PANAİT ISTRATİ

PERLMUTTER AİLESİ

roman

VARLIK YAYINLARI

PERLMUTTER AİLESİ • PANAİT ISTRATİ 75 VARLIK

PERLMUTTER AİLESİ

(La Famille Perlmutter)

Çeviren:
YAŞAR NABİ

İKİNCİ BASILIŞ

VARLIK YAYINEVİ
Ankara caddesi, İstanbul

YAŞLI PERLMUTTER'LER

I

Köstence, Romanya'nın küçük bir İstanbul'udur. Ovidius'un sığındığı topraklar üzerine rahavetle uzanmış olan bu şehrin, o bedbaht Latin şairinin adını taşıyan bir meydanındaki düşünceli heykeli Romanyalıların yüreklerini Latin ırkından gelmenin büyük gururuyla çarptırır. Türkler, Yahudiler, Bulgarlar, Ermeniler, Rumlar, Tatarlar, burada omuz omuza yaşar, en çeşitli alış verişlerde bulunur ve Rumen kulaklarına Yakın - Doğunun bütün dillerini duyururlar. Kozmopolit turist burada kendini evinde gibi hisseder; zevkine göre hazırlanmış yemekler, hoşlandığı insanlar ve huyunca âdetler bulur.

1906 dan beri Köstence Balkanların en önemli limanı olmuştur. O yıl, Rumen hükûmeti, kendi hesabına, ve kabul etmek lâzım ki büyük maddî fedakârlıklar pahasına, Köstence - İstanbul - Pire - İzmir - İskenderiye hattında muntazaman çalışan yollu dört gemiyi sefere koymuştu. Böylece, Paris'te *Orient Ekspresi*'ne binen yolcu, büyük bir rahatlık içinde ve yalnız Köstence'de trenden vapura atlamak zahmetine katlanarak bir hafta içinde Firaunlar ülkesine ulaşabiliyordu. Kar gibi beyaz olan ve kazanları mazotla ısınan bu gemiler saatte on yedi mil yapıyor ama en müsait şartlar altında dahi her seferi-

ni on binlerce altın leylik bir açıkla kapatıyordu. Bu gemilere hiç işi düşmeyen Rumen halkı, açığı kesesinden cömertçe ödüyor ve asîl ecdadıyla öğünüyordu, — neyse, bu ayrı bahis...

O ekim sonu sabahı, "Dacia" gemisi, hayli kötü bir havada Köstence'ye dönmüştü. Üçüncü seferini tamamlamıştı. Gemiden inen asık suratlı, uçuk benizli birkaç yolcunun hemen hepsi büyük bir otelin arabasına binerek çabucak gözden kayboldu. Bu iş bittikten sonra gemi geniş bir nefes alır gibi oldu. Düşünceli bir nöbetçinin yorgun adımlarla ölçüp biçtiği kara ve ıssız rıhtım boyunca, Dacia, kusursuz beyazlığıyla bir inci gibi pırıl pırıldı.

İşleri, gemi yanaşır yanaşmaz sıvışmalarını mümkün kılan memurlar, aşçılar, tayfalar, fareler gibi birer birer köşeden bucaktan görünmeye başladılar. Kimileri acele bir el sışıkmadan, kısa bir sözden sonra hemen ayrılıyorlardı. Bunlar evli olanlardır. Bekârları ise, küçük guruplar halinde bir yudum "Rumen şarabı" na bir lokma kaz pastırmasını meze etmek için meyhanelere daldılar. Bu "kaz pastırması" nı, Doğuda, ağzınıza lâyık bir şekilde hazırlamasını yalnız Yahudiler bilir.

Nihayet Sotir de göründü. "Dacia" nın titiz kilercisidir o, hiçbir zaman acele etmez veya ettiğini göstermez. O devrin Rumen gemicilerinin ağabeysidir, kendinden aşağı olanlar kadar üstleri de sayar onu, yabancı gemilerde az mı tecrübe görmüştür, birkaç dili de su gibi konuşur ama öyledir diye kurum satmaz. Biraz mahzun ve daima dalgın tavriyle, Sotir, paylanmaktan hoşlanmıyan her adam gibi işinde dakika şaşmaz. Bir tayfaya yaraşmıyacak ka-

dar münzevî bir hayat geçirmekle beraber, kendisini "sakallı" diye çağıran arkadaşları severler onu. Çünkü Rumen gemicileri arasında böyle kıvırcık ve güzel bir kır sakala başka kimsede rastlanmaz, ama biraz yabani adamdır, tam bir kilerci mizacı vardır, çabuk tepesi atar. Aslını ararsanız onun hayatı hakkında bütün bilinenler rivayetlerden ibarettir. Kendinden bahsetmeyi sevmez.

Hurma, ananas, Hindistancevizi gibi uzak memleket yemişlerinden bir paketi koltuğu altına sıkıştırıp rıhtıma ayak attığı anda ilk cömertliğini gösterir: Nöbetçiye bir paket Mısır sigarası ikram eder. Asker teşekkür eder:

— Biz fıkara nöbetçileri senden başka düşünen yok, be abi.

— Ne yaparsın, evlâdım, der Sotir, belki de benden fazla düşünecek şeyleri vardır.

Limandan, kilerci, doğruca Mangalya sokağına gider. Burası Köstence'nin, sefil bir halk mahallesidir. Eylülden nisana kadar geçilmez olur bu sokaklar. Ama bacakları kadar kalbi de sağlam adamdır Sotir. Ne istediğini de pek iyi bilir. İçinden der ki:

— Evvelâ gidip Perlmutter'lere bir merhaba diyelim.

Ve tekrar görmekten hoşlandığı o harap avluya dalar. Tam o sırada, on yaşlarında küçük bir kız, Hanel meydana çıkar. Ester'in bir minyatürü olan bu esmer ve cılız kızcağız, Perlmutter'in sonuncu evlâdıdır. Bu sabah tertemiz al bir elbise giymiştir sırtına. Şimdiden ışıl ışıl yanan o yuvarlak gözleri, apaçık, etraftaki çamurları küçümsermiş gibi yukardan bakar.

Sotir'i görünce kızcağız, kusursuz bir rumence ile:

— Bize geliyorsunuz, değil mi, der, ama kimse yok evde bugün! Hi, hi. Bugün bayram, "Kippur" günü. Evdekiler Sinagoğa gittiler. Bütün gün dua edip oruç tutacaklar.

— Ya, tevekkeli değil, bütün Yahudi dükkânları kapalıydı bu sabah! Ha, demek, bir yıllık günahlarının bağışlanmasını diledikleri gün bugün! Avrum Perlmutter bugünü herhalde reb Zalmen'in yanında geçirecek, o halde rahat bırakalım onları, diye Sotir aklından geçirirken küçük kız, yaşına göre fazla ciddî olan gevezeliğine devam etti:

— Ben de bu sene ilk defa oruç tutacağım akşama kadar, on bir yaşıma girdim ben! Bu ananasları da bize mi getirdiniz, geçen seferki gibi?

Biraz somurtkan bir tavırla Sotir:

— Tabiî, dedi, ağabeyin İzak sana ve büyüklerine gönderdi. Hemen yemek ister misin?

— Hiç olur mu öyle şey? Reb Zalmen ne der sonra!

Kızcağız, şaşkın ve mahcup, bu acayip teklifi bir işiten oldu mu gibilerden etrafına bir göz attı. Sonra, yatışarak ellerini pakete uzattı:

— Bunu eve bırakayım, isterseniz.

Sotir şaka etti:

— Yoo, seni baştan çıkarmak istemem; sonra gizli gizli yersin. Bu iki paket size aittir, yarın getiririm!

Tayfa, kayıtsız bir tavırla ağır ağır dönerken düşüncelerine dalmıştır:

— Ne acayip millet! Bu Yahudiler her şeye can

ve gönülden kendilerini verirler. Hiçbir millet mazisine bu derece şiddetli bir aşkla bağlı kalmamıştır; ama aynı şiddetli aşkla da o maziden uzaklaşır. Kendilerini aynı çılgınlıkla savunur ve inkâr ederler... Acayip şey doğrusu!...

★

Ertesi gün, Sotir, Mangalya sokağının o pis avlusuna girdiği sırada ortalık kararmıştı; avlunun tâ dibinde harap bir kapıyı vurdu. Yaşlanmış ve iki kat olmuş Rivke, ancak başını dışarı çıkaracak kadar araladı kapıyı, fakat gelenin ahbapları olduğunu farkedince, geri çekildi, kapıyı ardına kadar açtı, kekeledi:

— Sen misin, pani Sotir! Gir... Allah sana ömürler versin, hayırlı habercimiz! Gir, gir; aman ne sevindim, ne sevindim!

Sonra kocasına seslendi:

— Avrum! Avrum! Pani Sotir gelmiş.

Tayfayı, fakir terzinin büyük odasına almışlardı. Ortalık çay, kumaş ve ütüde yanan kömür kokuyordu. Hamam kadar da sıcaktı. Havası bozulmuştu. Canlı olmayan her şeye karşı bir kayıtsızlık ortalığı karmakarışık etmişti.

Bir gaz lâmbasının abajuruna burnunu değdirecek kadar sokulmuş, Avrum, dikiş makinesiyle döşemeyi sarsıyordu, karısının bağırmasını biraz geç işitmişti. Nihayet müthiş gürültüsünü kesti, gözlükleri üstünden baktı ve ayağa kalktı. Saçı başı bembeyaz, buruşuk yüzlü, fakat gözleri hâlâ ateşli ve duruşu dinç bir ihtiyarcıktı.

Düzgün bir rumence ile:

— Seni gördüğüme çok sevindim, pani Sotir, dedi. Gel, otur bakalım şöyle, reb Zalmen'in yanında.

İkinci bir lâmbanın iyice aydınlattığı bir köşede, huzurlu bir sükûnet halesi ile çevrili olarak, reb Zalmen oturuyordu. Uzun kırçıl bir sakalı, uzun kıvrık saçları vardı. Çay içiyor, terliyen geniş alnını ciddî ciddî siliyordu. Başında, hiçbir zaman çıkarmadığı siyah bir takke vardı.

Sotir yanına gelince, elinde fincanla, ayağa kalktı, öteki elini Musevi usulünde parmakları açık olarak tayfaya uzattı ve rumencenin başını gözünü yara yara:

— Hoş geldiniz, Sotir kardeş, dedi. Yolculuk nasıl geçti bakalım?

— Fena değil, reb Zalmen.

Rivke atıldı:

— Karada da, denizde de Allah yardımcın olsun, bizim gibi fıkara Yahudilere acıyorsun!

Avrum ilâve etti:

— Bizden uzakta, Mısır'da sönüp giden biçare İzak'ımızdan da sayende haberler alıyoruz.

Rivke, acıyla dolu yüzünü tavana kaldırdı:

— Sen bize acı, güzel Rabbim!

Yahudice anlaşılmaz birtakım lâflar mırıldanıp yağlı elleriyle yüzünü kapayarak önlüğünün köşesini kızarmış gözlerine götürdü ve yatışmış bir tavırla Sotir'e izah etti:

— Her zaman derim ya sana, bizim Avrum, çocuklara kâfi derecede sert davranmadı. Onun ceza-

sım çekiyoruz. Hemen Allah acısın halimize. Ne talihsiz başım varmış!...

Sonra lâmbanın etrafında oturan üç kişiye çay getirmeye koştu.

Sotir alâkayla sordu:

— Mektebiniz devam ediyor ya inşallah? Her halde çocuklar yine size akla karayı seçtiriyorlardır, babaları da borçlarını ödemiyorlardır muhakkak! Gelin benimle Mısır'a, orada Tevrat'ı öğretecek "reb" lere ihtiyaç var. Mısır'da uysal talebeler bulur, onlara Tanrıya saygı göstermeyi öğretirsiniz!

— Yok, yok, buradan bir yere kımıldamam. Ben çöktüğü yerde kalanlardanım, Sotir, yollara düşmeye hiç hevesim yok. Her yerde ayni havayı, ayni insanları bulacak deyil miyim, yirmi yıldır dünyayı dolaşan siz, her zaman bana öyle demez misiniz. Bana gelince, Tanrı beni kırk yıl önce buraya gönderdi, Köstence'de Musevî azdır, Köstence mezarlığında yatan karımın ölümünden beri Perlmutter'lerden başka dostum da kalmadı ama bütün ömrümce mazime bağlı kalacağım. Gençler gibi sizin gibi, değişikliklerden hoşlanmıyorum. Bir karar üzere olmak işime geliyor; çünkü imanın temeli devamlılıktır.

— Alçak gönüllüsünüz, reb Zalmen, bütün ilminize rağmen silik ve dar bir hayatın içine kapayorsunuz kendinizi! Hür ufukların ve âni değişikliklerin sarhoş edici lezzetinden haberiniz yok!

— Öyle ama, ruhu ve kalbi dolduran sakin ve kararlı bir Musevi hayatının lezzetinden de sizin haberiniz yok, Sotir! Tanrının huzurunda gerçek bir küçülmeyle kalb huzura kavuşur. Çocukları babalarının izinden uzaklaştıran da gururdur...

Sotir:

— Vallahi, doğru söylüyorsunuz, dedi, çocuklar maziyi ayaklar altına alırlar! Ama insanlığın ilerlemesini istiyorsak geçmiş, gelecekte devam etmemelidir! Çocukların isyan etmeye hakları var!

— Evet, Sotir, hakkınız var; yalnız unutuyorsunuz ki gelecek, geçmişten alır özünü; onun için geçmişe saygı göstermesi gerekir. Varlığını ona borçludur çünkü.

Rivke, âdeta neşeli bir tavırla atıldı:

— Allaha şükür ki reb Zalmen var yanımızda. O da olmasa ne yapardık! En iyi dostumuz ve sırdaşımız da olmasa Avrum da, ben de çoktan ölmüş gitmiştik.

Avrum:

— Bir de pani Sotir olmasa, diye sözünü tamamladı. Uzak memleketlere gitmeden önce, eksik olmasın daima ziyaretimize gelen Sotir olmasa çocuklarımızın âkıbetinden nasıl haber alabilirdik? Evet, pani Sotir, bu gamlı eve sen biraz neşe getiriyorsun...

Rivke:

— Doğru söyledin, dedi, bir "goy" (1) oluşun ne yazık, pani Sotir. Biliyor musun ki reb Zalmen biraz akrabamız olur bizim? O da bir Perlmutter'dir. Şey... Nasıl anlatayım size? Büyük babası kocamın babasiyle amca oğlu düşer, öyle değil mi, Avrum?

— Bırak şimdi bunu, Rivke. Dur da pani Sotir'in anlatacaklarını dinleyelim.

— Haklısın, Avrum! E, söyle bakalım, pani Sotir. Bizim İzak ne âlemde? Mektuplarında yazdığı gibi sıhhati yerinde mi bâri?

---

(1) Goy: gâvur.

Sotir'in getirdiği paketi açmış olan Hanel, yahudice karalanmış birkaç kelimeyi okudu ve, tek kelimesini kaçırmadığı konuşmaları, ağzı açık, dinledi.

— İyidir, çok iyidir.

Sotir'in cevabındaki harareti reb Zalmen biraz zoraki buldu.

Perlmutter'ler kaygılı bir tavırla tayfanın yüzüne baktılar; kadın ısrar etti:

— Çok zayıf değil mi?

— Yok canım!

— İyi para kazanıyor mu?

— Çok... Çalıştığı zamanlar.

— *Çalıştığı zamanlar mı?* Her zaman çalışmaz mı?

— Tabii her çalışan gibi o da ara sıra işsiz kalır.

— Ha, sık sık neden para istediğini şimdi anlıyorum. Halbuki İzak Bükreş'te eşi menendi bulunmaz bir şapka işçisiydi. Her zaman iş bulması lâzımdı.

Sotir tasdik etti:

— Öyle, İzak mükemmel bir şapkacıdır; ama neylersin ki Mısır'da daha çok fes giyer ahali!

Rivke, fincanlara çay koymak üzere ayağa kalkarken:

— Hay şeytan götürsün öyle fesi, dedi.

Reb Zalmen, Rivke'ye sert sert baktı, fakat sesini çıkarmadı.

Avrum, o tıknefes sesiyle atıldı:

— Oğlumuz İzak'ın mektupları gitgide anlaşılmaz oluyor, gün geçtikçe kısalıyor, pani Sotir. Aklından biraz zoru var gibime geliyor. O zeki oğlan bu hale mi düşecekti. İçiyor mu yoksa?

Güç durumda kalan Sotir:

— Ha? dedi, eh içtiği oluyor tabii, hepimiz öyle değil miyiz, efkârlandık mı tamam. Yalnız başına, ailesinden uzak yaşadığı için ara sıra bir kadeh içerse günaha mı girer?

— Günaha girer, pani Sotir, günaha girer, diye nefes nefese sızlandı terzi. Aile içinde bir sarhoşun bulunması korkunç şey! Museviler içmezler... Biz biçare ihtiyarlar, bir lokma ekmek için şafaktan gece yarısına kadar, canımız çıkıyor. Beş... çocuk... Onları baktık, besledik, büyüttük, onlar uğruna varımızı yoğumuzu feda ettik, ama artık yüzümüze bakmaz oldular. Hanel'i bir yana bırakırsak, beşi de çoktan beri bize yardım edebilirdi, ama hiçbiri etmiyor. Adımız anılmıyor artık. Çocuklarımız bizim için âdeta ölmüş gibidirler. Biz de onlar için birer ölüden başka neyiz ki! Hepsi rüzgâra kapılmış yapraklar gibi birer yana savruldular; bildiğiniz gibi... Yalnız Hanel kaldı elimizde, daha çocuktur o, miniktir, ne yardımı dokunabilir bize? İyi terbiye alsınlar diye kırk yıl uğraştık, didindik, elimizde avucumuzda ne varsa harcadık da hepsi havaya gitti. Neydi günahımız ki Tanrı bize karşı bu kadar merhametsiz davrandı?

Avrum, bir baston gibi dimdik, odada dört dönüyor, söylenip öfkesini püskürüyordu; sonra soluğu kesilerek yıpranmış koltuğa çöktü.

Karısı koşup ona bir bardak su götürdü, o da yanıp yakılınaya başladı:

— Ah, pani Sotir. Fakir insanlar, Tanrıya karşı zenginlerden çok günah işlerler. Böyle öfkeli zamanlarda ağzından çıkan bütün sözler öbür dünyada hesaba katılacak olursa yandı demektir! Vay başıma

gelenler, bu dünyada çek, öbüründe çek, bizi doğuran ana taş doğursaymış keşke!

Reb Zalmen usulca:

— Günaha girme, Rivke, dedi. Bütün bu işlere Tanrının bir dahli yok.

Rivke devam ediyordu:

— Kendini bu kadar bedbaht gördüğü için biçare kocam en mukaddes şeylere dil uzatıyor. Duaları bile istemeye istemeye okuyor. Ne yaparsın, sabır taşı da olsan çatlarsın bir gün. On yaşından beri didinir durur!

Avrum da sabırsızlanıyordu:

— Şimdi son ümidimiz de suya düştü, İzak, çocuklarımızın en iyisi, en uysalı... Bu kadarı da fazla canım...

Reb Zalmen teselli etti:

— Tanrı bize, yolumuzu bulmak için akıl vermiş.

Sotir sözünü kesti:

— Ama aklın işini bozacak bir yürek katmasını da ihmal etmemiş.

— Pani Sotir, Yaradanın eserinde "bozacak" hiç bir şey yoktur.

— Öldükten sonra, belki...

Gitmek için ayağa kalkan Sotir, üç Perlmutter'in ellerini sıktı, Hanel'i öptü ve İzak'ın annesiyle babasına dedi ki:

— Sizin bir suçunuz yok, çocuklarınızın da... Tanrının da bu işde bir suçu yok!

Haydi, hoşça kalın, sizi hep böyle sıhhatte bulayım!

Rivke yalvardı:

— Ne olur, yarın bir uğrasanız da, İzak için bir şeyler hazırlasak.

— Olur, uğrarım.

*

Tekrar gemiye bineceği gün, Sotir Perlmutter'lere bir kere daha geldi. Reb Zalmen'i her zamanki yerinde, alnı ter içinde, çay içerken buldu. Karışık odanın fazla ısıtılmış havasında Avrum, her zamanki gibi dikiş makinesinin üstüne eğilmişti. Rivke ile Hanel, mutfakta, telâşlı telâşlı, sevgili İzak'larına gidecek paketi hazırlıyorlardı. Avrum, gene ancak birkaç dakika geçtikten sonra makinesini durdurabildi. Bu esnada, reb Zalmen, sevdiği köşesinde, Sotir'le alçak sesle konuştu:

— Dün akşam onlara hakikati biraz gizlediniz, değil mi, pani Sotir! Biçare İzak her halde ayyaşlığın pençesine düştü!. Korkarım bir daha oğlanın yüzünü göremiyecekler!

Sotir, reb Zalmen'in kulağına eğildi:

— Benim de korkum bu. Ama her hakikat söylenmez ki!

Öteki, hemen gözlerini kapayıp bir hasta için söylenmesi âdet olan duayı okuyarak dudaklarını kımıldatmıya başladı:

"Ey ulu Rabbim, sen iyilik ve merhamet Tanrısısın, dünyayı sevgiyle yarattın, yaratıklarının yaptıklarını sevgiyle tartarsın! Bize acı Rabbim, İsrail milletine, bütün dert çeken çocuklara ve bunların arasında Avrum'un oğlu biçare İzak'a merhamet et.

Bu çeşit monoloğlara alışkın olan Sotir, kulağına fısıldamıya devam etti:

— En sevdikleri oğullarının ne halde olduklarını bilseler biçare ana babanın yüreklerine iner. Yosel'den, Ester'den, Hayim'den, Şimeon'dan sonra şimdi de İzak, son ümitleri ellerinden gidiyor. Doğrusu, bizim ihtiyar Perlmutter'lerimiz için çok acı bir kader!

Reb Zalmen:

— Öyle, öyle, diye tasdik etti. Bizim Avrum'un bütün işleri ters gidiyor. Ne akrabalarından, ne evlâtlarından hayır var. Her taraftan kötü, muamele görüyorlar. Ama dünyamızın neresinde hayır kaldı ki?

Avrum, gündelik işini bitirmiş bir adamın memnun tavrıyla, bir an için astımını ve dünkü lânetlemelerini unutarak, gelip iki dostunun yanında oturdu. Rivke paketi getirdi, tenbihlerde bulunuyordu:

— Allah hayırlı yolculuklar versin, tam Torah bayramına yetişeceğiniz için bir şişe de "tzuyka" koydum. Bizim bayramlarımızı çok severdi İzak; eske neşeli günlerimizi hatırlasın dedim! Allah bize Torah'ı sevinç içinde verdi, senenin o gününde, bir Musevi bile sarhoş olabilir.

Sotir'le reb Zalmen mânalı mânalı bakıştılar, sonra Sotir dedi ki:

— Ona eski romence gazeteler de götüreceğim; deli gibi sever onları okumasını.

Rivke mütevazi bir kahvaltı çıkardı: Ak balık salamurası, zeytin, hıyar turşusu; hiç bir zaman eksik olmayan çay da cabası, hem ne enfes kokulu çaydı o.

Üç adamın, hazırladığı nevaleye pek itibar ettiklerini görmek Rivke'nin hoşuna gitti. Kâh ciddî, kâh

neşeli sesler avluya kadar aksederken odada coşkun ihtizazlar vardı.

Sotir, şaka etti:

— Siz Musevilerin kabahatiniz, tam mânasiyle yaşamanın suç sayıldığı bir devirde hayatla dolu olmanızdır! Hayat suyundan yana zengin olan her kimse gibi, siz de, bayağı insanların hasedine kurban gidiyorsunuz. Sizin aranızda iyiler var, kötüler var, ama bayağılar yok.

Reb Zalmen:

— Ne yaparsın, dedi, Museviler mânevî hazlara düşkündürler, ama hazlarına da bir hüzün gölgesi düşer, çünkü şanlı mazi ile milletlerinin bugünkü düşkün halini nasıl unutabilirler? Aradan üç bin yıl geçtiği halde, Musevi, hâlâ iki tapınağın yıkıldığı o meş'um Ab gününü düşünür. Onun için halden ziyade geçmişte ve gelecekte yaşar; o hep bekler, iyi günlerin, Mesih'in gelmesini bekler. Onun gelmesiyle bizim o sefil şahsî dertlerimiz sona erecektir...

Avrum atıldı:

— Mesih'i bilmem ama, İzak'ı çok göreceğim geldi.

Rivke teselli etti:

— Kimbilir, belki de Allahın inayetiyle bir gün kavuşuruz evlâdımıza.

Reb Zalmen:

— Ah, dedi, memleketine, anasının babasının yanına bir dönebilse!

Sotir başını kaldırarak sakalını havaya hoplattı:

— Eh, dostlarım, İzak'ın, daha nice İzak'lar ve Nikolay'lar gibi bu memleket nazarında bir asker

kaçağı olduğunu unutuyorsunuz. Ama bizim İzak gelişigüzel bir kaçak değildir. "Avrum Perlmutter" in oğludur üstelik. Avrum Perlmutter de, evlâtları yüzünden uğradığı belâlarla, irsî günahların kefaretini ödüyor. Günahı, damarında bayağı bir kan bulunmamasıdır. Malûm, bir kıralın ordusundan kaçmak için damarlarında asîl bir kan taşımıya hacet yok. Hattâ üç senelik kışla hizmetinin dolmasına bir ay kala silâhını atıp kaçan İzak gibiler için bile.

Reb Zalmen, mutad sükûnetiyle bu fikri tashih etti:

— Kadere karşı gelmek insanın yanına kalmıyor.

Duygulanan Avrum, sükûnetle mırıldandı:

— Bu biçare İzak'ın üç yıl neler çektiğini kimse tahmin edemez.

Reb Zalmen, uzun bir nefes vererek:

— Allahsız yaşayanlar daima çekerler, dedi.

Sotir atıldı:

— İzak'ın başına gelenler, hayat suyu pek zengin olan her insanın macerasıdır. İki çeşit insan var. Bin yıllık uyuşukluğu içinde hiç bir zaman başını kaldırmıyan insan solucanı, küçük hayatını zahmetsizce sürükleyip gider. *Onun acıları* kertenkelenin kuyruğu gibidir, en küçük bir dokunuşta kopup düşer, sonra kendi kendine çabucak büyüyüverir, bütün kaybettiği bir iki damla soğuk kandan ibarettir! *Onun sevinçleri* ise boğazının ve başka birtakım uzuvlarının bir parçacık okşanmasından ibarettir. Hepsi bu kadardır ama, o da *insandır,* hayatından memnun bir insan. Onu harekete getirmek için bir parmak işareti kâfi gelmiştir. O gün bugündür hayvancık sürünür durur...

Sotir, mutlak bir sessizlik içinde devam etti:

— Çok şükür, başka çeşit bir insan da var: Asla ve hiçbir yerde tamamiyle halinden hoşnut olmıyan. Olduğu yerde çürüyeceğine geri gitmeyi tercih eder. Hiçbir şey duymamaktansa ulumak da evlâdır. Bu adam ne durmadan gülebilir, ne durmadan ağlayabilir, saadetten de, dertten de bıkar. Devamlı olmamak şartiyle her şeye katlanır, hattâ zindana bile, ama sonsuz olursa hürriyet bile ona çekilmez gelir. El arabasını bu adam keşfetti, ama onunla yetinmedi. Hayatı iyi veya kötü aşırılıklara doğru durmadan iten de odur. İnsanın bu çeşidi çok menfaatçi, hodbin bir menfaatçi gibi görünür, ama hiç de öyle değildir, çünkü her şey elinden alındığı zaman daha rahat eder! Kollarını kesin onun, ayaklariyle çalışır.

Sotir bir yudum çay içti, sonra devam etti:

— Bu insanın çeşitli tiplerinden her millette vardır ama Yahudi milletinde hepsinden çok bulunur! Onun için öteki ırkların kaidesine, yani en yüksek noktaya çıktıktan sonra tersyüzü iniş kaidesine boyun eğmez bu millet. Senede bir gün bulutlara karışıp günahlarınızı çıkarsanız bile bütün sene milletiniz pek realist kalır. Hoşuma giden de bu tarafınızdır! Musevî milleti dünyayla birlikte yaşar. Yahudiyi sevmek veya ondan nefret etmek hep bir kapıya çıkar, çünkü sevgi de, nefret de ona erişemez.

Avrum:

— Aman, ne iyi söylüyorsun, diye haykırdı, seni ilhamlı günlerinde görmek hoşuma gidiyor.

Reb Zalmen de tasdik etti:

— Çok doğru düşünüyorsunuz, pani Sotir. Yalnız şunu ilâve edeceğim ki bir üçüncü türlü insan da

vardır: Uzun araştırmalardan sonra nihayet yolunu ve kararını bulmuş olan, felâket içinde de, saadet içinde de daima halinden hoşnut olan insan!

— Ama bu çeşit insana bütün milletlerde pek seyrek rastlanır, dedi Sotir.

— Tamamiyle ayni fikirdeyim.

Konuşmaların tek kelimesini kaçırmıyan Rivke:

— Birbirinizden bu kadar farklı olmanıza rağmen bir fikirde olmanıza ne sevindim bilseniz.

Devam etmek istedi ama, o kadın gevezelikleriyle erkeklerin mücerred meseleler üzerinde konuşmalarına engel olmıya cüret ettiğini farkederek sustu. Bütün Musvi kadınları gibi nazari sözlere saygısı vardı: "Bu üç zeki adam karşısında biçare kalan yaşlı bir kadınım, diye düşünüyordu. Allah vere de devam etseler... Bizim Avrum'un konuşmaya can attığını görüyorum! Zaten başka ne eğlencesi var adamcağızın!"

Şaşkınlığını örtbas etmek için Hanel'e seslendi:

— Git dışarda arkadaşlarınla oyna! Oturmuş, gözünü ayırmıyorsun bizden!

Dikkati üstüne çektiğine canı sıkılan ve mahcup düşen Hanel, küçük bir tereddütten sonra babasının kısa bir çıkışması üzerine dışarı çıktı.

Sotir rica etti:

— Reb Zalmen, keyfimiz yerinde olduğuna göre bir ilâhî okusanıza!

— Canınız sıkılır!

— Hiç de değil, red Zalmen, inhisarcı olmayın; sevinçlerinizi de "goy" la paylaşın. İzak bana güzel sesinizden çok bahsetmişti!

— Durun, evvelâ Avrum bize bir hikâye anlatsın. Konuşmasını sever o!

Avrum tevazula:

— Benim yaşımda -altmışı çoktan geçtim- hâtıralarım tek zevkimdir. Ama bütün başımdan geçenleri bilirsiniz. İcat etmesini de beceremem.

Reb Zalmen:

— Ne ehemmiyeti var? dedi.

Sotir:

— Bize hayatınızı anlatın, dedi.

Pek memnun kalan Avrum hemen söze başladı:

— Ya işte! Bugün yalnızım, fakirim ama, hâtıradan yana zenginimdir, çünkü ardımda hareketli bir hayat bıraktım! Ben bir rahipler ailesinin evlâdıyım. Büyük dedeme varıncaya kadar Perlmutter'ler dinî usul gereğince tavuk, kaz ve büyük baş hayvanları kesmekten başka bir iş görmemişlerdir. Babam benim de bu geleneği devam ettirmemi istiyordu. Ondan kurtulmak için, on yaşımdayken Botoshani'deki evimizden kaçtım, Bükreş'e gelip bir terziye çırak oldum. Güzel elbiselere bayılırım çünkü...

O zamanlar da "kazları başkaları hesabına boğazlamaktansa kendim yerim daha iyi" diyordum.

"Gerçekten, kazlarla beslenmeye lâyık insanlardan biri olduğumu isbat da ettim: Yirmi yaşımdayken birinci sınıf bir makastar olmuştum. Patronumun biricik kızını aldım, Allah ömürlü etsin, işte hâlâ karımdır (Rivke başını salladı) ve "Silberman Terzihanesi" nin ortağı oldum. Buraya kadar şaşılacak bir şey yok: Ticaret, sanayi, para işleri, zekâsı kıt insanların ellerindedir. Hattâ bir ata sözü de icat edebilirsiniz: "Kaç paran olduğunu söyle, sana aklının derecesini söyleyeyim." Çünkü insanlara para kazanma kabiliyetlerine göre değer vermek icabetse adamın canına kıyacağı gelir. Böylece, yirmi

yaşımdayken, ben Avrum Perlmutter, hemen hemen zengin bir adamdım. Ananevî bağları kırdığıma hiç acımıyordum: Kesici olmak, sefalet içinde yaşamak demekti! O zamansa emrim altında beş işçi, nazlanacak bir kayınpederim vardı, genç karım Rivkele de gebeydi. Benimse daha bıyığım terlememişti. Beni bütün "zengin" lerle münasebete getiren "iş" ime rağmen, küçük Yahudi hayatı içinde sıkışıp kalmış, henüz hayatı tanımamış saf bir delikanlıydım. Canım sıkılıyordu...

"Ama saadetimizin monotonluğunu gidermek için felâketler imdadımıza yetişmekte gecikmez. Hayatı tanımak istiyordum. Eskiden güzel elbiseler nasıl çekerse, şimdi de büyük şehir öyle çekiyordu beni. Kader çok geçmeden onu tanımak fırsatını önüme çıkardı. Askere alınırken kur'am Galatz'a, 11 nci piyade alayına düşmüştü. Bir sabah bir de baktım ki saçlarım dibinden kazınmış, ben koca terzi bir sokak süpürücüsü gibi giyinmişim. Kazançlı işimi, gebe karımı, her şeyi bıraktım, yanıma havlice bir para alarak öteki kur'a erleriyle birlikte alayın yolunu tuttum. Param vardı ama kimseye söylemiyordum, öğünmüyordum, kayınpederin akıllıca tavsiyelerine uyarak bir budala gibi görünmeye çalışıyordum. Hem akılsız paraların, bilhassa Yahudi askerlerin nasıl bir tehlikeye maruz bulunduklarını biliyordum: "Sen verdikçe onlar daha çok isterler, birgün serkeşliğe kalksan etmediklerini bırakmazlar sana." derdi. O yüzden de makastar olduğumu gizledim.

"Perlmutter Avrum, sivilde ne iş görürdün?" diye sordukları zaman da hiç duraklamadan:

— Sağ ol komutanım, dedim, dam aktarırım.

Çünkü, tam üç sene bir dikiş makinesinin başı-

na oturup ellerimi nasıl içinde bırakmak ihtimali, bana bütün meslekleri terzilikten şirin gösteriyordu. Ömrümde elime bir oluklu saç almış değildim, ama üstlerim hesabına çalışmak icabettiğini bildiğimden "nasıl olsa angarya değil mi, dam üstüne çıkmak biraz değişiklik olur" diye düşünmüştüm. İnsan daha az göz altında bulunur, âmirlerinin geldiklerini uzaktan görür. Sokaktan gelip geçen güzel kızları da seyreder. Eh, ne yaparsın, gençlik de vardı serde!"

Rivke'nin buruşuk fakat kocasının neşeli halinden sevinçle parlayan yüzüne mânalı bir bakış fırlattı.

"Hem kurnazlığım bana şans getirdi, diye devam etti. Beni yanına çırak ettikleri dam ustası, yaman bir Yahudi eriydi. Bu adam hayat, erkekler ve kadınlar hakkındaki bilgilerimi son derece genişletmişti. Tabiî onda Yahudilikten eser kalmamıştı: Domuz eti yer, susuz içer ve karıların peşinden ayrılmazdı. Ben de çok kere günün zahmetlerini unutmak için onun peşine takılırdım. Bu askerlik devamınca hıristiyanların kolay ve kayıtsız yaşama tarzlarına alıştım. Yahudiler için de böyle olmalıdır, çünkü başka türlü bir hayata aklım ermiyor benim! Askerlik hizmetime gelince, uğradığım her türlü âkıbeti sükûnla karşılıyor ve subaylar için evler yaparak vatanî vazifelerini gören o dülgerler, doğramacılar, badanacılar ve diğer zanatkârlarla birlikte bir üsten öbürüne aktarılarak, onların tarlalarını sürüp çocuklarına dadılık ederek günümü dolduruyordum. Bir hiç yüzünden suratınıza tokadı indiren birine düşmemişseniz hizmetinizi bu şekilde yaptığınıza sevinmelisiniz, silâh yüzü görmeden, kışlanın zahmetlerini tanımadan tezkereyi alıverirsiniz!

Bu uzun hizmet yılları boyunca "ya terzihanen, Avrum, ya evin ne âlemde?" diye kendi kendime sorardım bazan.

"Heyhat! Döndüğüm zaman terzihane de, ev de benim için birer hâtıra olmuşlardı. Artık arkadaşım dam aktarıcısı Yankel'den ayrılmak istemiyorum. Damcı "Blumenfeld - Perlmutter" müessesesini kurduk, sonra birlikte o sıralarda yapılmakta olan Millet Meclisinin muhteşem damını üzerimize aldık. Bu işin üstesinden gelemiyeceğimizi iddia edenlerle rakiplerimizi ezmek için birlikte Berlin'e gittik, günün birinde zil zurna sarhoş, fakat en mükemmel âletlerle dolu bir vagon ve dört mütehassıs işçi ile geri döndük! Bükreş'in bütün tenekecileri, bu terziden bozma damcının hünerlerini hayranlıkla seyrediyordu. Dam tamamlandığı zaman bunun bir şaheser olduğunu herkes kabul etti. En parlak teklifler yağmıya başladı. Üstelik ortağım mühim bir şahsiyet oluvermişti. Terzihaneyi bıraktığıma pişman değildim. Çünkü ortağımla birlikte zengin olmak yolundaydım. Muteber bir iş adamı haline gelen Bay Jak Blumenfeld "meshur" adamların evlerinde içerek sarhoş oluyordu. Artık hiç çalışmıyor, türlü vesilelerle vaktini dışarda, meyhanelerde geçiriyordu... Aldırış ettiğim yoktu, çünkü zengin olmak üzereydim. Bir sürü büyük işler burnumuzun dibinden geçiyordu, bunları yakalamak için elimi uzatmam yeterdi. İşler yolunda gidiyordu. Bundan huylanıyor ve sıkılıyordum! Bir eksiklik hissediyordum kendimde, ama ne olduğunu, bilemiyordum!

"O zaman Berlin'de, meyva lezzetli, renk renk gazozlar içtiğimi hatırladım: "Mükemmel bir iş" dedim içimden. "Fiyatı iki metelik bunların, herkesin

harcı. Romanya'da kimsenin haberi yok bu meyvalı gazozdan. Bu işe girişirim. Ben de Jac Blumenfeld kadar muteber tüccar olurum."

Bir hiç yüzünden kendisiyle bozuştuğum ortağıma haber vermeden yola çıktım. Bir ay sonra Şimal garında, yanımda yeni ortağım olan bir Alman kimyageriyle -hakikî Almandı bu- bir birinci mevki vagonundan indim. İçi makine dolu bir fürgon, mükemmel bir vaziyette peşimizden geliyordu. Bu sefer şirketin başında benim adım vardı: "Perlmutter - Keller, Meyvalı Gazoz Fabrikası"

"Ama, gazozlarımızda meyvadan eser olmadığını biraz geç farkettim. Bu mübarek herif o kimyası ve zehirleriyle beni küreğe mahkûm ettirecek gibi görünüyordu!

"Aldanmamışım. Bizim iş, sür'atli bir başarı kazandıktan ve gazoz imalâtçılarını iflâs ettirecek gibi görünürken birdenbire şapa oturuverdi. Rum ve Rumen gazozcuların satın aldıkları bizim ortak, kasden bir iki zehirleme vak'ası tertip ettikten sonra hükûmetin karşısında beni sipsivri bırakarak sırlara karıştı. Rivke sıkıntısından yataklara düştü. Ama bu işte bir günahım olmadığı nihayet meydana çıktı. büyük bir kefalet akçası karşılığında beni serbest bıraktılar ve sabık bakanlardan meşhur bir avukatın yaman bir müdafaasından sonra beraet ettim.

Tabiî memlekete getirdiğim bu "meyvalı gazoz" işine devam etmeye bende zerre kadar heves kalmamıştı. "Makineler" almak için bir daha Berlin'e gitmeye tövbe ederek elimdeki makineleri rakiplerime yok pahasına devredebildiğime sevindim. "İcatları da, makineleri de cehennemin dibine!" dedim.

O zamanlar otuz altı yaşındaydım, üç çocuğum vardı ve Bükreş'e ilk geldiğim zamanki kadar fakirdim. Toprağı bol olsun babam beş yıl önce ölmüştü. İşinden de eser kalmamıştı. Sanki atölyemiz hiçbir zaman mevcut olmamış gibi. Ama ümitsizliğe kapılmadım. Hele bir Rivke iyileşse de, diyordum, ben de gene terziliğe başlarım. Onu teselli ediyordum:

"Rivke, şu adamcağızın hikâyesini bilirsin ya, hani günün birinde bir dükkânın üstüne astığı levha'ya "Felsefevi bıraktım, şimdi eczacılık yapıyorum" diye yazmış; birkaç sene sonra da levhayı değiştirmiş: "Eczacılığı bıraktım, gene felsefeye döndüm." Bizimkisi de o hesap, Rivke..."

O gün bugündür yakamı sıkıntıdan kurtaramadım! Birbirini kovalıyan muvaffakıyetsizliklerimden beni teselli eden, deli divana olduğumuz çocuklarım, büyüdükçe, felâketimizin asıl sebebi oldular ve gel zaman git zaman bizi nihayet bugünkü sefil ve acıklı halimize düşürdüler! Çocuklarımızdan çektiklerimizi sen de bizim kadar bilirsin. Yaralarımızı tazelemeye ne hâcet! Kendimizi düşündüğüm yok, bizim artık bir ayağımız çukurda. Bâri evlâtlarımız bir gün görseler, ama onların âkıbeti bizimkinden de beter oluyor.

"Hiç değilse güzel günler gördüm ben! Sonradan yolu şaşırdık; buna da şükür. Çünkü neyiz ki biz, rüzgârın alıp savurduğu bir toz taneciğinden başka? Asıl felâket, çocuklarımızın bu ihtiyar günlerimizde bizi yüzüstü bırakmaları. Ama, aldırma ona da. Elverir ki vicdanım rahat olsun! Herkes gibi ben de elimden geleni yaptım. Olmadıysa, neyleyelim, ben Allah değilim ki! Ezen olayım, ezilen ola-

yım, hayata aynı derecede minnet duyarım. Hayat, mesut için de, bedbaht için de güzeldir! Oğullarımla kızıma söyle, Sotir, çok şükür, sefaletime gönül hoşluğuyla katlanıyorum."

— Avrum, ne kadar takdir etsek az seni, başına gelen türlü felâketlerden sonra, gene yenilmedin, başın yukarıda geziyorsun! dedi Sotir.

Reb Zalmen:

— Her Yahudi gibi, Avrum için de felâketler katlanılır şeylerdir, çünkü Yaradana şükrederek içini ferah tutabilir! dedi.

Sonra reb Zalmen, o tatlı bariton sesiyle bir ilâhî tutturdu.

Az sonra, Sotir birdenbire kalktı, kaybedecek bir dakikası yoktu. El sıkıştıktan sonra yürek ferahlığıyla ayrıldı.

İhtiyar Perlmutter'ler, onu kapıya kadar çıkararak:

— Yolun açık olsun, sağ salim dönesin, diye uğurladılar.

Tam gece yarısı Orient ekspresi rıhtım önünde durunca, Dacia vapuru beklediği yolcuları alıp hareket etti. Az sonra Tuzla feneri son ışıklarını gönderiyordu ona. Karadeniz'in karanlıkları içinde gemi, ebedî duruluk memleketine, ilk durağı olan İstanbul'dan geçerek Mısır'a doğru rahatça yoluna gidiyordu.

I

İZAK PERLMUTTER

1906 dan çok önce, coşkun ruhlu bir Yahudi olan Binder baba, memleketi Galatz'ı bırakarak gelip Mısır'ın İskenderiye'sine yerleşmişti. Çünkü coşkun ruhlu insanlar, Yahudi olsalar da olmasalar da şu yeryüzünde hoş görülmezler. Binder baba da iki kere, üç kere, on kere aynı âkıbete uğradı: Rumenlerin nazarında da -halktan insanların değil tabiî, onlarda Yahudi düşmanlığı yoktur-, aralarından yetişen en iyileri sevmesini bilmiyen Yahudilerin nazarında da, hür, açık sözlü, iyi kalbli, asîl, fakat sertliğe başvurana karşı da sert davranan adamdan nefret edenlerin nazarında da.

İbadet etmemekle beraber, sadelik içinde ve gösterişsiz bir Yahudiydi. Binder bunu açık açık söylerdi zaten. "Herkes evliya olamaz." diye durmadan tekrarlardı. Buna da fakir Yahudiler kadar zenginleri de kızarlardı. Gönüllü yazılıp üç senelik hizmetini piyadede hevesle yapacak kadar Rumen vatanseveriydi. Bu hal, Rumenlerin (tabiî akılsız Rumenlerin) hiç hoşuna gitmezdi. Coşkunluğuna, ruh asilliğine gelince, hey gidi hey, bu metaların lâyık oldukları kıymeti veren nerede?

Moldavyalıların *"dugeana"* veya *"krsma"* gibi hoş isimler verdikleri bir meyhane işletirdi Galatz'da. Ona enayi diyenler de vardı, zorlu diyenler de. Bazan her iki hükmü veren de ayni kimse olurdu,

çünkü Binder baba enayiliği bir yana bıraktı mı, zorlu adam olmakta gecikmezdi. O zaman ona çıkışırlardı:

"Gelmiş burada bize kafa mı tutuyorsun, defol git Filistin'e!"

Evet, pis Yahudiliğine bakmadan Binder baba, bazı müşterilerin pek kolayca unuttukları birtakım hesapların ödenmesini istemiye cür'et ederdi. Buna bir Yahudinin hakkı yoktu, hemen "çıfıt" ı yapıştırırlardı. Kaşla göz arasında camı çerçeveyi indirir, adamcağızı Filistin'e yollarlardı.

— Boyundan büyük işlere kalkışıyor çıfıt memleketimizde!

Buna Yahudi düşmanlığı demezler, düpedüz zorbalık derler, Romanya'da da görülen budur. Onlar için hal böyle olursa politikacı - profesörleri besleyen muteber Yahudiler için ne olmazdı?

Ama şimdi bunun sırası değil.

Uğradığı tecavüzler lâftan ibaret kaldığı müddetçe Binder baba sükûnetini kaybetmedi. Bilindiği gibi dayanıklıdır. Yahudi dediğin. Zaman zaman indirilen camların, kırılan şişelerin zararını da sükûnetle sineye çekiyordu.

— Anladık, Yahudiyiz işte, derdi, elinizden geleni ardınıza komayın: "İtsiz köyde sopasız dolaşılır!"

Günün birinde bu hakaretleri ve zararları yapan bir komiser muavini oldu. Hani şu açlıktan öldürmiyecek kadar bir aylıkla kalabalık ailesini geçindiren, hep nizama aykırı bir taraf bulup zabıt tutmaya kalkışan, şapkasını bir yana devirip kaldırımlarda kılıç şangırdatan, öğleyin on iki ile bir arası

bozulan pazarlardan arta kalmış ne bulurlarsa arakhyan, bütün meyhanelerde beleşten içen takımından.

Binder baba -dinç, gürbüz, dayanıklı bir eski ermuavini yakasından tuttuğu gibi dükkânının önündeki ağaca çarptı:

— Al sana bir *Çifut* tekmesi! Git şimdi kime istersen şikâyet et!

Memur gitti ve tabiî haklı çıktı: Binder büyük bir cezaya çarpıldı ve hapsin tadını tattı.

Buna, oranın tâbiriyle "Hübş memleketinin adaleti" derler. Yahudi her şeyi affetmese bile her şeyi bilir, her şeye katlanır. Binder baba da genc işine devam etti.

Fakat, daha sonraları, seçimler sırasında bir gün, fiyaka satan bir dayılı, meyhaneciye bir Amerikan boksu yapıştırarak adamcağızın burnunu kırdı. Binder sakat kaldı. Suçlu yirmi beş franklık para cezasiyle yakayı kurtardı.

O zaman Binder: "Vatana karşı her vazifesini yerine getirmiş bir Yahudi'nin burnu yirmi beş franktan fazla etmez mi? diye kendi kendine sordu. Yaşı da henüz kırk üç olduğu için bir gün karısına dönüp:

— Lea, haberin var mı? Mısır'a gidiyoruz... dedi. Hem de büsbütün! Orada daha âdil kanunların himayesinde keyfimce bir Romanya yaratacağım.

★

Masum bir vatanı ona hükmeden vicdansız efendileriyle karıştırmamayı bilen muhabbetli ruhların ısrariyle bu kararını yerine getirdi de.

Böylece, Romanya işlerine alâka gösteren seyyah, harpten önce İskenderiye'nin Hendek sokağında "Rumen piyadesi" adını taşıyan bir kahve-aşçı dükkânı görmüş olsa gerektir. Orada en millî içkiler, Rumen ve Yahudi - Rumen yemeklerinin çoğu bulunurdu, bunlar arasında *fleyka*'lar, o meşhur *mititey*, yani Yahudi usulü kızartılmış turna balığı ve bol bol biber başta gelirdi. Binder babanın ıskaraları Romanya'daki en meşhur ustalarınkinden aşağı kalmıyordu, bu ıskaralar da hani Rumenlerin en haklı olarak öğündükleri şeylerdir. O nefîs tzuyka ve tadına doyulmaz Odobesti şarabı, nadir olmakla beraber, altın pahasına değil, müşteri meyhanecinin hoşuna gitti mi bedavaya içilirdi, zaten altın pahasına da verilse meyhaneciyi zarara sokan şeylerdi bunlar.

Pahalıya elde edilen ve Binder baba'nın gözü gibi sakındığı Rumen gazeteleriyle Rumen Kıral ve prenslerinin portreleri, bu Moldav meyhanesi'nin dekorunu tamamladı. Millî bayramlarda dışarda üç renkli Rumen bayrağının dalgalandığı görülürdü (1).

Fakat tipik ve neşeli çingene kemancı olmadıkça bir Rumen meyhanesinin tadı mı çıkar? Binder, dükkânını açarken bu işi ciddî bir şekilde düşünmüştü, ve açılış günü, sokakta, pek âşina bir besteyle tam bir çingene sesinin şu çapkın beyitleri okuduğunu duyunca nasıl şaşıra kaldı:

---

(1) *Herman Binder* ve onun *La Dorobantzoul Român* isimli meyhanesi, antisemit zihniyet için akla sığmaz bir olmakla beraber tarihî bir hakikattir. O devirde iki Rumen yazarı bundan bahsetmişlerdir: R. Rosetti, *In Egipt* isimli eserinde hayırhah bir dille, Dr. C. I. Istrati de *Bucuresti Cairo* isimli eserinde biraz takılarak.

Neredesin, George'ciğim?
Krayova'ya, evlenmeye geldim,
Burada kızlar yüzüme bakmıyor!
Sözde yüz duka borcum varmış
Bir de üç kızdan aldığım
Üç öpücük cabasıymış!

Binder baba:

— Bu bizden yahu, ama kim acaba? diye haykırarak nemli gözleriyle sokağa fırlamıştı.

Kim olacaktı, meşhur Motrogan canım, şu Ploeşti'li çingene, hani notasız çalmakta üstüne yoktur. -Çingene Rigo'ya aşkı ile meşhur olan- Prenses Şimay'ın sanatına hayran olup, parmağından adı yazılı bir altın halkayı çıkarıp Motrogan'ın parmağına takmasından sonra şöhreti bütün Mısır'ı tutmuştu! Biçare şarkıcı az kalsın bayılıyordu, bu şahane lûtuf doğduğu memlekette uğradığı bütün hakaretleri unutturmuştu ona. Çünkü Yahudi gibi, çingene kemancı da sevilmesine ve aranmasına rağmen birtakım insanların da alaylarına ve tecavüzlerine uğramaktan bir türlü kendini kurtaramaz, Motrogan'ın da bir gün sarhoşun biri bir kulağını uçurmuştu. Olgun kemancı kalitesinden başka bu facialı tarafiyle de Binder'in muhabbetini kazandı.

Meyhaneci hemen adamın boynuna sarılıp öptü, sonra onu sofrasına çağırdı, nefis yemeklerle karnını doyurdu, en iyi Rumen şarapları içirdi, ömrünün sonuna kadar meyhanesinde bedavadan yiyip içebileceğini ona söyledi.

Açılış günü bir vurpatlasındır gitti. Umumiyetle itidalden ayrılmıyan Binder baba, o gün kıyasıya içti ve kütük gibi sarhoş oldu. Motrogan'ın yayı ve

sesi harikalar yarattı. Rumen, Yahudi ve Rum işçilerden mürekkep namuslu müşteriler İngiliz liralarını cömertçe harcadılar. Usül ve âdetten ayrılmamak için Binder, bu ziyafeti gıpta ile seyreden meteliksiz fakat kadirbilir köksüzleri de dâvet etti.

Saadetinin son perdesine erişen meyhaneci:

— İşte sevdiğim Romanya, diye haykırdı! Şafakta, Motrogan'ın "Çayır Kuşunu" çalacağı zamana kadar ne isterseniz yiyip için, hepsi benden!..

Vakit yarı geceyi bulmuştu. Şafakta, kemancının yayı değil, kolunu bile kaldıracak hali kalmamıştı, ama gene de "Çayır Kuşu" nu çaldı. Davetliler yalpalıyarak gittiler.

O zaman, kepenkleri kapıyarak, Yahudi ile Çingene, baş başa, birbirlerine hayatlarını anlattılar, biri kırılmış burnunu, öteki kopmuş kulağını parmaklariyle göstererek uzun uzun ağladılar, sonra tekrar Rumen şarabına atılarak, uzakta kalmış vatanlarının zorbalarını taklit ederek birbirlerine şakadan küfürler ettiler:

— Hey Çıfıt!

— Hey Çingene!

— Defol Filistin'e.

— Sus ulan, gebeş Hıyar!

II

İşte, Köstenceli Avrum'la Rivke Perlmutter'in son ümitleri olan santimantal ve yufka yürekli İzak, iki sene on bir aylık hizmetinden sonra sessizce askerden kaçarak bu romantik ve bohem muhite düşmüştü!

Rumen veya başka milletlerden kaçaklar Mısır'da kaynaşırdı. Fakat topu topu bir aylık hizmeti kalmışken silâhı bırakıp maceraya atılmak militarizm'in en aşırı düşmanlarının bile akıl erdirebilecekleri iş değildi. Binder baba ise bu işe büsbütün akıl erdiremiyordu. Onu bir baba gibi karşılamış, bütün muhabbetiyle kucaklamışken, sık sık:

— Yahu, İzak be! derdi. Akılsız çocuk! Yenir halt mı şu senin yaptığın? Söyle bakayım: Sebebi ne bunun?

İzak hep ayni cevabı verirdi:

— Hiç... Açma bu meseleyi Allah aşkına!

— Öyle ama canım... Topu topu bir aycık! Hadi be İzak, gönül rızasiyle oraya dönecek olursan, ceza görmezsin, izin alırsın, adam olursun...

— Ben artık *adam* olamam!

Ufak tefek, cılız, kumral, sıkılgan tavırlı, zorlukla konuşan İzak, her zaman ayakta ve her zaman bir dirseği tezgâha dayalı olarak kırk derecelik rakısını ağır ağır içer, şarkta her içkiyle birlikte bedava verilen leblebi tanelerini çiğneyip dururdu. Yarı sükûtî, yarı düşünceli, etrafında olup bitenlere karşı âdeta kayıtsız, o çocuk yüzünden hiçbir ifade olmadan yere baka baka rakısını içerdi. Bununla beraber "açmak" istemediği o "mesele" hakkında sual sormadan kendisine hitap edene karşı nazik ve sevimli davranırdı. Ama böyle bir sırra saygı göstermesini bilenler nadirdiler, çünkü aklı başında insanlara zaten az rastlanır. Binder'in müşterilerinden çoğu onun bu bahisten kaçındığını farkettikleri için büsbütün üstüne düşüp çocuğun canını sıkmak-

tan zevk alırlardı. İzak, o zaman, tek kelime söylemeden çıkar, giderdi.

İlk zamanlar, kaçağın kalbinde büyük bir derdi olduğunu hissederek, Binder'le yakınları ona sual sormaz oldular. Mahzun İzak'a karşı yersiz muamelede bulunanları azarlıyorlardı.

Fakat aradan aylar geçti. Bir türlü yatışmadı çocuk. Gerçi sakindi, ama ne iç sızlatıcı bir sakinlikti o! Keşke bağırsa, çağırsaydı böyle duracağına.

Yüzünde keder dediğimiz şeyden bir iz yoktu, neşeden de keza. Ne gülümser, ne somurturdu: Hep aynı kayıtsız tavır. Ama herkes düşünürdü:

"Nesi var bu oğlanın acaba? — Aşk mı? Ne de olsa zamanla gevşemesi lâzım... Memleket hasreti mi? Amma da yaptın!..."

İzak bazan bu fısıltıları işitir, hiçbir hissini belli etmiyen açık gri gözleriyle geçip giderdi.

Mükemmel bir şapkacı olan, gösterişsiz, fakat düzgün giyinen İzak, İskenderiye'ye gelişinden sonra tam bir sene, bir saat intizamiyle devam etti meyhaneye. İş günleri ancak akşamları, saat ona doğru görünürdü; pazarları ise, bir canını sıkan olmazsa, hemen bütün gününü Binder'in dükkânında geçirirdi. Daha ilk görüşte, hiçbir gayret sarfetmeden, sevimli, sempatik bir tesir bırakırdı.

Çöpçatanlık etmek istiyen iyi niyetli kimseler:

— Daha neşeli bir insan olmayışı ne yazık; derlerdi; mükemmel bir koca olurdu; iyi para kazanıyor.

Motrogan ise, dosdoğru giderdi:

— İzak be! Akşamın onuna kadar hangi Yahudi kızından gözlerini ayırmıyorsun acaba?

Sonra kemanını alırdı:

— Düğüne hazırın ben. Dinle bak şunu:

Hat a id a babele!
Hat a babe a idele!

Yahudiler onun yahudicesinden mâna çıkarmak için hayli zorluk çekerlerdi, ama hep can ve gönülden gülerlerdi. Motrogan'ı sevmekle beraber İzak gülmezdi. Hattâ bazan sevimli görünmek istemesine rağmen, kemancının imâlarına alındığı belli olurdu. Böyle faraziyelere hiç yanaşmaz ve hemen çıkıp giderdi.

Motrogan, İzak gittikten sonra başını sallardı:

— Derdi var bu çocuğun! Gönlünü kaptırmış biçare!

★

Binder'le karısı İzak'ı kendi evlâtlarıymış gibi severler, üstüne titrerlerdi. Üst üste birkaç hafta, meyhaneci, sadakati münzevinin peşine düşüp hafiyelik etmiye kadar vardırdı: Gerçekten birini sevip sevmediğini öğrenmek istiyordu. Ama boşuna vakit kaybetmekten başka bir netice alamadı. Her akşam İzak, hiç şaşmadan, Mehmed-Ali meydanını dolanıyor, hep ayni iki sokakta dolaşıyor, sonra evine

dönüyordu. Gene bir şey öğrenilmemiş oluyordu. Izak'ın hususî hayatı anlaşılmaz bir muamma kalmakta devam ediyordu. Binder bu araştırmalarından vazgeçti. Tamamiyle farklı iki sebep onu buna mecbur etmişti, bunlardan biri, karısını inim inim inleten kanser yüzünden sık sık hastanın başı ucunda sabahlamasıydı.

Öteki sebep ise hayırlıydı: Çok gelişen işleri o sıralarda son haddini bulmuştu. Sabah saat sekizde açılışından gece yarısı kapanana kadar, dükkânla bitişiğindeki iki oda hiç boş kalmıyordu, hattâ bir cigara içimlik zaman bile. Binder'le ona yardım eden dört oğlan pazar yerine benzeyen bir kalabalık içinde deliler gibi koşuşup duruyorlardı.

Parasını kimin ödediği, kimin ödemediği belli, değildi, kimi müşteriden iki defa hesap istiyorlar, kimi borcunu ödemeden sıvışıp gidiyordu.

Motrogan'ın kemanı ve gür sesi gürültüyü son haddine çıkarırdı. Gece yarısı oldu mu, Binder'in sesi kısılırdı.

Artık Rumen şarabı değil, sadece şarap isterlerdi. Iskaralara gelince, bütün Hendek sokağını iştah açıcı ve başka yerde eşine rastlanmıyan bir dumanla doldururdu. Pazarda olduğu gibi, müşteriler, bütün gün birer "fleyka" ısmarlarlardı.

"Rumen Piyadesi" meyhanesi o kadar yeni, o kadar orijinaldi ki şöhreti bütün İskenderiye'ye yayıldı.

— Binder'de tahta tabaklarda bir ıskara veriyorlar, ağzınıza lâyık! Şarabı -ama halis Rumen şa-

rabı- toprak çanaklarla getiriyorlar! Öyle de lezzetli ki kâfir! Yazık ki oturacak yer bulmak zor yoksa!

Bazan içeriye öylesine bir akın olurdu ki garsonlar çalışamaz olur veya yere yuvarlanırlardı. Bu halk kütlesi içinde, en cüretlileri müşteriler değil, o başa çıkılması imkânsız piyango bileti satıcılar, ayakkabı boyacıları, gazeteciler, seyyar satıcılardı. Ekserisi Arap olan bu erbap bakışlı ihtiyarlar veya Mısır'ın Avrupalılaşmasından sonra kıçına tekme yemeye alışmış pişkin çocukların haykırışları bütün gürültüleri bastırırdı:

— *Lotaria fransuaz, rumi, Heluan!*

— *Tahidromos! Efimeris! Les Nouvelles Egyptiennes!*

— *Lustr, hawaga, lustr!* diye de boyacılar, sandıklarını öne sürüp tebelleş olurlardı.

Kışın üç ay devam eden bu hararetli iş mevsiminde İzak, başlangıçta pek seyrek görünür oldu, sonra da büsbütün ortadan kayboldu. İşler tabiî hale dönüp de Binder'in kafası biraz yerine gelince, kaçağın kayıplara karıştığını, üzüntüyle farketti. Gerçekten de İzak'ın hayatı pek muntazam, pek monoton geçtiği için bu anî değişikliğin endişe uyandırması tabiî görülmeliydi.

Binder, hemen İzak'ın çalıştığı ve muhabbetli bir istisna ile yiyip içtiği imalâthaneye koştu. Şapkacı, biçarenin iki hafta önce, hiçbir sebep göstermeden yanlarından ayrıldığını, en müsait teklifleri-

ne bile çocuğun kulak asmadığını söyledi. Meyhaneci onu evinde aradı: Orada da yoktu.

Fena halde canı sıkılan Binder baba, himaye ettiği bütün biçarelerin kendi adresine gönderdikleri yığınla mektubu karıştırdı. Eskiden her hafta İzak, bunlar arasında ailesinden gelen bir mektubu bulup alırdı. Halbuki şimdi mektup falan yoktu, bu da ona garip göründü.

O zaman Motrogan:

— Yusuf'un o mektupları karıştırdığını gördüm! diye bağırdı.

— Yusuf mu? Sahi, yahu, ben de görmüştüm. İzak'ın nerede saklandığını bilse bilse o bilir.

★

Mısır'ın her yerinde olduğu gibi İskenderiye'de de kaynaşan piyango bileti satıcılarının o sefil sürüsü içinde, ihtiyar İspanyol Yalıudisi Yusuf, en orijinal kişilerden biriydi.

Bir kere çok dil bilirdi ve dindaşları arasında ekseri Ahkenazim Musevilerinin konuştukları "iddiş" dilini ondan başka bilen yoktu.

Bir sincap gibi çevik, bütün fakir Araplar gibi pis, ancak Yahudilerde görüldüğü gibi hem zekî hem kurnazdı. Bütün çilekeşler gibi icabında iyi kalbli ve insan olan Yusuf, piyango biletleri destesiyle birlikte en acayip bir kalıbı kıyafeti de dolaştırırdı: Köseydi; sağ gözü kördü; âdeta iğrenç bir halde olan geniş elbisesinin içinde vücudunu tasav-

vur etmek güç olacak derecede sıskaydı, hepsinin "şanslı" olduğunu söylediği biletlerini sekiz dilde size övmek için ağzını açtı mı derhal sevimli olurdu.

Bir kuruşa satılan ve her hafta çekilen, dar bütçeler için bir yıkım olan bu çeşitli piyango biletleriyle Mısır'da herkes oynardı ama, müşteri ilkönce satıcıyı, hem bazan pek kabaca terslemeden edemezdi. Herkesin göz diktiği o yüz liralık büyük ikramiyeyi kazanana hemen hemen hiç rastlanmadığı malûmdur.

Bununla beraber hiç kimsenin Yusufa karşı kabalık ettiği görülmemiştir; daima tek olarak uzattıtı bileti geri çeviren de pek olmaz. Bütün çirkinliğine rağmen, sevimli bir tavırla Yusuf mırıldanır:

— Şunu bir deneyin... Olmadı mı? Pekâlâ! Şu çocuğa başka bir bilet çektireyim.

Yahut da:

— Durun: "Egyptienne" den son bir biletim kaldıydı galiba. Kimse almadığına göre muhakkak ona vuracaktır.

Yusuf kocaman cebini karıştırır, ama iki tane birden çıkarmamaya dikkat eder, kazara bilet çift çıkarsa sevinçle haykırır:

— Vay! İki tane kalmış meğer! Seçmeyin, Allah aşkına! İkisini de alın!

Müşteri yalnız birini alacak olursa ikincisini masanın üstüne bırakıp uzaklaşır:

— *Maleş* (zararı yok). Size onu bırakıyorum... Parasını yarın alırım!

Ertesi günü tabiî azar işitir, zorla bıraktığı biletin parasını vermek istemezler. Fakat insanların ahmaklığına payan olmadığını bilen Yusuf hemen cevap verir:

— Sizin gibi bir bey için bir kuruşun lâfı mı olur! Hem ne kazanıyorum ki ben? Yirmi para!

Adam parayı verir. Yusuf, bir şeker kamışı gibi dimdik, ciddî bir tavırla uzaklaşır. Bir kere bu şekilde tırtıkladığı müşterilerle karşılaştı mı ayni numaralara başvurmaktan çekinir.

Ama kabul etmek lâzım ki bütün satıcılar içinde kazanan biletlerin en çoğunu o satmıştır.

Malını methederken sayıp döker:

— Bu sene elimden tam dört tane büyük ikramiye geçti! Bak, Binder şahidimdir işte, o talihli müşterilerden ikisini tanır, onun da müşterisidirler. Değil mi ama, Hermann?

Hermann, arkasını dönüp güler:

— Yamandır şu "Azoy"!

"İddiş" dilinin "azoy" kelimesini ağzından düşürmediği için Yahudiler ona bu adı takmışlardı.

Bu satıcı, son zamanlarda İzak'ın yanında görülmüş tek arkadaştı. Binder de kendisinden malûmat almak için gelmesini sabırsızlıkla beklerken Yusuf kapıdan göründü! Fakat Yusuf durumu farketmişti; uzaktan seslendi:

— Ha! Bugün kalabalık yok. Gidiyorum ben!

Binder hemen yerinden fırlayarak onu kolundan yakaladı:

— Dur, Yusuf! Haberin var mı?

— Ne oldu?

— İzak kayıplara karıştı!

— *Azoy?*

— *Azoy,* cancağızım, ama nerede olduğunu sen pekâlâ bilirsin.

— Nereden bileyim?

— Mektupları senin karıştırdığını gördüm.

— Karıştırdım mı? İleri gidiyorsun, doğrusu, Binder. Bir kere bakmıştım, hani, bana mektup var mı diye?

— Sana mı? Kimden gelecek sana mektup be?

— Kimden mi? Belki bana da bir yazan bulunur, neden olmasın?

— Hem İzak'ı senden başkasiyle de gören olmamış...

— *Azoy?* Haberim yoktu, vallahi, ama ne yapayım, doğru adamım ben!

Binder kızdı, ensesinden yakalayıp küfür etti:

— Bana bak, "Peh Zadik!" İzak'ın nerede saklandığını söyler misin bana sen?

— Şimdi de "Peh Zadik" mi olduk? diye söylendi Yusuf; senin de doğru adam olduğunu inkâr mı ettik? Nereden yaratayım İzak'ı sana? Piyango bileti değil ki cebimde olsun! Belki de Romanya'ya gitmiştir!

Binder geri çekilip düşündü:

— Ne! Bize görünmeden gitmek mi? Yoksa böyle sessizce sıvışmasını sen mi tavsiye ettin ona?

— Ben mi? Kimseye bir şey tavsiye etmem: Kimsenin işine karışmam ben...

— Ama bilet satmaya geldi mi iş değişir değil mi?

— O başka: Alış veriş o! Sen de oraya "Rumen piyadesi" diye yazmışsın ama dükkânında ne Rumen piyadesi var, ne Türk!

— *Piyade* benim be!

—*Azoy?* deme yahu! Sen bir id Binder'sin, *piyade*'liği de nereden çıkardın?

II

İzak aylarca görünmedi. Binder baba fena halde üzülüyordu; çünkü bütün araştırmalar boşa gitmişti. İlerde kendisinden bahsedeceğimiz, İzak'ın ağabeysi tercüman Şimke'nin gürültülü araştırmaları da neticesiz kalmıştı; hattâ bütün, İskenderiye'yi yıldırmış bir boksör olan tercümanın bütün tehditleri de bir fayda vermemişti. Bununla beraber, Binder, bilet satıcısı Azoy'un, İzak'ın âkıbetinden haberdar olduğuna emindi. Ama ondan bir şey öğrenmek imkânsızdı. İstediği kadar sorsunlar, daima kedi gibi dört ayak üstüne düşmesini biliyordu.

İş gitgide sarpa sarıyordu. Binder düşünüyordu:

— Her halde polise haber verip tahkikat açtırmalı. Bilinmez ki! Birçok kimseler böyle esrarlı bir şekilde ortadan kaybolmuşlardır. Bir intikam vak'ası olabilir, ne bileyim, her şey olabilir!

Bununla beraber Binder baba tereddüt ediyordu. Hükûmete haber vermedi, hattâ yakınlarına bile

bundan bahsetmedi. "Resmî adalet" in tadını tatmış birçok Yahudiler gibi uzaktan yakından polisle ilgili işlerle başı hiç hoş değildi.

Karısını Motrogan'ı ve yakınlarını yatıştırmak için yüksek sesle:

— Merak edecek ne var canım! derdi. İzak zararsız çocuktur! Kim ondan ne istiyecek? Her halde bir yerlerde, kimbilir nerede rakısını çekip durmaktadır. Neden saklandığını bir gün öğreniriz elbet!

Her zamanki gibi piyango biletleriyle meşgul olan Azoy'a gelince, biçare kaçağın yerini bilmediğini herkese söyleyip duruyordu...

Halbuki... Kurnaz Yusuf İzak'ın yeni evini bildikten başka -çünkü kendi tavan arasında oturuyordu- başına gelenlerden haberdar olan tek adamdı da. Bununla beraber bu hususta ağzını bıçaklar açmadığı gibi, kimsenin bilmediği bir sırra sahip olmaktan koltukları da kabarıyordu Yusuf'un.

Çünkü seyyar satıcı, Şarkta fakirlerin hayatı herkesin gözü önünde olmasına rağmen, etrafın tecessüsüne kapalı o ananevî Yahudi titizliğiyle imanını gizlemesini mükemmel biliyordu. Yusuf, İsrail'in Tanrısına olan imanını kayıtsız insanların gözlerinden saklardı! Partal bir kıyafet ve gülünç sözler altında dünyayı kurtaracak Mesih'e hararetli ümidini kem gözlerden sımsıkı saklardı...

Onun için Yusuf ancak en esaslı noktalarını bildiği Musevi itikadına sımsıkı bağlıydı. Halıambaşı onun nazarında saygıdeğer, kutsal bir insandı.

Yusuf, yalnız, kendi imanını da kâfi görmez, kötülüklerinden ziyade acemiliklerinden, cahilliklerinden yollarını şaşıranları da ecdat yoluna getirmek için elinden gelen gayreti sarfeder, bu yoldaki başarılarını da kimseye açmazdı.

İzak'ın kederli ruhunu ilk farkedenlerden biri de o olmuştu. Bununla beraber ona hiç sual sormazdı. Onun bayağılıklardan uzak ve dış âleme karşı kayıtsız yüzünü görünce kurnaz Azoy, hemen onu avucunun içine almış, dikkatle tetkike başlamıştı. Gamlı kaçak bunun farkında değildi. Ama Yusuf hoşuna gidiyordu. Kendisine lüzumsuz sualler sormazdı hiç. Onun için her yerde karşısına çıkan bilet satıcısıyla daima ayaküstü bir çift lâf etmeden geçmezdi. Elinde bilet destesiyle hep yollarda olan Yusuf, bir sokak köşesinde veya bir meyhanede, bir gülümseme ile, bir nezaket sözüyle onun gönlünü alır, sonra kaybolup giderdi.

Yusuf'un dikkatli gözünden hiçbir şey kaçmadığı için, İzak'ın sırrına çabucak ermesinde şaşılacak bir şey yoktu: Şimdi iyice biliyordu, İzak, o hepsi kendini birer "haham" farzeden kibirli ve kurumlu "Ahkenazim" Yahudilerinden değildi.

★

Gece, İzak, Binder'in meyhanesinde biraz fazlaca kaldığı için her zamankinden biraz daha geç bir saatte evine dönüyordu. Dalgın ve şaşkın bir halde, gelişigüzel sokaklara girip çıkıyordu. Yusuf, arası-

ra yaptığı gibi, hiç belli etmeden çocuğun peşine düştü. Vaktin çok geç olmasına rağmen sureta biletlerinin satışıyla meşgul görünürken, gören tek gözüyle, sarhoşu uzaktan takip ediyordu. Öteki, sessiz kederine kendini kaptırmış, cılız bir yüz ve kararsız adımlarla, Mehmet Ali meydanının arkasındaki dar Arap sokaklarının lâbirenti içinde dolaşıp duruyordu. Sessiz şapkacı yolunu kaybetmiş de olabilirdi, çünkü birdenbire endişelenerek sendelemiye başlamıştı. Bu hali pek hoşlarına giden Araplar kendilerine bir eğlence mevzuu yapmak üzere etrafını kuşatmak üzereydiler. Tam o sırada Yusuf yetişti ve etraflarına toplanan kalabalığa aldırış etmeden İzak'ın koluna girdi:

— Gel, kardeşim, gel, ben de sizin tarafa gidiyordum, zaten!

Öteki uysalca başını eğdi. İki adam birlikte gittiler. Şapkacının evi önüne geldikleri zaman Yusuf ayrılmak istediyse de öteki bırakmadı:

— Ayrılma benden, Yusuf, diye zayıf bir sesle yalvardı, çok kederliyim bu gece. Yukarı çıkmak istemiyorum.

— Peki, o halde gel bize gidelim.

— Evet, nereye istersen, hepsi bir benim için.

Arap mahallesinin ta bir ucunda Attarin sokağında, tavan arasında, geniş bir odası vardı Yusufun, bu odanın döşemesi masa ve iskemle vazifesini görürdü. Bir köşede eski hasırlar üstüne yığılmış pılı pırtı döşek yerine geçerdi. Yorulmak bilmez Yusuf'un bu acayip partallardan çabucak meydana ge-

tirdiği bir yatağa serilen Izak, tek kelime söylemeden deliksiz bir rahat uykuya daldı.

Sabah, birdenbire ayılan İzak, erkenden uyandı. Tam bir zihin açıklığı ile, içinden çıkılmaz gibi gördüğü durumunu bir anda kavradı: "Çok düşmüşüm! dedi. Artık bir daha kalkmamam! Yazık oldu ömrüme... Bir daha "onsuz" hayata başlayabilseydim, ama, ne çare, elimden gelmez... Alayda işsizlik yüzünden içmeye alıştım, şimdi içmeden edemiyorum. Madem ki kız bir türlü karar veremiyor, beklemekten fayda ne?.. Ölmeliyim..."

Hâlâ alaca karanlığa gömülü olan çatı odasını seyrediyordu. Yusuf, ayakta, sanki neredeyse görünecek olan güneşi kendisine çekmek istermiş gibi yüzü doğuya dönük, mütevazi ve ciddî bir vaziyette hareketsiz duruyordu. Misafirinin uyandığını farketmemişti; onu uyandırmamak için, Arapların boğazdan gelen monoton sesleriyle bir şeyler mırıldanıyordu. İzak dinliyordu ama neler söylediğini anlamıyordu. Daha altı yaşındayken reb Zalmen'den öğrendiği duaları artık hatırlamıyordu. Güneş odaya dolmuştu ama satıcı hâlâ devam ediyordu.

— Yusuf, nedir bu uzun uzun okudukların? Yeter dua ettin!

Şaşıran Yusuf hemen döndü, koştu ve İzak'ın yanına yere oturdu.

— Uyandın demek! İyi uyudun mu bâri? Alâ, âlâ. İçin rahat etti mi biraz? Bütün gece senin için dua ettim. *Şalom!* Allah yardımcın olsun, büyük ve aziz çocuğum!

— Sahi mi, Yusuf, benim için dua mı ettin? Hasta mıyım ben?

— Değilsin ama, imanını kaybettiğin için ümitsizsin, bu da hastalığın bir başka türlüsü.

— Öyle mi Yusuf?

— Eminim!

— Duadan bana hayır geleceğine de inanıyor musun?

— Dua da, Torah'ın kanunlarına ve hahama itaat da bize ebedî hayatı temin eder.

— Ebedî hayatı da istiyorum, Yusuf, ama bundan böyle itaat etmek istemiyorum. Kışlada değilim artık. Sense, itaat ettiğine ve sana söylenen her söze inandığına göre daha bir çocuksun...

— Evet, senin gibi ve bütün insanlar gibi bir çocuğum, bütün insanların babası olan Tanrımızın çocuğu! Onun için ıstırap çekmiyorum. Her zaman halimden memnunum. Çünkü Yaradanın sonsuz rahmetiyle bana verdiği her şey kabulümdür. Sense Tanrıya inanmadığın için ıstırap çekiyorsun. Ama kitap der ki: "Tanrı günahkârın ölümünü istemez, yaşadığını ister." Gene kitap der ki: "Kötülükten sakın, iyilik yap!!" Sen de, İzak, ebedî hayatı istiyorsan "goy" lar gibi içmekten vazgeç, imanlı Museviler gibi yaşa, cumartesi günleri çalışma, her gün İsrail duasını oku.

— Az şey bilmiyormuşsun sen be Yusuf! Bilet satarken hiç de belli etmezsin bu kadar şey bildiğini.

— Ben hiçbir şey bilmem, hiçbir şey de söylemem. Hahham daha çok bilir, ama her şeyi bilen yalnız Tanrıdır. Çünkü kitap der ki: "Allah her kulunun rızkını verir." Benim için, senin için, bütün kardeşlerimiz ve bütün insanlar için düşünen Tanrıdır. Tanrımızın indinde bütün insanlar iyidirler; hattâ şeytana uyup yolunu şaşırmış, yahut paranın aldatıcı parıltısına kapılmış olsalar dahi...

İzak, bir müddetten beri yarım kulakla dinliyordu. Yusuf tam zamanında durdu. Bir ceylân çevikliğiyle sıçradı, birkaç dakika sonra da, yere alaturka bağdaş kurmuş olan İzak'ın önüne bir tabak fut (limonlu zeytinyağlı bakla ezmesi), pide ekmeği ve su getirdi.

— Karnını doyur da biraz kendine gel. Sonra sen şapkacı dükkânına, ben bilet almaya gideriz. Eskiden tel örgüsü yaptığım zamanlar, burada oturur, sepetler örerdim. Şimdi satıcılık ettiğimden ekmeğimi evde değil, sokakta kazanıyorum.

İki adam sokağa indikleri zaman, kara düşüncelerinin esiri olan İzak:

— Allaha ısmarladık, dostum, ama bizde kaldığını kimseye söyleme, seninle alay ederler sonra, diyen Yusuf'un dudaklarında peyda olan halinden memnun gülümseyişi farketmedi.

★

Bir hafta sonra, gün batarken odasına çıkan Yusuf, çatı katındaki odasının kapısında karanlıkta

oturan İzak'la karşılaştı. Satıcı heyecanına güç hâkim olabildi, bu sürpriz ümitlerini o kadar aşmıştı. İhtiyar kalbi sevinçle titredi: "Mademki gene geldi, vazifem onu kurtarmaktır; artık ondan hiç ayrılmıyacağım."

Yusuf, böyle düşünerekten kapıyı açtı, önce misafirini buyurttu:

— Azoy! Azoy! Ne şeref bu benim için! Gir cancağızım, gir gözümün nuru!

İzak, cevap vermeden odaya girdi, sonra; Yusufu hayrette bırakan bir hareketle onun dizlerine kapanarak kendinin olmayan genizden gelme bir sesle:

— Kurtar beni, kurtar beni, Yusuf! diye inledi. O bana "kaçak!" dedi.

Yusuf'un kadit vücudundan şimşek gibi bir dehşet ürpertisi geçti. Ama çabucak kendini toplad, babacan bir tavırla:

— Evet, merak etme, evlâdım, kurtaracağım seni! Ruhunu ebediyet için kurtaracağım! Allah yardımcın olsun! Çabuk İsrail duasını oku ki senin ve insanlığın düşmanı olan habis ruhlar uzaklaşsın..

— Bana "kaçak" dedi,diyorum sana; anlamıyor musun? Artık yaşamak istemiyorum... Hiçbir şey değilim ben artık; koğuldum, ihanete uğradım, işsizim, kimsesizim, ümitsizim. Ölmek en hayırlısı!

— Yok yaşıyacaksın, yaşıyacak ve Tanrı'nın nimetlerini tadıp ona şükredeceksin!

Yusuf, İzak'ı kapıdan en uzak olan köşeye doğru iterken kendisinden umulmayacak bir emredici tavır takınmıştı.

"Aklını mı kaçırıyor ne?" diye bir an düşündüyse de bu kötü düşünceyi şiddetle reddederek bir muska çıkarıp ümitsiz adamın alnına koydu ve Mezamirden dualar okudu.

Birkaç dakika sonra İzak kendine gelmişti; etrafına bakınınca gözleri görmeye başladı, Yusuf'u tanıdı, bir kâbusu uzaklaştırmak istermiş gibi kollarını öne doğru salladı ve yenilmiş bir gülümseyişle yorganların üstüne çöktü.

— Pekâlâ, Yusuf, ebedî hayata erişmek için, ne yapmalı?

— İçmekten vazgeçmeli.

— Niçin?

— Çünkü Tanrı senin mesut olmam ister, ıstırap çekmeni değil. Halbuki rakı sana gam veriyor!

— Öyleyse bir daha içmem rakı!

İhtiyar Yahudi, coşkun bir sevinçle:

— Kurtuldun, diye haykırdı, kurtuldun artık. Sonra tek gözünü tavana kaldırarak Yusuf bir dua mırıldandı: "Aciz kuluna böyle bir mucize gösterdiğin için aziz ol, Tanrım!"

İşte İzak o geceden itibaren ortadan kaybolmuştu... O korkunç rakının cazibesine kapılmamak için tavan arasından aşağı inmiyordu. İyi kalpli Yusuf ona lâzım olan her şeyi şehirden getiriyor, onu

beslemek, her isteğini yerine getirmek için hiçbir masraftan kaçınmıyordu.

Satıcı:

— Sen benim efendimsin, İzak, emret, sana itaat edeyim, diyordu.

— Bana eski mesleğini öğret, sepetçi olacağım.

— Çok güzel bir fikir! diyerek Azoy sevinçten deliye döndü. Bugünden işe başlarız. Hemen gidip tel alacağım, nasıl örüleceğini öğreteceğim sana. Göreceksin, bu bir çocuk oyuncağıdır.

O günden itibaren İzak, telden yapılan ne varsa hepsini hazırlamakla vakit geçiriyordu: Salata sepetleri, askılar, fare kapanları, ıskaralar, daha bir sürü ıvır zıvır şeyler.

Bir yandan yeni mesleğini öğretirken, Yusuf, bir yandan da, kendi evlâdıymış gibi ona dinin kaidelerini belletiyordu. Akıllı ve becerikli olan İzak da, her ikisini aynı süratle öğreniyordu. Yusuf, her gün biraz daha hayranlık içinde, İzak'ı hahamın huzuruna çıkaracağı mesut günü iple çekiyordu. Satıcı, her cumartesi, Salâhattin sokağındaki küçük sinagog'da, reb Yakob'u görüyordu. İzak'a, mübarek adamı uzaktan da olsa göstermek için çocuğu sinagog'a götürmek istiyordu. Ama İzak bir cumartesi günü sinagoga gitmek için de olsa, aşağı inmemekte ayak direyordu.

"Felâketini unutacak kadar zaman verelim ona" diye Yusuf kendi kendini teselli ediyordu. Ama haftalar haftaları kovalıyordu. Allah vere de İzak'-

ın izini bulmasalar, diye düşünüyordu. Yoksa o beklemesine beklerdi. Kimsenin onun yerini keşfedemediğini gördükçe de sevinçten ayağı yere değmiyordu.

Ama keşfetmekte gecikmediler. Bir sabah, Yusuf evde yokken kapıyı hafifçe tıkırdattılar. İzak gidip açtı. Karşısında, kurnaz yüzlü bir Rum çocuğu, ona çeyrek litrelik bir şişe uzatırken gülmekten kırılıyordu.

— Aşağıdaki kahveci yolladı bu rakıyı! Veresiye! Yarın da getireceğim...

Yıllardan beri Yusuf'a içerliyen bir Rum komşunun bu haince intikamı İzak'ın illetinin depreşmesine sebep oldu. Biçare çocuk, bir iki kere, gizlice o soysuz Rumun dükkânına inip bir kadeh atmak tedbirsizliğinde bulunmuştu. Şimdi de verdiği sözü bozarak, her gün daha fazla içmekte devam ediyordu. Yusuf bunun farkına vardı, ama kadere karşı gelmeye cesaret edemiyerek sesini çıkaramıyordu. Bu beklenmedik darbe ihtiyar satıcının bütün şevkini kaçırmıştı. Reb Yakob'a koştu, acıklı hikâyeyi başından sonuna kadar anlatıp ondan yardım diledi.

Musevi rahibi sordu:

— Bu adam ümitsizliğinden mi içiyor, yoksa ahlâksızlığından mı?

— Ümitsizliğinden, rabbi!

— O halde ümitsizliğinin sebebini öğrenmek lâzım.

— İyi ama bir şey söylemiyor.

— Söyler.

Yusuf bu cevabı sevgili İzak'ını kaderine bırakmak gerektiği şeklinde tefsir etti.

IV

İzak'ın, bir akşam, birdenbire düştüğü durum hakkındaki itiraflarını dinleyince Yusuf:

— Dinimiz içmeni yasak etmiş değildir, dedi, çünkü içki gamı defeder.

— Demek, ayyaşlığıma rağmen beni kabul ediyorsun?

— Ediyorum.

— Tamamen, olduğum gibi?

— Tamamen, olduğun gibi!

Birbirlerine böyle dostça açıldıkları akşamdanberi İzak rakısını çekinmeden, hattâ Yusuf'un yanında bile içiyordu. Rehberinin kendisini "olduğu gibi" kabul etmesinden ferahlıyan ayyaş büsbütün açıldı, şimdi kendinden, düşüncelerinden, projelerinden bahsediyordu. Her gün tekrarlıyordu.

— Birkaç hafta daha geçsin, ben de senin gibi seyyar satıcı olacağım! Mallarımı satmak için sokağa ineceğim. Belki o zaman sana olan borcumu ödeyebilirim, velinimetim!

Günlerini durmadan çalışmakla geçiriyor, daha fazla miktarda telden öteberi yapmıya gayret ediyordu. Zamanla tavan arası baştan aşağı bu çeşit eşyayla dolmuştu. Büyük bir stok biriktirdi, ama so-

kağa ilk çıkışını her gün başka bir güne bırakıyordu.

Bunun dışında, sakin ve uysal tabiatiyle, İzak, hiçbir hususta sözünden dışarı çıkmıyordu. Sabah akşam, iki adam, her biri bir köşede, duasını ediyordu.

Karanlık odada iki arkadaş geceleri bazan geç vakitlere kadar alçak sesle konuşurlardı. Bu sefer İzak başlamıştı:

— Yusuf, dedi, ailemden niye ayrıldım, biliyor musun?

— Bilmiyorum, canım!

— İskenderiye'ye neden geldim biliyor musun?

— Bilmiyorum, canım!

— Felâketime sebep olan kimdir, biliyor musun?

— Bilmiyorum, canım!

— O halde dinle, Yusuf, bu gece sana "hepsini" söyliyeceğim. İçmekte haklı mıyım, değil miyim, ondan sonra hükmünü ver. Dinlemek istiyor musun?

— Tabiî, istiyorum, kardeşim!

İzak, gözlerini kapayarak devam etti:

— Bak neden içiyorum: Çünkü sevilen kadının bir tek sözü bir ailenin bütün kaderini değiştirebilir. Müthiş bir şey değil mi?

— Evet, İzak, devam et, kulağım sende!

— Ama neresinden başlıyayım? "Hepsini" söylemek öyle güç ki, beklemeyi tercih ediyorum... Kendimden utanıyorum; ama artık geri bırakamam...

Yüzü al al, elleri titreyerek, İzak, utancını yenmek için aşikâr bir gayret sarfederek söze başladı:

— Dinle! Anam Rivke beni doğurduğu zaman, babam, gazozlara zehir katmakla haksız yere ittiham edilerek hapiste yatıyormuş. Bu uğursuz iş babama bütün servetine mal olmuş, yoksulluk da eve benimle girmiş! Ama, altın kalbli bir kadın olan annem benim üstümü titrerdi, çünkü son çocuğuydum. Kafam işlemiye başladığı zaman gördüm ki dünya talihsizlere karşı zalim, ve ancak yüzü gülenlerin yardımcısıdır! Âni bir yoksulluğun pençesinde kıvranan analarını babalarını evlâtlar nemelâzım diye yüzüstü bıraktıkları zaman bu yara daha da acı bir hal alır. Üç ağabeyimle ablamın birbirleri ardından pervasızca çıkıp gitmeleri benim çocukluğumu zehirledi. Dördü de servet ve refah içinde büyütülmüş, tahsil ettirilmiş, lisan öğrenmişlerken, hepsi de birbiri ardından, acı sahnelerden sonra, fakir düşmüş baba evini hor görüp gittiler. Anamla babamın bu yüzden uğradıkları acılar yüreğime işlemişti. O yüzden, -daha on yaşımdayken- ölünceye kadar onlardan ayrılmayacağıma yemin etmiştim!

O devirde, ablam Ester'in Bükreş'te evlenmesinden sonra, annemle babam utançlarını, yani yoksulluklarını gizlemek için Köstence'ye gelip yerleştiler. Akrabamız olan reb Zelman orada oturuyordu, mektep hocası, iyi kalbli bir adamdı, hassas ruhumda ilk derin izleri bırakan o olmuştur. Çünkü bana öğretmek istediği "Tevrat" a boş verip bir an önce fakir yuvamıza yardım etmek için hayatımı

kazanmak istiyordum, ama, ailemizin geçmişi hakkında anlattığı harikulâde hikâyeleri de dinlemekten usanmıyordum. Galiçya'da Holochitz'de otururmuş eskiden ailemiz, orada çok itibar görürlermiş, büyük babam reb Şolem, 1847 de oradan gelmiş! Yusuf, bunu sana anlatışımın sebebi reb Zalmen'in dediklerini söylemek içindir: "Büyük baban, Botoşani'de kurban kesici olarak yerleşmek üzere gelmişti, ama daha önce rabbin'in hayırduasını almayı ihmal etmişti." Bütün felâketlerimizin sebebi de buymuş...

Düşün bak, Yusuf, büyük babam, Botoşani'ye daha yeni yerleşmişken oğlu -yani babam- Avrum günün birinde kaçıp orada... terzi olmuş! Büyük babam bu acıyı hiçbir zaman unutamamış! Gerçi, eski memleketinden Zalmen adında bir öksüz çocuk getirtip evlât ve çömez edinmiş, ölümünden sonra da bu Zalmen onun yolundan ayrılmamış ve ailenin yüreğine su serpmiş... İşte reb Zalmen'in tavsiyesi üzerinedir ki şapkacılık öğrendim, bu iş çok da hoşuma gidiyordu. İyi kötü yuvarlanıp gidiyorduk; tâ askerî hizmete başladığım güne kadar bu böyle devam etti.

"O güne kadar, bütün paramı eve vermek için geceli gündüzlü çalışarak, herkesten çekinerek, insanlardan uzak yaşamıştım. Kardeşlerimin ancak bahsini işitmiştim. Yavaş yavaş hattâ mektuplarını bile kesmişlerdi. Çocukluğumda reb Zalmen'den başka da dostum yoktu. Daha sonraları, askere gitmeden tam bir sene önce ailemizin ve bilhassa Bük-

reşli bir kuyumcu ile evli olduğu sıralarda ablam Ester'in ahbabı olan Sotir isminde biriyle dost oldum.

"Ester'i hemen hemen hiç hatırlamıyordum. Ama evde her zaman lâfı edilirdi. Sotir de onun iyi ve dürüst bir kadın olduğunu söylerdi. Ağabeyim Yosel'in ise hiç adı anılmazdı. Daha ben doğmadan evden ayrılmış, aradan geçen yıllarla izini kaybetmişiz. Amerikada din değiştirdikten sonra ailemizin kütüğünden adı büsbütün silindi. Adı hiçbir zaman reb Zalmen'in yanında anılmazdı. Dininden çıkmak, ölümden de beter sayılır! İkinci ağabeyim Hayim, gazetecilikte "Konstantin" adını alarak, Bükreş'te yaşıyordu. Hepimizin en zekisi, ama küstah bir insandı, babamla kat'î şekilde bozuşmuşlardı, kapımız ona ebediyen kapanmıştı.

Ara sıra evimizde görünen tek kardeşim senin de pek iyi tanıdığın Şimke idi! Ama ziyaretleri bize sevinçten ziyade endişe verirdi! Annemin ödü koparır, çünkü o hırçın tabiatı ve atlet kuvvetiyle, meydan okumaları kabul eder, olur olmaz sebeplerden çıngarlar çıkarırdı. Başka memlekete gittiğini öğrenince hepimiz bir geniş nefes aldık. Böylece büyük kardeşlerim, birbiri ardından dünyanın birer ucuna dağıldılar.

"Şimdi gelelim bizim askerliğe. Tuhaf değil mi, beni de vaktiyle babam gibi Galatz'daki 11 inci piyade alayına vermişlerdi. Ama ben boyunduruğuma sabırla katlandım. Hattâ dürüst hareket tarzımdan dolayı takdir de edildim. Bir paskalya akşamı bir

Yahudi tüccar beni evine davet etti. Bu adamın, Berl Goldstein'in büyük kızı, güzel ve ateşli Boza, sonraları bana göz koydu. Kız hoşuma gitmişti, birbirimizi candan seviyorduk, tezkere aldığım gün evlenmeyi aramızda kararlaştırmıştık. Her şey yolundaydı. Ama ne gezer! Günün birinde Galatz'da ehemmiyetsiz siyasî bir nümayiş yapıldı. Bizim alaydan iki bölüğü âsayişi temin için gönderdiler. Ben de askerler arasındaydım. Hiç kan dökülmeden, hattâ kimsenin burnu kanamadan asayiş temin edildi. Fakat "Badalan" mahallesinin meşhur "Vagoncular" ı fırsattan istifade Yahudi dükkânlarını yağma ettiler, müstakbel kayınpederimin çerçi dükkânı da gözümün önünde korkunç bir şekilde darmadağın edildi. Üstelik de gûya nümayişçilerden imişler gibi, askerler kayın pederimle nişanlımı fena halde döğdüler de. O gün duyduğum acıyı tarif edemem... İnsanlara karşı da, Tanrıya karşı da bir isyan hissi dolduruyordu içimi, ama sesimi çıkarmıyordum, çünkü tezkere almaya üç ayım kalmıştı, tezkere demek de hürriyet demekti...

Fena halde tiksinen Goldstein'ler hemen bu hâdiseden sonra Mısır'a gittiler. Üzüntüm sonsuzdu. Nişanlım, büyük bir sabırsızlıkla beklediğim ilk mektubunda bana herhangi bir harekette bulunma, diye yazıyordu. O gece hayatımın en korkunç gecesini geçirdim, birbirine zıd bin türlü duygunun pençesinde kıvranıyor, delicesine bir sevda ile tutuşuyor, fecî bir kıskançlık beni çılgına çeviriyor, öte yandan dönüşümü hararetle bekleyen annemle ba-

bama karşı vazifelerimi düşündükçe aklım başımdan gidiyordu... O sabah, şehirde işim olduğunu söyleyerek izin istedim, hemen asker elbiselerimi değiştirdim, o gün kalkan bir vapura gizlice kendimi attım.

Nihayet İskenderiye'ye varmıştım! Yüz kızartıcı vaziyette geçen bir yolculuktan sonra, aç bilâç, bitkin bir halde karaya çıktım. Heyhat! Derhal farkettim ki Roza'm bambaşka bir insan olmuştu! Ne diyeyim Yusuf, doğru, namuslu erkek, sevdiği kadının kalbinde yerini daha parlak gösterişli birine kaptırmaya mahkûmdur. Kadınlar körü körüne hareket ederler! Yalnız sathî görürler, derinliğine bakmazlar! Boş fakat süslü lâkırdılara kapılırlar! Roza artık beni sevmiyordu! Polonyalı bir Yahudi, fakat zihniyet itibariyle tam bir levantin olan Naum Kazan adında birine âşık olmuştu. Bu adam güzel konuşuyor, şakalar ediyor, onu eğlendirmesini biliyordu... Benimse elimden gelmezdi böyle şeyler. Köstence'de yüzüstü bıraktığım anamı babamı uğruna feda ettiğim kız, banka memuru olan Levantin sevgilisi benden daha girgin olduğu için artık yüzüme bakmıyordu. Belki aklını başına toplar ümidiyle bir sene boşu boşuna bekledim! Ama ne gezer! Tam bir sene benimle alay etti, sonunda da, evine gittiğim gün yüzüme karşı: "Kaçak!" diye bağırdı! Böyle bir hakarete nasıl katlanır insan? O yüzden senin evine kaçtım ve bir daha da oraya dönmemeye karar verdim. Çünkü artık Şimke ile anlaşamıyorum; kuvveti yüzünden kaba bir adam oldu çıktı!

Bir yuva kurup annemle babamı yanıma almak tasavvurlarım suya düştü! Her şey bitti benim için... Şimdi söyle bana, Yusuf, içmekte haklı mıyım, değil miyim?..."

Yusuf İspanyol yahudicesine çevrilmiş bir "Kitab-ı Mukaddes" i karıştırıp bitkin arkadaşına okudu:

Ümitsizliğe kapılana sert içkiler verin
Yüreği kararana şarap verin.
İçsin ve unutsun gönül derdini
Çektiklerini hatırlamaz olsun.

V

Nihayet bir gün İzak, "Rumen Piyadesi" nde göründü. Sakin sakin. Hem de tam öğleyin, dükkânın en civcivli zamanında. Yüzü huzur içinde, boyun bağsız, çenesinde üç aylık bir sakal, üstü başı pis ve yıpranmış, askılar, kapanlar, yumurta sepetleri, ıskaralar gibi bir sürü işporta eşyası yüklenmişti.

Mesut bir insanın adımlariyle yürüyor, aceleci Araplar tarafından sağa sola itilip kakılıyordu. Ama buna aldırdığı yoktu. Çok açık olan gözleri ve dimdik boynu, ona, hani körlerin o yürek sızlatıcı tavrını veriyordu.

Tabiî uzaktan kimse tanımadı onu, fakat lokantanın kalabalık taraçasında durduğu zaman bütün ağızlardan bir dehşet çığlığı koptu.

Binder: — Sen misin, İzak? diye bağırdı.

— Merhaba... Benim ya... Bana bir rakı verin.

Garson bir kadeh doldurup uzattı. İzak, yükünü bir köşeye bırakıp tezgâha dayanarak, leblebi mezesiyle rakısını içmiye koyuldu.

Binder, kollarını göğsü üstünde kavuşturmuş, acı bir hayretle ona bakıyordu.

— Nasılsınız, mösyö Binder? diye kayıtsız bir tavırla sordu İzak.

Meyhaneci uzun uzun onu süzdü, sonra:

— Hiç de iyi değiliz, be İzak, baksana, ne halde dönüyorsun bize! Kim koydu seni bu hale? Yusuf mu? İftihar edebilir, doğrusu!

— Neden? Bir hırsız mıyım ben?

Şaşkın bir halde, Binder'in gözlerinde sualine bir cevap okumaya çalışıyordu ama bakışları, muhatabını da aşarak, uzaklara dalıp gidiyordu.

Birçok eski ahbapları çevirdi etrafını çocuğun, onlar da, bu yeni İzak'ın yürek paralayıcı halini sessizce seyrediyorlardı. Öteki İzak'ı o kadar sevmişlerdi ki bu yenisine inanmak istemiyorlardı bir türlü.

— Peki ama, ne oldu sana? diye sordu Binder baba.

İzak kızdı:

— Ne oldu mu?... Size göre daima bir şeyler olması icabediyor her halde... Hiçbir şey olmadı. Yoksa utanıyor musunuz halimden?

Binder:

— Hayır, utanmıyoruz, ama acıyoruz sana! ce-

vabını verdi.

İzak, ayaklarındaki Arap pabuçlarına bakarak omuz silkti:

— Acımak... Fena değil... Belki de ihtiyacım var acınmaya... Hem de çok zamandan beri... Bana bir rakı daha verin.

Binder, boğulurcasına:

— Sana rakı satamam! diye bağırdı. Sen bir ayyaş olmuşsun artık, besbelli!

— Ayyaş da insan değil midir, Mösyö Hermann?

— Benim için değildir! Tanrı adına insanı kurban eden Yusuf için belki!

— Kimi kurban etti?

— Seni!

— Doğru değil, mösyö Binder, haksızlık ediyorsunuz. Yusuf beni huzura kavuşturdu. Öyle sandığınız gibi tam bir insan değildim ben. Verin bana bir rakı!

— Yok rakı!

— Peki, mösyö Binder... Sizin halis rakınızdan içmek istiyordum. Gider başka yerde kötüsünü içerim...

— Ne halin varsa gör, bedbaht! Senin iyiliğini istiyorum, ama ne yazık ki elimden bir şey gelmiyor.

İzak gülümsedi:

— İyiliğimi mi... Hıh! Allahın işine karışılmaz!

Binder, ellerini çırparak:

— Tamam! dedi. Azoy'un bu oğlanı Tanrı hesabına kuşa benzetmiş olmasından korkuyorum: Ba-

kın hele; bizim İzak, dindar olmuş şimdi, dindar bir ayyaş!

İzak, eşyalarını toplamaya giderken:

— Yusuf'u rahat bırakın, diye söylendi.

Binder baba, onun kolunu yakaladı:

— Karnını doyurmak istemez misin?

Satıcı bir an düşündü, sonra:

— Hayır, eksik olmayın, dedi, karnım tok.

— Karnın tok mu! Hadi saklama, dini perhiz yaptığını da itiraf et!

— Olabilir a...

Ağır ve ürkek adımlarla, boynu dimdik, yürüyüp gitti.

İyi kalpli Binder yüzünü elleriyle kapayarak karısına koştu.

İzak'ın gidişinden az sonra Yusuf çıkageldi. O saf tavrı fakat tilki bakışiyle, biletlerini uzatarak bağırdı:

— *Avusturya, Yunan, Heluan, İsmailiye piyangoları!*

Motrogan yerinden fırladı:

— Çabuk tüy, Yusuf! Binder seni eline geçirirse sakalının son üç kılını da yolar! İzak şimdi buradan çıktı.

— Azoy? Peki İzak'la sakalım arasında ne gibi bir münasebet var?... Binder neden yolacakmış sakalımı?

Tam o sırada meyhaneci, sapsarı bir yüzle tekrar içeri girince satıcının yakasına sarıldı:

— Ulan kerata! Bizim zavallı İzak'ı bu hale koyan sensin demek! Ahlâksız herif! Defol buradan, gözüm görmesin bir daha! Katil!

Öteki çırpınıyordu:

— Binder! Binder... Dinle... Dinle.

Kendini meyhanecinin elinden kurtarınca bar bar bağırdı:

— Neden katil oluyormuşum, neden ahlâksız, kerata oluyormuşum. Ne kabahatim var? Yolunu şaşırmış bir ruhu kurtardım, dinimizin emrettiği yola götürdüm! Ölmek isteyen bir ümitsize yaşaması için yeni bir geçim vasıtası temin ettim! Bu mudur katillik? Rakı satan ben değilim, sensin? "Rumen piyadesi"... "Rumen piyadesi" ymiş!... Binder, bu etiklerinin cezasını çekeceksin bir gün!

— Defol, buradan, ahlâksız!

— Gidiyorum... Ama göreceksin: Bak işte karın döşeklere serildi!...

★

Bu hâdiseler 1906 ağostosuna, yani Rumen hükûmetinin dört yeni gemisinin sefere girmesi tarihine rastlıyordu. Santimantal bir vatansever olan Binder, gemilerden her biri, o kar beyazlığiyle limanda göründükçe, yanına bir fotoğrafçı alıp resimlerini çektirmeye gitti. Böylece, dükkânının duvarına asılı ağrandismanlarda onları doya doya seyretti. Muhakkak ki gemilerin ilkiyle gelen Rumen konsolosu ondan daha çok duygulanmamış, ondan

fazla iftihar etmemiştir. Gel de çık işin içinden çıkabilirsen.

Uzakta kalmış vatanın üç renkli bayrağı, birkaç ay, tabelâsının üstünden hemen hiç eksik olmadı. Erkenden ağarmış sakalıyla, Binder, o sevgili gemilerden inip de dükkânını şereflendirenlere hep kollarını açıyordu. Kırık burnunu ve yaralı yüreğini unutarak iyi ve kötü vatanseverlerin istihbarat bürosu, sığınağı, bankeri ve "enayi" si haline geldi.

Bu ziyaretçiler arasında yalnız bir tanesi ne iyi, ne de kötü vatansever, ama adalete susamış bir dünya vatandaşı, sevdiği, ve nefret ettiği şeyleri açık açık söylemesini bilen bir arkadaş da vardı. Binder ona hemen ısındı. Bu adam, Dacia'nın sert ve sadık kilercisi, Perlmutter'lerin canciğer dostu, ihtiyar gemici Sotir'di.

"Sakallı" Sotir, askere gittiği tarihten, yani aşağı yukarı beş seneden beri İzak'ı görmemişti. Perlmutter ailesi içinde de -Ester'den sonra- en çok İzak'ı severdi. Sessiz oğlan da ona samimî bir muhabbetle bağlıydı. Aradan geçen zaman içinde İzak askerden ve memleketinden kaçmış, mânen yıkılmıştı. Kilerci bu ilk kaçıştan ve sebebinden haberdardı: Nişanlısının hasretine dayanamıyarak ona kavuşmak emeliyle Mısır'a gittiğini biliyordu. Ama çocuğun uğradığı ruhî bulıran hakkında, İskenderiye'ye gelinceye kadar hiçbir bilgisi yoktu. Bununla beraber öğrendikten sonra da Köstence'de çocuğun annesiyle babasını her ziyaretinde onlardan bu felâketi itina ile gizledi.

İskenderiye'ye ilk inişinde, âdeti hilâfına adımlarını sıklaştırarak uğradığı Binder'in dükkânında Sotir'in ne büyük bir hüsranla karşılaştığını tasavvur etmek kolaydır.

İzak da, büyük dostunun geleceğini babasının bir mektubundan öğrendiği için "Rumen Piyadesi" civarında dolaşıyor, daha az dalgın bir göz ve daha hareketli bir boyunla, kalabalığı kolaçan ediyordu. Ama ikisi de birbirlerini tanıyamadılar ve Sotir, dükkâna bir yabancı gibi girdi. İki saat sonra, hususî bir odaya kapanan meyhaneci ile tayfa kardeşçe içip teklifsiz bir muhabbete dalmışlardı. Halbuki daha bir gün önce birbirlerinin varlığından haberleri yoktu. Ama işte bayağı insanların bilmedikleri bir saadettir bu, candan insanların böyle bir kudreti vardır. İncil'de yazılı dokuz saadetten sonra onuncusuydu bu, daha iyi bir dünyanın İncil'inde en başta yazılmaya lâyık bir sadet. *İlk görüşte birbirlerini sevip, coşkun yüreklerinin bütün sevinç ve kederlerini paylaşanlar mesut insanlardır -çünkü ayni cömert Tanrının evlâtlarıdırlar ki o inanılmayacak ebediyetin bütün belirtileri arasında kolayca birbirlerini tanırlar!*

Bütün facialı kaderlerin görünmez kitabında yazılmıştır ki, alelâde fâniler için telâşlı bir saadet olan aşk yufka yürekli asîl ruhlar için bir cehennem ateşi olur... İzak'ın kaderi de buydu!

Münzevi rahipleri andıran başını geriye atan Sotir:

— Onu uslu akıllı bir çocuk olarak tanımıştım,

sıkılgan bir nezaketi vardı. Bir kız gibi her hareketinde temiz ve iffetliydi. Çelimsiz mekanizmasına nasıl bir kum tanesi düştü de, onu, bana anlattığın hale sokabildi?

"Annesini, babasını düşünüyorum, bunun sebebini irsiyetiyle izah etmek istiyorum! Bir kurban kesiciler, yani bilginler ailesi. Ama Avrum, baş döndürücü cürette bir atılgan ve yaman bir çapkındı, dikiş makinesi önünde canı sıkılınca, yirmi beş yaşlarındayken dam döşeyici olmuştu.

"Bütün çocukları her biri bir başka türlü, ona benzediler. Yalnız İzak annesi gibi, mutedil, sakin, uysal bir insan görünüyordu. Ailenin tek ümidiydi, eve dönüp yerleştiğini görmek için tezkere almasını dört gözle bekliyorlardı, birdenbire kaçtığını öğrenerek yıldırımla vurulmuşa döndüler. Bundan da ahmakça bir kaçış olamazdı, çünkü üç koca yıllık hizmet devresini tamamlamaya yalnız otuz günü kalmıştı.

"Bu hareket ve sebebi hakkında kimse sarih bir şey bilmiyor. Galatz'lı bir mücevhercinin kızını seviyormuş, kız güzelmiş diyorlar... Şimke'nin anlattığına göre nümayişçileri dağıtmaya gönderilen bir müfreze arasında İzak da varmış, nişanlısının haince dövüldüğünü görmüş! Kız ailesiyle birlikte Mısır'a göçünce, İzak da hemen bir gemiye atlayıp peşine düşmüş. İşte bütün facia bu...

Peki sonra burada neler olup bitti?"

— Biz de hep bunu sorardık ona, ama üzüntüsünün sebebini anlatmaya bir türlü yanaşmadı.

Şimdi o Yusuf softasiyle ahbaplık etmesi yüzünden mahvoldu gitti çocuk.

Sotir:

— Her halde yavuklular bozuşmuş olacaklar! dedi.

— Öyle olsa ne çıkar sanki?, Karı mı kalmadı dünyada? diye haykırdı Binder. Bir kadın yüz çevirdi diye aklını oynatmak reva mı?

— Ben de o fikirdeyim, ama bil ki insanın iyisi çeliğin iyisi gibidir: Çabuk kırılır. Hayat onların derilerini yüzer alır. Tanrının onları da öteki insanlar gibi türlü belâlarına maruz bırakması hatadır.

Tam o sırada İzak birdenbire odaya girdi, bir an tereddütten sonra Sotir'in kollarına atılırken bağırıyordu:

— Sotir! Kurtar beni! Kurtar beni! O bana "kaçak" dedi!

Bu, İzak'ın, derdinin sebebini biraz olsun çıtlatacak tek feryadı oldu. Sotir, çocuğun içini dökmeye hazır olduğunu sanarak, onu bağrına bastı:

— Olur... Olur... Seni kurtaracağım, diyordu... Anlat bana derdini... Söyle...

İzak şaşkın şaşkın onun yüzüne baktı:

— Ne derdi.. Bir şeyim yok benim... Bana rakı verin.

Sotir sevimli bir hoşnutsuzluk hareketiyle yüzünü buruşturarak, hayatın mağlûp ettiği doğuştan çelimsiz bu insan bozuntusunu uzun uzun seyretti.

— İyi ama... Nasıl olur, be İzak... Beni kurtar,

diyorsun. Demek ki içini kemiren bir derdin var. Söyle bana! Anlat, ne oldu?

Biçare çocuk durmadan kadehini ağzına götürüyor, yan tarafa bakıp susuyordu. Ama Sotir'in son suali üzerine titredi:

— Ya... Sen de canımı sıkmaya başladın artık... Herkes neler olup bittiğini merak ediyor! Ne olacak: Bir adam aradığı huzura kavuştu. Hepsi bundan ibaret!

Kalktı, dükkâna girdi, tam o sırada garsonlarla çekişen Yusuf'un sesi duyuldu:

— Bırak gireyim, İzak'ı arıyorum!

Satıcının üstüne yürüyen Binder:

— Defol, diye haykırdı. Defol, yoksa kafanı kırarım!

Sotir, onu yatıştırmak için araya girdi. Yusuf onu nefretle süzdü ve meyhaneciye:

— Binder! dedi. Irkına hakaret etme! Yahudi, her zaman Yahudi kalır.

— Senin Yahudinden başlarım şimdi, defol, katil!

Kilerci atıldı:

— Bana bakın, Yusuf, bu çocuğa iyilik etmemişsiniz, kötülük, hem de büyük kötülük etmişsiniz...

— Azoy! Şimdi de iyiliği, kötülüğü kalkıp bir "goy" la mı münakaşa edeceğim. Sen bir "goy" sun, elini sürme bana!

Sotir'e arkasını dönerek, bilet satıcısı, elini kaçağın omuzuna koydu:

— İzak! Bir "goy" la yolunu şaşırmış bir Yahudinin sözlerine kanma sakın! Sen bu dünyanın nimetleri için yaratılmamışsın, öbür dünyanın hazları bekliyor seni! Haberin var mı?

Öteki, hırdavatını omuzlayarak:

— Evet, dedi... Ebedî hayatı istiyorum.

Sotir, fena halde kızarak:

— Bu yobazı adamakıllı bir ıslatmalı! diye söylendi.

Bir adımını sokağa atmış olan Yusuf dönüp dilini çıkardı:

— Öyle mi, bay "goy!" Beni dövebilirsin, ama gene ben senden kuvvetliyim! Gel, İzak!

İşportacı, uysal uysal biletçinin peşinden gitti, ikisi birlikte kalabalığa karışıp kayboldular.

★

O günden sonra İzak, Binder'in dükkânına pek seyrek uğrar oldu. Ayda bir iki sefer göründüğü zamanlarda daha kapının eşiğinden seslenirdi:

— Bana bir rakı verin, ama akıl istemiyorum ha!

Binder, çok kere İzak'ın aklını böyle hor görüşüne kızarak ona rakı da vermezdi. Bununla beraber, sırf ne dereceye düştüğünü görüp anlamak için, meyhaneci arasıra bir rakı vermeye razı olurdu,

İzak da hiçbir zaman bunu parasız kabul etmezdi. Her zaman tezgâha kolunu dayayarak kuruşu uzatır, para kasanın deliğinden girip kaybolmadıkça kadehe elini sürmezdi.

Her gün biraz daha zayıf, biraz daha bitkin, mallarının iyi satıldığı rivayet edilmesine rağmen, üstü başı biraz daha hırpanî bir halde, İzak açlık ve sefaletten harap olmuş görünüyordu. Daha yirmi beş yaşında ihtiyardı, solgun yüzü kırışık içindeydi. Kumral saçları, gözlerine, yanaklarına dökülüyordu. Elleri ve ayakları kirliydi. Gözleri her gün biraz daha dalgınlaşıyor, nefesi biraz daha sıklaşıyordu.

Bazan, Binder'in artık sual sormadığını görerek, sönük sesiyle kendiliğinden konuşmaya başlardı:

— Bana acımakta mâna yok... Böyle daha rahatım ben... Huzur var içimde. Asıl felâket, insana dışardan gelmez, kendi içinden gelir. Hem ebedî hayata kavuşmak için bu dünyanın boş gösterişlerine kapılmamalı insan!

Binder'in artık dükkâna gelmesine ses çıkarmadığı Yusuf atılıyor ve tasdik ediyordu:

— İzak'ın selâmetini ben üstüme alıyorum!

Bu hararetli iddia üzerine, satıcı yerinden hoplardı:

— Öyle değil mi, Yusuf, ebedî hayata kavuşacağım, değil mi?

— Tabiî, be İzak'cığım, tabii! Yalnız sen yolundan şaşma: Allah ona bel bağlıyanları sever.

Binder, bazan da Sotir, bu felsefeyi dinliyor, omuz silkiyor, emrivâki karşısında boyun eğiyorlardı.

Ama günün birinde, acayip bir haber herkesi derin bir üzüntüye düşürdü. Meyhanenin devamlı müşterilerinden biri, elinde bir altınla içeri girdi, altını Binder'e göstererek:

— Bu parayı nereden kazandım, biliyor musunuz? dedi. O ahbabınız olan satıcı, demin Nubar sokağında beni durdurdu, "alın bunu, sizin olsun" diyerek elime sıkıştırdı. Sonra da ben ağzım bir karış açık arkasından bakarken savuşup gitti. Sizin İzak böyle olur olmaz yere altınlar dağıtacak kadar zengin mi oldu? Altını burada bırakıyorum. Belki kendisine verebilirsiniz. Zavallı adam... Sonu fenaya varacak. Bana gelinceye kadar kimbilir daha kimlere yapmıştır aynı şeyi!

Binder, altına şaşkın şaşkın bakarak:

— Neden öyle sefalet içinde yüzdüğünü şimdi anlıyorum, dedi.

Öğle vakti, meyhanenin en dolu zamanıydı, derken Yusuf göründü:

— Heluan lot...

Meyhaneci, altını göstererek, seslendi:

— Bana bak, Azoy! Sersem kafalı!

— Ne var yahu! Ağzını bozmadan lâf edemez misin sen?

— Hay Allah kahretsin seni! Senin gibi bir salağa da nazik davranacak değiliz ya! İzak'a yaptık-

larının neticesine bir bak: Biçare çocuk gelene geçene altın dağıtıyor.

— Azoy! Çok güzel!

— Nasıl "çok güzel", sersem! Yemiyor, içmiyor, sırtına bir partal almıyor, altınlarını sokağa serpiyor! Bunu da ona sen mi öğrettin?

— Ben kimseye bir şey öğretmem. Ben "haham" değilim! Ama İzak paraya değer vermiyorsa bu iyi bir şeydir. Onun Tanrıyla beraber olduğunu gösterir.

— Sen de olsana, ne duruyorsun, herkese dağıtsana paralarını, koca öküz!

Yusuf, arkasını döndü, kapıdan seslendi:

— Hermann! Benim ne yaptığımı, verip vermediğimi öğrenmek sana düşmez. Yalnız şunu bil ki iyi Yahudi, kötü bir insan olmaz!

VII

İzak'ı ele geçirip de bir altın hediye ettiği müşteri ile yüzleştirdikleri gün, işportacı insanlıkla son kalan bağlarını da koparıp attı. Birdenbire içkiyi bıraktı, ağzını açmaz oldu, Yusuf da dahil olduğu halde, ahbaplarından, dostlarından hiçbirini tanımıyormuş gibi davranmağa başladı.

Karşılaştırma kısa ve kesin oldu. İzak müşteriyi hiçbir yerde görmediğini, tanımadığını söyleyerek delilikle ittiham etti, ki aslı yoktu. Fakat o gün, bir hâdise daha oldu.

Günün büyük bir kısmında aylak dolaşan Motrogan'a Binder, İzak'ı takip edip suç üstünde yakalamak vazifesini verdi.

— Tam parayı vereceği sırada yapış bileğine, ne yaptığını sor! diye tembih etti.

Yusuf itiraz etti:

— Yapma bunu, Motrogan, istersen peşinden git ve yaptığı işleri gör, ama el sürme ona.

Binder'in karısına bakan ve yüzleştirmede hazır bulunan bir doktor:

— Yusuf'un hakkı var, dedi. İzak, bir nevi uyur gezer halinde yaşıyor: Şiddetli bir sarıntı onu öldürebilir veya aklını oynatmasına sebep olabilir. Kalbinin çok zayıf olduğunu biliyor musunuz?

Motrogan, bütün gün İzak'ın peşinden gitti ve alış verişten başka bir şey yaptığını görmedi, ama akşam karanlığı basarken akla hayale gelmez bir sahnenin biricik şahidi oldu.

İzak, "Kızkardeşler" sokağındaki bir mağazanın önünden geçerken, şişmanca bir bayın kolunda güzel ve genç bir kadın mağazadan çıktı ve işportacıyla burun buruna geldi. İkisi de, şaşırarak, hayretle irkildiler, sonra, güzel kadınla ahbabı, kendilerini bekleyen bir arabaya atladılar.

O zaman Motrogan, İzak'ın çok heyecanlı ve sıkılgan bir tavırla:

— Roza! Ben hâlâ "kaçak" ım! diye mırıldandığını işitti.

Araba dört nala uzaklaştı. İzak yol kenarına çöktü, sırtındaki yükle, başı dizlerine dayalı ta or-

talık iyice kararıncaya kadar orada öylece kaldı.

Motrogan, beklemek akıllılığını gösterdi. Biçare adam kalkıp yoluna devam edince o da peşine düştü. Bu ısrarı boşa gitmedi, çünkü o gece, çocuğun kaldığı yeri keşfetti.

İzak, bir sarhoş gibi yalpalayarak yürüyordu. Şeker kamışı, hurma, Hindistancevizi, kirli böreklerle dolu el arabasını iten Arapların kaynaştığı girintili, çıkıntılı sokaklarda, İzak, sırtındaki öteberinin daima takıldığı yolculardan türlü küfürler işiterek kendine yol açmıya çalışıyordu. Her şeye kayıtsız, hiç cevap vermiyordu. Nihayet bir Arap kenar mahallesi olan Attarin sokağında, bir avlu kapısından içeri daldı.

Motrogan bir hamlede ona yetişti ve yakından takibe başladı.

Harap, leş kokulu ve karanlık bir baraka olan evin tek bir katı ile üstünde bir tavan arası vardı. İşte Yusuf'un odası o tavan arasındaydı...

Kemancı, ayaklarının ucuna basarak geri döndü ve yetmiş yaşında bile âşık olan o çingene samimiyetiyle:

— Herkes gibi sevmesini bilseydi bütün bunlar başına gelmiyecekti! diye düşündü.

Hendek sokağında, bu haber işitilince, üzüntü son haddini bulmuştu. Binder, İzak'ın aklını oynatmak üzere olduğuna kaniydi. Ağır hasta olan karısı gece gündüz ağlıyordu. Ama hepsinin en acınacak olanı Sotir'di.

— Anasına babasına ne söyliyeceğimi bilemiyorum, diye sızlanıyordu. Üç aydır İzak'tan hiç haber alamıyorlar, öldüğünü itiraf et, diye beni sıkıştırıp duruyorlar. Ölüden de beter olduğunu söylemeye nasıl dilim varır. Onun için her dönüşümde yanlarına gitmiyorum, gidince de öyle yalvarışlarla beni sual yağmuruna tutuyorlar ki deliye dönüyorum.

Kilerci, İzak'ı bu "mânasız cömertlikleri" sırasında suçüstü yakalamak için kaç kereler teşebbüse geçti ama, İzak son zamanlarda Dacia'nın limanda kaldığı üç gün zarfında ortalıkta kasden hiç görünmediği için bu araştırmalar beyhude oldu.

Biçare çocuğu daha makul bir hale getirmesi için Yusuf'u iknaa çalıştılar. Yobaz bu sözlerini sarakaya aldı:

— İzak'ı daha makul hale getirmek? Makulden kasdiniz ne? Sizin haliniz mi? Domuz yiyerek mi makul olacak? Siz, ne ebedî hayata hak kazanmak için şu yeryüzünde çile çekmesini bilirsiniz, ne de öbür dünyayı düşünmeye hacet kalmıyacak kadar mesut olabilirsiniz, aç karnına şüpheler içinde kıvranır durursunuz. Bir de kalkmış İzak'ı "makul hale getirmek" ten bahsediyorsunuz ha? Güleyim bâri!

İzak'ın artık Yusuf'u bile tanımamaya başladığını gördükleri zaman, kavga edip etmediğini sordular. Yusuf cevap verdi:

— Hayır, ama artık bana ihtiyacı yok: Kendi ayaklariyle yoluna devam ediyor.

Heyhat, bu "yol" hayli uzundu herhalde, çünkü ebedî hayat hasretlisinin ayakları artık vücudunu taşımaz olmaya başlıyordu.

İzak'ın "Rumen Piyadesi" meyhanesinde görünmelerinin şimdi artık tek bir gayesi vardı: Uyumak! Ne rakı istiyor, ne konuşuyor, ne de ağzını açıyordu... Dudakları kavrulmuş, gözleri yarı kapalı, sendeliyerek, en tenha zamanlarda çıka geliyor, tek kelime söylemeden, dipte büfenin maskelediği bir köşeye gidip çöküyordu. Orada, bir iskemle üstünde, kolları mermer masa üzerinde kavuşmuş, başını usulca kollarına bırakıyor, bir iki, bazan üç saat hattâ daha fazla hiç kımıldamadan o halde kalıyordu.

Artık kimse ona takılmaya veya onunla konuşmaya cesaret edemiyordu. Hattâ kendisini uyandırmamak için alçak sesle konuşanlar bile oluyordu.

Uyandığı zaman, başı, ayni yavaşlıkla kalkıyordu. Gövdesi doğruluyor, vücudu âdeta zarif bir hareketle ayağa kalkıyordu. Ayakları tekrar işlemeye başlıyordu. İzak, geldiği gibi gidiyordu.

Nereye giderdi? Her yere. Aynı sokaklar, aynı mahalleler, aynı müşteriler, ama satıcının takati gibi mallarının çeşidi ve sayısı da günden güne azalıyordu. İzak artık pek seyrek tel örüyordu.

Artık gözünden düşmüş olan bu dünyaya dağıttığı paralar da aynı ölçüde azalıyordu. Sık sık oğlanın peşine düşen Motrogan o acayip ve ısrarlı bağışlarını bir isterlinden bir talere, sonra bir şiline, sonunda da bir kuruşa indirdiğini görmüştü. İzak'ın kafasının gelişi güzel seçtiği yabancıların

hepsi hemen parayı ceplerine atıp sıvışanlardan olmuyordu. Bazan İzak'ın "Alın, sizin olsun!" cümlesiyle durdurulan yabancı kızardı:

— Beni ne sandın? Dilenci miyim ben?

Tepeden tırnağa dilenci kılığındayken isteyecek yerde veren İzak, kızmazdı. Bir an şaşalar, gözleri kirli parmaklarındaki paraya dikili olarak anlaşılmaz lâflar kekeler, sonra yoluna devam ederdi.

O yıkıcı melânkolisinin son safhası nihayet bulurken, artık mal namına elinde bir ıskara, bir kapan, bir şişe temizleyici gibi bir iki eşyadan başka bir şey bulunmuyor, hareketsiz elleri bunları hayali müşterilere boşu boşuna uzatıp duruyordu.

★

Bu öldürücü hayat tam üç sene sürdü. Sonra...

Bir gün İzak her zamanki gibi Binder'in dükkânına girdi ve başını mermere dayadı.

Temmuz ayının kavurucu bir öğleden sonrasıydı. Boş sokakta, tozlar gözleri ve boğazı yakıyordu. Binder, dükkânında tek başına oturmuş gazete okuyordu. Biçare İzak'ın görünüp kayboluşlarına pek alışkın olduğundan mutad köşesine doğru gittiğini görünce hiç aldırış etmemişti.

Dacia'nın o sabah geldiğini bildiği için, meyhaneci Sotir'i sabırsızlıkla bekliyordu. Kilerci âdeta neşeli bir yüzle göründü ve hemen:

— Sana güzel bir havadisim var, azizim Hermann, dedi; İzak'ı memleketine göndereceğiz!

— Nasıl?

— Anlatayım: Zavallıcık için bizim kaptana ricada bulundum. Kaptan dostu olan Harbiye Bakanından biçare kaçağa resmî bir af kararı çıkarılmasını temin eti. Onu götürmeye geliyorum!

Sevincinden deliye dönen Binder, Sotir'in boynuna sarıldı, onu kucaklayıp iki yanağından öptü.

Tam o sırada Yusuf dükkânın eşiğinde göründü, iki dostun kucaklaştıklarını görünce sakin sakin onları seyretti.

Binder:

— Gözün aydın, Azoy! diye selendi. İzak'ı Romanya'ya gönderiyoruz.

— Azoy? Gönderiyor musunuz? Bakalım gitmek istiyor mu?

— İstiyecek, tabiî dedi meyhaneci ve bir kadeh doldurarak ilâve etti:

— Uyanır uyanmaz ona havadisi vereceğiz.

Binder, Sotir'le kadeh tokuşturdu.

Yusuf, İzak'ın uyuduğu köşeye, büfenin arkasına gitti, masasında oturdu ve geniş bir tebessümle uzun uzun onu tetkik etti. Sonra, uyuyan gencin başını tutup kaldırdı. İzak'ın başının mermere dokunduğu yerde kızıl bir leke meydana çıktı. Göz kapakları kapalı, yüzü mum gibi sarı, dudakları kanlıydı.

Yusuf, ellerinde tuttuğu başa doğru boynunu uzatıp usulca fısıldadı:

— Seni Romanya'ya göndermek istiyorlar. İzak, yakında annenle babana kavuşacaksın...

Sonra, masanın üstüne bir taş gibi düşen başı elinden bırakarak korkunç bir çığlık attı:

— İzak ölmüş! Şimdi artık asıl vatanındadır o, ebedî hayat dünyasına kavuştu.

Şaşkına dönen Binder'le Sotir koştular, üçü birlikte, dehşetten büyümüş gözlerle, cesedi yandaki odaya taşıdılar. Yusuf durmadan Tevrat'tan âyetler okuyordu.

II

ŞİMKE PERLMUTTER

Perlmutter'lerin çocukları içinde en çok zulme uğrayanı Şimeon olmuştu. Çünkü hem üniversite talebesi hem de Yahudi olduğu için hepsinden fazla göze batmış, Yahudi düşmanlığının kurbanı olmuştu.

Uzun zaman kendini samimî bir Rumen vatandaşı olarak bildiği için uğradığı haksız muamele onu daha çok isyana sevketmişti. Ecdadının dini hakkında, birtakım çocukluk hâtıralarından başka bir bilgisi yoktu, Bükreş'teki Hıristiyan bir lisenin derslerini de takip etmiş olduğundan Yahudilikle pek alışverişi kalmamıştı. Haklıydı da. Zahiren başka bir ırktan görünmesine rağmen gerçek bir "memleket çocuğu" ydu. Yahudi kelimesi onun nazarında modası geçmiş bir mefhumdan başka bir şey değildi.

Sık sık, evde, tepesi atarak söylenirdi:

— Profesörlerimle sınıf arkadaşlarımın neden bana kin beslediklerini anlamak için bu kadar kafa yoruyorum da bir türlü bir mâna veremiyorum: Nerem *Yahudi* benim, niçin beni bir *vatan düşmanı* yerine koyuyorlar? Romanya'da doğdum, yabancıların nefret ettikleri birçok şeylere yürekten bağlandım, vatanımın yükselip gelişmesini can ve gönülden isterim. O halde? Nedir günahım? Yoksa doğduğum zaman vücudumdan bir parça deriyi kesip attılar diye midir bunca gürültü? Buna doğrusu bir şey gelmez elimden!

İşte bu coşkunluğu ve asîl isyanı yüzündendir ki Şimeon bir gün ailesini de, tahsilini de bırakıp Bükreş'ten ayrılmak, vatanından kaçıp yabana gitmek zorunda kaldı...

Şimke, tahsiline Moldavya'nın hükûmet merkezi Yaş'da başlamıştı. Annesinin bir kuzeni, evlâtsız olduğu için, birdenbire talihi dönen zavallı, Avrum'un yükünü biraz hafifletmek için çocuğu yanına çağırmıştı.

Genç Bükreşli son derece kuvvetli, bir kaplan kadar çevik, Yahudilerde eşine pek az raslanır derecede cesurdu. Bununla beraber bütün gerçek- kuvvetlilerde görülen bir hususiyet- Şimke hiç de kurumlu değildi, kat'î bir zaruret olmadıkça kuvvete baş vurmazdı. Boyunun pek uzun, vücudunun dıştan pek gösterişli olmayışı bir çok profesyonel kavgacıları yanıltmıştı. Esnek olduğu kadar da gergin

vücudundan başka bir güzelliği olmamakla beraber sevimli oğlandı. Kuvvetli çeneleri vardı. Açık ve dürüst bakışlı gözlerinde ilk tahrikte ateş almıya hazır bazı kin parıltıları da eksik değildi. İyi kalbli, zekî ve çahşkan olduğu için Yaş'da derhal bütün sağduyu sahibi insanlara kendini sevdirmişti. Yaş, Romanya'nın talebesi en bol şehridir ama, sabun köpüğü kadar boş, kalın kafalı ve ruhsuz bir profesör olan softa bozuntusu Buza'nın tahrikleri yüzünden Yahudi düşmanlığı en çok bu şehirde yayılmıştı. Şimke de, sırf zekâsı yüzünden, bu yılandan "tehlikeli bir Yahudi" damgasını yedi. O günden itibaren Buza'nın çömezleri zavallı çocuğa o kadar rahat vermediler ki günün birinde bir hücuma uğrayan Şimke kendini korumak zorunda kaldı.

Pek de öyle sert davranmamıştı ama aslan, kurtları kuyruğuyla da öldürür. Şimke de, elleri ceplerinde, dudaklarında bir hakaret gülümsemesi ile, yalnız ayaklarını kullanarak birkaç kişinin karnını kalbura çevirmişti.

Netice: Üniversiteden kovuldu. O yüzden Yaş'dan ayrılmak, dayısının misafirseverliğini teperek doğduğu şehir olan Bükreş'e gidip oranın üniversitesine yazılmak zorunda kaldı. Fakat ailesi çok önce Köstence'ye taşınmıştı. Ester o "yabancı" nın evinde, kimbilir nerelerde oturuyordu. Yalnız Konstantin adını almış olan Hayim orada, büyük bir gazetenin muhabirliğini yapıyordu. Fakat sokaklarda boksörle beraber görünerek "adını çıkarmak" istemiyen kardeşinin kurnazca kalleşliğinden iğrenerek

ondan uzaklaşmıştı, sonra da kendisiyle münasebeti büsbütün kesti. Böylece, bir kulübede yatıp, berbat aşhanelerde karnını doyuran Şimke dersler verip sudan ucuza meşhur kitapları tercüme ederek sefaletle acı bir savaşa girişti. Her ne pahasına olursa olsun muvaffak olmak istiyordu. Fakat Yaş'da olduğu gibi burada da antisemit ahtapotu kollarına ayaklarına dolanmıştı. En büyük haksızlıklara şahit oluyor, Yahudi talebelerin her gün uğradığı hakaretleri ve tecavüzleri görüyor, dişlerini sıkıp yumruklarını cebinde saklıyor, kışkırtıcı talebe kulakları dibinde vızıldamıya başlayınca duymamazlıktan geliyordu.

Çaresizdi! Akıntıya kürek çekilemez, kaderiniz sizi tercüman yapmak niyetindeyse doktor olmak için çırpınmak beyhudedir.

Günün birinde, Şimke, profesörün, kürsüsünden bir Yahudi kız talebeye:

— Çıfıt, defol buradan! diye haykırdığını işitti.

Kendini kaybederek önündeki hokkayı kaptığı gibi herifin kafasına fırlattı. Sınıfın yarısından fazlası üstüne çullandı. Şimke eline geçenlerin hakkından geldi ve burnu bile kanamadı.

Ama bilek kuvvetiyle haysiyetini koruyan bu maddî kuvvet, Yahudi için ayrı bir felâket kaynağıdır.. Yahudi'nin bazuları olmasına kimse tahammül edemez...

Ertesi gün bu üniversiteden de kovulduğu Şimeon Perlmutter'e tebliğ edildi. Artık Romanya'da

hiçbir yüksek okula devam edemezdi. Yükselmesine sed çekilmişti. Üç senelik kışla hizmeti de gelip çatmış olduğu için, müthiş bir şaşkınlığa uğradı. Ne yapacağını bilemeden, büsbütün başka bir dünyanın kalabalığı içine tepeüstü dalarak, adını, istikbalini ebediyen unutmak istiyordu.

Kader de bu hususta ona yardım etti.

★

Her genç Yahudiyi kökünden zorla koparıp Okyanuslar ve kıtalar aşırı savuran o esrarlı, o çekici kuvvet nedir acaba?

Evde bir türlü esrarını çözmeye muvaffak olamadığı garip kaderden fırsat kollayarak, meçhulün dayanılmaz davetini dayanılmaz bir şekilde duyan genç Yahudi, ecdadını zerre kadar düşünmeden ezici bir maziyi sırtından silkip atar; ailesinin muhabbetini feda ederek, coşkunca yaşama, riyasız yaşama, cömertçe yaşama hususundaki sonsuz arzusunu tatmin için, gençliğin asil hamleleriyle, ufukları hudutsuz geniş dünyaya verir kendini!...

Fakat ne yazık ki çok geçmeden o geniş dünyanın kendisini istemediğini farkeder ve derin bir acıya kapılır! O herkesin sakındığı bir sığıntı'dan başka bir şey değildir. En asil, en samimî hevesleri alaya alınır. Asil, cömert ve insan olmak hakkı ondan esirgenir.

Öte yandan çok eski ve kat'î geleneklere bağlı yuvasını bırakıp gitmesi cezasız kalmaz. Artık o ge-

niş dünyada olduğu kadar dar Yahudi evinde de bir yabancı olmuş çıkmıştır... Genç Yahudi böylece İsrail'le dünya arasında, acı bir şaşkınlık içinde askıda kalır, o ele geçmez ruhunun peşinde, memleket memleket dolaşır...

İnsanların tahammül edilmez halc getirdikleri Allahın topraklarına böylece dağılan genç Yahudiler, daha iyi bir dünya özlemiyle dolaşır dururlar. Bu hasret kâh zararsız bir sanatkârın hicivleri, kâh bir âsinin ayaklanması şeklini alır. Başkaları da, uğradıkları hakaretin intikamını almak için, sonsuz bir ihtirasla, para yoluyla maddi refaha erişmek sevdasına düşer, bir yandan da ruhlarının sefaletini alaya alırlar, çünkü Yahudi zevahire aldanmaz.

Şimke ne sanatkârdı, ne de âsi, ihtirası da yoktu. Antisemitizm'in tecavüzlerinden de usanmıştı artık! Tam o sıralarda Romanya'da bir "ispirtizma" salgını başgöstermişti. Şimke de, başka bir şey yapamadığından, masaları yerinden oynatarak gönül avutuyordu.

Bir kasvetli nisan günü akşamı, Dimbovitza rıhtımında can sıkıntısını gezdirirken görünüşünden şimalli olduğu anlaşılan bir bay kendisine yaklaştı, teklifsizce bir tavırla yahudiye:

— Yahudisiniz, değil mi? diye sordu.

— Maalesef! dedi Şimke, yanılmıyorsam, siz de öylesiniz.

— Evet. Rusyalı Yahudiyim, profesyonel gözbağcıyım!

— Tamam, tanıdım sizi, geçen akşam "Efori" salonunda bir ispirtizma gösterisi yapan siz değil miydiniz?

— Siz de orada mıydınız?

— Tabiî; tabiatüstü hâdiselerle çok ilgilenirim!

— Mükemmel, mükemmel, ama anlaşmalıyız, dostum! Yaptığımı gördüğünüz marifetlerde ne sihrin, ne de kerametin en küçük payı vardır, sadece karışık birtakım âletlerin yardımiyle elçabukluğu marifet!

— Demek siz bir şarlatansınız?

— Hayır, ben de kendime göre bir idealistim, ama yalnız patatesle yaşamak ve vatanımdaki Yahudi düşmanlığının kurbanı olmak istemeyen bir adamım. Bence Tanrıya şükran borcumuzu ancak, kimseye kötülük etmeden, hayattan mümkün olduğu kadar fazla kâm almakla ödeyebiliriz. Öyle mi?

— Öyle... diye Şimke başını eğdi. Galiba felsefeniz yanlış değil, ama sözü nereye getirmek istiyorsunuz?

— Şuraya: Ama ilkin kendimizi takdim edelim: Leyb Fischer, cemiyete yararlı bir adam olmasına imkân verilmiyen eski bir talebe, senin anlıyacağın zoraki "şarlatan!"

Şimke, bu kader benzerliği karşısında titredi, gözbağcının elini bağırtacak kadar sıktı ve dedi ki:

— Ben de Şimeon Perlmutter, sizin gibi doktor çıkmasına meydan verilmiyen eski bir tıp talebesi

ki ihtimal gene sizin gibi bir "zoraki şarlatan" olup çıkacaktır!

Bütün soğukkanlılığına rağmen bu sefer de Fischer titredi. İki eski talebe, ayni talihsizliğin kurbanı iki kardeş sıfatiyle kucaklaştılar.

Fischer:

— Galiba tam aradığım adamsınız, dedi. Bana yardımcı olarak zekî, becerikli, gürbüz bir arkadaş lâzım. Bu vazifeyi kabul ederseniz bu geceden itibaren palaslarda yaşayacak, dünyanın en güzel şehirlerini dolaşacaksınız!

— Şu memleketten çıkayım da ne isterseniz yapmaya hazırım.

— Âlâ! Bu gece gelin, Splendid otelinde yemeği beraber yeriz.

Bir dahası günü sabahı, iki arkadaş, birinci mevki kompartimanına yan gelip Sofya'dan başlıyarak İstanbul'da sona erecek olan bir "Eşsiz temsiller" turnesine çıkıyorlardı. İstanbul'dan da Port-Said yoluyla Hindistan'a geçeceklerdi.

Fischer:

— Fakirlerin memleketini göreceğiz, yeni ve sansasyonel numaralar için repertuvarımızı genişletmek imkânlarını mahallinde tetkik edeceğiz, diyordu.

Fakat Şimke'nin mizacı, uzun müddet bu gözbağcılık hünerleri içinde hapsolup kalacak cinsten değildi. Britanya'nın en büyük sömürge toprağına daha ayağını atar atmaz Şimke yüreğinde Hind milletine karşı derin bir merhamet duydu. Nihayet

gördüklerine dayanamıyarak bir gün Fischer'i Hindistan'da bırakıp kaçtı.

Şimke, Hindistan'da iki sene kaldı, birkaç dil öğrendi, Hindlileri tetkik etti, durmadan yürüyüp memleketi dolaştı. Sonra günün birinde cebinde iki bin rupi'den başka para kalmadığını farkedince, bir gemiye atlayıp Anvers'de karaya çıktı. Yarım kalmış tıp tahsiline bir Belçika üniversitesinde devam etmek istiyordu. Taş kırıp kuru ekmek yemek pahasına da olsa bunu istiyordu.

İstiyordu ama...

Ah şu zalim kader. Bizim arzularımızla, tasavvurlarımızla, istikbalimizle nasıl eğlenirsin!..

Anvers'ten, Brüksel'e gitmeye karar verdiği ve bu Belçika limanında son yemeğini yediği sırada, bir kadın gelip masasına oturdu. Genç, güzel neşeli, konuşkandı ve namuslu bir kadına benziyordu. Helene Guldi isminde Romanyalı bir İtalyandı. Yemeği birlikte yediler ve hemen samimî oldular. Şimke trenini düşünüyordu:

— Zararı yok! Yarın giderim...

Bu kadar neşeli bir kadının yanında kim başka türlü hareket edebilirdi! Hem yirmi dört saatlik bir gecikmenin ne hükmü olur?

Ama, gel gelelim işin sonu başka türlü geldi: Akılsız Helene bir görüşte Şimke'ye âşık oluverdi, biçare oğlan gece yarısından önce bunun farkına vardı, ertesi gün öğleye kadar beraber kaldıkları otel odasında buna iyice kani oldu, İtalyan kızının aşkına

ilk ve şiddetli bir aşkla mukabele etti. Bununla beraber tahsil işini hatırlayarak kıza sordu:

— Ne işin var burada?

— Hiç, yolcuydum..

— Neyle geçinirsin?

— Romanya'dan gelen küçük bir gelirim var.

— Küçük gelirini Anvers'den başka yerde yiyemez misin?

— Neden olmasın? Niye sordun?

— Çünkü hemen Bükreş'e gitmek mecburiyetindeyim: Ben tıp talebesiyim.

— Ya! Demek talebesin ha?

— Şaştın mı?

— Yok ama...

Bir hafta beklemeleri icabetti, çünkü kızcağız "parasını" bekliyordu. Sonra "birlikte gidip Brüksel'de sevişirlerdi."

Alâ. Şimke bir hafta sabretti, gerçi hafta tam yirmi üç gün sürdü, ama ona yirmi dört saat gibi geldi, çünkü damarlardan bu henüz tadılmamış alevle birlikte akan zaman daima kısa gelir adama. Farkına varmadan bekledi ve hesapsızca para harcadı.

— Vay canına! dedi bir sabah; topu topu beş yüz frangım kalmış!

O sabahın akşamı, dostuyla kısa bir ayrılıktan sonra oteline dönerken Şimke masasının üstünde bir zarf buldu. İçinde bin franklık bir banknotla şu mektup vardı:

— Sevgilim! Benimle birlikte, benim uğrumda sarfettiğin parayı sana ödüyorum ve senden ayrılı-

yorum, çünkü seni candan seviyorum, halbuki sana lâyık bir kadın değilim. Bu satırları okuduğun sırada ben İskenderiye'ye doğru açık denizde olacağım, çalıştığım yer oradadır: Bir anlık aşkını unutarak kaderin sana çizdiği yola git. Seni hiç unutmıyacağım. *Helene.*"

Şimke, şaşkın bir halde, düşündü:

— Kaderimin çizdiği yol hangisi acaba? Bu şartlar içinde yerin dibine batsın böyle tahsil! Herkesi hasta eden sümsük bir doktor olmaktansa güneşin tadını çıkaran bir serseri olmak daha iyi!

Üç gün sonra, denize açılıyordu, "bir anlık aşkı" onu kalbsiz bir dünyanın hizmetinde istikbalsiz bir tercüman yapacaktı.

II

Hayatın en tatlı duygusunun en büyük acılarla birlikte gelmesinde mâna var mı? Beraberinde getirdiği ıstıraplar olmasaydı aşk gene kudretli, gene güzel olmıyacak mıydı?

Şimke, İskenderiye'nin irili ufaklı bütün dükkânlarını, eğlence yerlerini gezdikten sonra yorgunluktan harap bir halde kendini yatağa atarken:

— Yazıklar olsun! diye sızlanıyordu.

Hep şu düşünceler kafasında dönüp duruyordu:

— Onu kötü bir hayattan kurtarmalıyım, ihtiyaçlarını karşılamak için taş da taşımak icabetse gene yapmalıyım bunu! O güzel, o sevimli kız! Hem

de dürüst! Belki de önüne gelen itin koynuna girmiye mecbur kalıyordur!

Nihayet bir hafta uğraştıktan sonra Helene'i bir "İngiliz bar" ında buldu. Viski içiyor ve işgal kuvvetleri askerleriyle her cins sivillerle çevrili olarak durmadan saksağan gibi gevezelik ediyordu. Tam içeri girdiği sırada yakışıklı bir ecnebi eğilip onu boynundan öpmiye kalktı. Helene geri çekildi ve elindeki viskiyi adamın suratına fırlattı, Şimke daha iyisini yaptı, herifi bir yumrukta, masasında sakin sakin içkisini içen bir müşterinin üstüne yıktı.

Helene, sapsarı kesilip titriyerek, fakat mesut bir halde, âşıkının peşinden gitti, dayak yiyen adam daha kendini toplamıya vakit bulamadan bir arabaya atlayıp uzaklaştılar. Hiçbir kadının kendilerine mukavemet edemiyeceğini iddia eden tiplerden biriydi herif. Bu sefer mukavemet öylesine kuvvetli olmuştu ki herkesi haline güldürmüştü. Şimke de derhal sempatik fakat çekinilen bir adam oluvermişti.

Araba, iki sevgiliyi Helene'in hayli zarif olan dairesinin bulunduğu apartımana getirdi. Şimke apartımanda baştan başa Helene Guldi'lerin oturduğunu farketti. Öylesine bir üzüntüye kapıldı ki artık kötülüğü yenmek hususundaki ümitleri hemen sönüverdi. Helene'in kendine göre bir hayat yapmış olduğunu, bütün profesyonel orospulukların temelini teşkil eden tembelliği feda etmiye artık razı olamıyacağını anladı.

Ama ne yazık ki bu kanaat kıza olan sevgisini azaltmadı, bahusus ki biçare kız ona sadakatli bir

muhabbet gösteriyor, tahsilini tamamlaması için kendisine yardıma hazır olduğunu bile söylüyordu.

Şimke onun yanından çıkarken:

— Paranın kokusunu alan adamlar tanırım ben. Belâlı olmaktansa cellât olmak evlâ...

Kederli, bitkin, kara kara düşüncelere dalmış, başı önünde, elleri pantalonunun ceplerinde, gelişigüzel yürüyor, zaman zaman "ölümlük kalımlık" cebinde son kalan on isterlin lirasını tekrar tekrar sayıyordu.

Birden başını kaldırınca Binder'in tabelâsıyla karşılaştı:

— Vay! dedi, "Rumen Piyadesi" ha... Olur şey değil doğrusu! Böyle bir mantıksızlığı ancak saf bir Yahudi yapabilir, çünkü piyadelikten kaçmış olanlardan başka hangi piyadeyi çekecek bu tabelâyla dükkânına?

Bir ağustos ayının ikindi vaktiydi, sıcakların müşterileri öğle uykusuna davet ettiği saatler. Meyhanede, Binder'le Motrogan'dan başka kimsecikler yoktu, iki ahbap, ceketlerini çıkarmış, soğuk içeceklerle serinliyorlardı.

Şimke girdi, selâmladı ve rumence:

— Affedersiniz, baylar! dedi, yanılıyor muyum, bilmem, ama, şu sıralarda Romanya Mısır'ın mandasını İngiltereyle paylaşıyor olmalı her halde!

Meyhaneci ile kemancı kahkahayla güldüler:

— Romanya'nın Mısır'da konsolosu bile yok, dedi Binder, fakat hayretinizi anlıyorum. Tabelâm ticarî bir zihniyetle yazılmış değildir. Sırf kendi zev-

kim için yazdırdım. Askerlik hizmetini dürüstçe yapmakla bir Yahudi'nin Romanya'da ırkının yaşamasını kolaylaştıracağına inandığım zamanların bir hâtırasıdır o.

— Demek artık inanmıyorsunuz?

— Tabiî inanmıyorum. Onun için koydurdum bu tabelâyı: Rumenler için bir vicdan azabı olsun diye, tabiî vicdanı olanları kastediyorum.

Şimke, bu Yahudinin sandığı kadar ahmak olmadığını anladı ve ona kanı kaynadı.

Öte yandan, Motrogan gittikten sonra, Binder de bu sempatik vatandaşına her zamanki coşkunluğuyla sarıldı, onu bir sual yağmuruna tuttu ve içini dökmeye mecbur etti. Bu candan adamın samimî tavrı karşısında Şimke çabucak açıldı, zaten büyük bir ruh sarsıntısı geçiriyordu. Meyhaneciye hayatının bütün safhalarını, mücadelelerini, ümitlerini, yenilgilerini anlattı ve nihayet Helene'e nasıl delice âşık olduğunu itiraf etti:

— İşte İskenderiye'ye gelişimin sebebi bu, dedi. Şimdi insafsız kaderimin önünde boyun eğerek ekmeğimi alnının teriyle kazanacak bir iş aramam gerekiyor. Bu çareyi de buldum, hoşlanmadığım bir iş de değil, çünkü serbest yaşamama imkân veriyor, yalnız... Burada da işte talihsizliğim peşimi bırakmıyor... Ne yazık ki asıl istediğim olmuyor...

Şimke, acı bir üzüntüyle, sustu. Gözleri sokağa daldı gitti. Zavallı çocuğun sözlerini can kulağiyle dinleyen Binder, onu devam etmiye teşvik etti:

— Söyleyin, söyleyin, bir ağabeye anlatır gibi bana bütün içinizi dökün...

Duygulanan ve karşısında muhabbetle titriyen bir kalb bulduğunu gören Şimke devam etti:

— Burada tercümanlık işinin bol para getirdiğini ve adama hayli boş zaman bıraktığını gördüm. Onun için bu işi benimsedim. İskenderiye'nin birçok tercümanları kadar, hattâ onlardan fazla dil bilirim, ama arapça bilmem, bir de buraları pek iyi tanımıyorum. Birkaç ay hazırdan yemek, Kahire'ye, Lüksor'a, hattâ Assuan'a kadar memleketi dolaşmak, turisti alâkadar edebilecek her şeyi öğrenmek ve ona erbapça hizmet etmek lâzım. Bir rehber - tercüman, erbap turistin saygısını çekmek istiyorsa, bir kılavuz kitabından daha çok malûmat verebilmelidir. Müşterinin kulağına: "Buna piramit derler. Bu da İsfenkstir. Şimdi bir katakomba ineceğiz..." diye maval okumakla bu iş yapılmış olmaz...

Şimke gitmek için ayağa kalktı ve azimli bir sesle:

— Bu çeşit bir papağan sayılmak ihtimali o kadar fenama gidiyor ki böyle bir vaziyete düşmektense bir lokantada bulaşıkçılık etmeyi tercih ederim.

Binder:

— Biraz durun! dedi.

Bir dakika ortadan kaybolduktan sonra elinde küçük bir çıkınla geldi, çıkını Şimke'nin avucuna sıkıştırdı.

— İçinde elli isterlin var. Dilediğinizi yapın. Bir gün parasız kalacak olursanız bana hemen çekinmeden telgraf çekin.

*

Altı ay sonra, bir alay turistin başında Hendek sokağından geçen, onlara şehrin her yanını gezdiren, bazan hattâ turistleriyle birlikte bütün bir hafta ortadan kaybolarak onları Yukarı Mısır'a kadar götüren bu adam kimdi? Kim olacak canım, "Bütün Mısır'ı ve tarihini ezbere bilen tek rehber" tercüman Şimke işte!

Dükkânının eşiğinden, iyi kalbli bir insanın meşru gururiyle Şimke'nin ahbapça selâmına cevap veren de kimdi? Kim olacak, Binder, şu mert Binder, insan Binder..

Bunlar insanlığa şeref veren hâdiselerdir.

Daha başkaları da var.

İskenderiye'de, tercümanlar, turistleri yeni gelen gemilerden toplarlar. Gemiye ilkönce onlar çıkar, vapurun her yanına dağılır, şanslarına veya becerikliklerine göre, kolay avlanır her yolcuyu fakat tercihan "kodamanlar" ı avlarlar. O zaman, bu gevşek tavırlı tosunlar, birdenbire bir sincap kadar atılgan, kızgın maymunlar gibi serapa sinir kesilirler. Gündeliği doğrultmak dâvasıdır bu, şaka değil! En alçak gönüllüsüne varınca her biri, kendilerini Kahire'ye ve hattâ daha uzaklara, kendisinin bile ayak atmadığı yerlere" götürmesini istiyecek olan mangizli bir grupu ele geçirmek hülyasındadır!

Ama hülyalar her zaman hakikat olmaz; hayal edilen grup bulunmayınca bir isterline, üç talere fit olurlar, daha da olmazsa, Kahire ekspresinin nerede

durduğunu göstermek için iki şilin ödeyen yolcu ile dahi yetinirler. Sonra, o hırpani üniformalı, gülmeye teşne "tarcuman" hemen kapağı meyhanesine atar, akşama kadar cigara tellendirip kâğıt oynar.

"Buna piramid derler..."

Bizim Şimke bunlardan değildi, çünkü kendi cinsinden insanlara turistlerin, parasını çekmekten başka bir faydası olmayan bir çapulcu sürüsü gözüyle baktığını bilir. O yüzden, turist de asıl gemiden ineceği zaman kendini korumak için gözünü dört açar ve en sevimli tercümanın bile tekliflerini reddeder.

Ciddî, kendine hâkim ve işinin ehli bir adam olan Şimke, yeni gelen gemilere, sırf vazifesini yapmak için giderdi. Telâş etmez, kimseyi rahatsız etmezdi. Sessiz ve dürüst bir tavırla yolcular arasında dolaşırdı. Kendiliğinden bir düşen olursa ne âlâ, olmazsa...

Olmazsa, şehrin en lüks otel ve gazinolarına gider, müşterisini bir bakışta ayırdeder, onun yanına sokulur, dereden tepeden lâf açar, hiç oralı değilmiş gibi görünerek "dürüst, ehliyetli bir rehber bulduğuna memnun" turisti hemen daima ele geçirirdi.

"Eşsiz rehber" şöhretinin onu her türlü maddî sıkıntılardan kurtardığı ve bu çeşit hilelere başvurmasına hâcet bırakmadığı zamana kadar bu böyle devam etti. İşe başladığının daha ikinci yılında, İskenderiye'nin, hattâ Kahire'nin bütün palasları onu kapışıyorlardı.

Bu, "kodamanlar" ın, Şimke'siydi. Ama bir de ayak takımının Şimke'si vardı ki, asıl eşi bulunmaz,

asıl şaşırtıcı olan oydu. Bu Şimke'yi her andıkça o ayak takımı her zaman "Allah ondan razı olsun!" diye dua edecektir.

Halbuki öyle pek fevkalâde şeyler de değildi yaptığı. Sadece gemilerin ambarlarında taşıdığı insancıkları, ceplerinde bir çek karnesi ve bir Cook bileti ile gelmiyenleri, hattâ çıkarken memurlara gösterecek bir pasaportu bile bulunmıyanları, bir tercümandan korkacak bir şeyleri olmıyanları da düşünürdü.

Şimke'nin, böylelerini görecek gözleri, ruhî tecrübesi ve geniş alâkası vardı. Sürüden ayrılan, devekuşu gibi gizlenen ve dışarı çıkmak için merdivenin altında polislerin gitmesini bekleyen biçareleri gözetlerdi. "Bu da bizimkilerden" diye bir kere kanaat getirdi mi Şimke, sanki kırk yıllık ahbapmış gibi yanına teklifsizce sokulur, adama, kendi ana diliyle:

— Nereden geliyorsun? diye sorardı.

Karşısındakinin ne mene adam olduğunu kestiremediği için biçare yolcunun korkudan gözleri büyürdü.

— Korkma! Ben polis değilim. Kaçak mısın? Yoksa sadece serseri mi?

Adam sıkılgan bir tavırla vaziyetini ve nereden geldiğini açıklar, kâğıtları olmadığını itiraf ederdi.

— Canım kafana bir tayfa kasketi geçirip polislerin önünden kurumlu kurumlu geçmeyi de mi akıl edemedin? Hadi gel benimle. Ama telâşa lüzum yok ha!

Polislerin önüne geldikleri zaman Şimke, numaralı pirinç plâkasını cebinden çıkarır, "serseri" siyle beraber çıkarken dudaklarının ucuyla:

— Beraberiz... derdi.

— Pekâlâ, hauaga Şimeon!

Gerçekten pekâlaydı. O mert Mısır çavuşlarından da Allah razı olsun, çünkü iyi kalbli tercümanın yaptığı yolsuz hareketlere göz yumuyorlarsa bundan memleketlerine hiçbir zarar gelmiyeceğinden de emindiler. Zaten asıl büyük kötülüklerin diplomatik pasaportla seyahat eden o tek gözlüklü zatlardan geldiğini bilirler.

Evet: Harpten önceki Mısır'ın o misafirsever topraklarında dürüst bir serserinin, hattâ bir kaçağın serbestçe yaşamasına imkân vermekle, Şimke de, çavuşlar da bir hayır işlemiş oluyorlardı, fakat bu kâfi değildi, çünkü daha fazlasını da yapmak mümkündü. Romain Rolland dememiş mi: "Kahramanlık yalnız bir türlüdür: Elinden gelen her şeyi yapmak."

Şimke, *Jean-Christophe* yazarının bu insanca sözünü bilmezdi ama gene de sapına kadar insan ve kahramandı.

İki çift çorap, iki mendil, bir buçuk gömlek ve bir o kadar donlan ibaret çıkınını koltuğu altına sıkıştırmış adamla birlikte yürürken ona hayatı, neler yapmak düşündüğü hakkında ve insanların bir parça sormayı akıl etmedikleri daha bir sürü şeyler sorardı. Böyle konuşaraktan Hendek sokağına gider, Binder'in dükkânına girerek iki mükellef yemek ıs-

marlardı; "Eşsiz rehber" in yeni getirdiğini merak ederek yaklaşan meyhaneciye:

— Bak Hermann, derdi... Sana bir tane daha getiriyorum!

Motrogan öteden alay ederdi:

— Zaten başka türlüsünü getirdiğin yok ki!

Öyleydi ama Binder gene hoş karşılardı bu gelenleri.

Yeni geleni bir yere yerleştirmiye çalışırlar, bu iş oluncaya kadar geçinmesi için bir kredi açarlar, yatacak yer temin ederlerdi.

Adam yer, kendi hakkında konuşulanları dinler ve Allaha inanmıya başlardı.

Bazan Yusuf da bu görüşmelere katılırdı. Günün birinde Tulcea'dan kaçıp gelen yarı Rumen, yarı Rum bir adama yatacak yer bulamıyorlardı bir türlü. Azoy hemen onu evine almayı teklif etti:

— Gelsin benimle. Yerim var!

Binder, kızarak bağırdı:

— Ulan, dinine yandığım, anlayan biri gelsin! Bu adam gâvur, sense mutekid bir Musevisin: Nasıl oluyor da çatın altına bir gâvuru sokabiliyorsun?

Yusuf şahadet parmağını havaya kaldırıp patlak gözlerini yumarak:

— Sana her zaman demez miyim, be Hermann, "iyi bir Yahudi, kötü adam olmaz diye!"

Ve "gâvur", Yahudinin çatısı altında barınmıya giderken: "Allah senden razı olsun" diye dua ederdi.

III

İzak'ın hiç beklenmedik bir sırada İskenderiye'ye çıkagelişi, altı yıldır görmediği küçük kardeşini pek az tanıyan Şimke'yi duygulandırdı. Görmeyeliberi koca adam olmuştu İzak! O muhabbetli merakiyle, kendi gürbüzlüğü yanında pek sıska kalan kardeşçiğiyle tanıştı. Tercümanlık mesleğinin verdiği görüş keskinliğiyle iyice bir tarttıktan sonra, İzak'ın kendisine hiç benzemiyen bir tabiatta, mutedil ve dürüst bir insan, ne de olsa kendi kanından bir insan olduğunu keşfederek iftihar etti. Son derece memnundu. Avârelik yıllarında hatırından çıkmış olan ailesine birdenbire bir yakınlık hissetmişti. Hattâ, mektup yazmayı bile akıl etmiyecek kadar onları nasıl unutabildiğine şaşıyordu şimdi.

İki kardeş, İzak'ın evlenmesinden sonra, annelerivle babalarını İskenderiye'ye getirtip yanlarına almayı bile düşündüler. Şimdilik Şimke, Köstence'ye bir havale gönderdi. Sonra küçük kardeşine çok fakir bir şapkacının atölyesinde rabıtalı bir iş buldu. İzak'ın, uğrunda vatanını da, ailesini de bırakıp nişanlısının peşine düşmesi Şimke'nin pek hoşuna gitmişti, bu hareketi pek kendi mizacına göre buluyordu:

— İzak, sen bir kere yuvanı kurduktan sonra, bizim ihtiyarlarla Hanel yanımızda kaygısızca yaşayabilirler!

Şimke, Binder'in dükkânında yumruğunu mermere indirip ilâve ediyordu:

— Hattâ reb Zalmen de gelebilir. Her ne kadar bu adamın babamız üzerinde fena bir tesiri varsa da...

Tercüman sohbetin harareti içinde devam ediyordu:

Odun gibi kaskatı, dediği dedik, namuslu kadınlar gibi macerasız, "hürriyet!" katili insanlardan hiç hoşlanmam. Ama yaşasın reb Zalmen! Her şeyden önce, müsamahalı olalım!

İki kardeş, böylece, birkaç hafta, aynı muhabbetli coşkunluk içinde projeler kurdular. Ama mizaç farkından gelen anlaşmazlık baş göstermekte gecikmedi. Yavaş yavaş teklifsizlikleri kayboldu, birkaç ay içinde birbirlerine karşı âdeta tam bir kayıtsızlık duymıya başladılar. Zaten kendine hiç güveni olmıyan, imansız, ruhu görünmez bir sarsıntı ile sallanan Şimke hiç kimseye uzun boylu bağlanmazdı. O iç kaygısı hareketlerinde olduğu gibi muhabbetlerinde de devamlılığa mâniydi. Tahammül edilmez bir duygudan kendini bir türlü kurtaramazdı; kendi benliğini kendine yabancı gibi gördüğünden her şey ona aynı derecede boş görünürdü! Kardeşini de ötekiler gibi, bir yabancı telâkki ediyordu. Ama bu, feragat ve fedakârlıklarda bulunmasına mâni değildi. Maksat ve prensip gözetmeden etrafındakilere iyilik ediyorsa sırf içindeki homurdanan endişeleri susturmak, uyuşturmak içindi. Aslında, bir yabancı ona kendi kardeşinden daha yakın görünürdü, çünkü o bizzat kendine karşı yabancıydı.

İzak, her zamanki gibi susuyor, fazla bir şey söylemiyordu. Onun gitgide artan sükûtîliğine fena halde içerliyen Şimke, Binder'e:

— Bu öküz, adam olmaz, diyordu! Hep böyle içine kapanığın biriydi zaten; ama şu nişanlısının ardından ağlamaklı olduğundan beri tahammülüm kalmadı artık.

Daha sonraları, biçare çocuk Yusuf'un evinde kaldığı ve dostları İzak'a gösterdiği kayıtsızlıktan dolayı kendisine çıkıştıkları sıralarda Şimke cevap veriyordu:

— Ne yapayım? Şimdi de "ebedî hayat" diye sayıklayıp duruyor! Elimde değil ki çıkarıp vereyim! Para istese amennâ; ama parasını pulunu yoldan gelip geçenlere dağıtıyor. Delinin biri!

Hayatın ve çetin mücadelelerinin çarkına kendini kaptıran Şimke, Yusuf'un çömezini ta "ebedî hayat" a kavuşmasına kadar unuttu gitti. O, cenaze günü, Şimke, şaşkın ve harap bir halde koşup geldi. Yusuf'un ısrarı üzerine mezarlıkta, ölenin ruhunu huzura kavuşturmak için en yakın akrabası tarafından söylenen "Kadih" duasını okudu.

O gün Şimke, kardeşinin ruhu için, cemaatin türlü hayır işlerine ve fakirlere epey para dağıttı. Sonra gene masrafını ödeyerek yahudice yazılarla güzel bir mezar taşı yaptırdı. Ondan sonra da sessizce "ebedî hayat" a göçen o inatçı ve uysal İzak'ı düşünmez oldu...

Çünkü tercümanın yapılacak başka işleri vardı. En başta, çok sevdiği işi geliyordu. Lordundan

tut en kırtıpiline kadar toplum basamaklarının her tabakasile temasta bulunarak, hayatını serbestçe ve rahatça kazandıran bu meslek, dünkü tıp talebesi için, hiç farkettirmeden herkesin iyi ve kötü taraflarını tetkik etmesine imkân veren geniş bir tecrübe sahası olmuştu. Mısır'ın harikalarını göstermeye götürdüğü adam ister seçkin bir turist, ister yavan bir adam olsun, onun için aynı derecede enteresandı: Biri anlayışiyle hayrete düşürürse öteki de ahmaklığiyle eğlendiriyordu.

Bir gün, insan emeğinin en baş döndürücü harikasını küçümseyerek süzen bir "turist":

— O büyük dedikleri Keops piramidi *bu* mu? diye sormuştu.

— Evet, bu, efendim: Dört yüz ayak kadar boyu var.

— Ya... Halbuki Eiffel kulesi iki mislinden fazla uzundur! Harikalık nesinde bunun?

— Ben de şaşıyorum, efendim. sizin gibi ben de Eiffel kulesini tercih ederim?

Kavgadan yılmıyan, daima haklı olarak döğtişen, bıçağa, tabancaya pabuç bırakmıyan Şimke zayıf hasmı ve "Arap işi" arkadan vurmaları hor görürdü.

Tercümanların dil bilgilerini satmak için yaptıkları âdi gösterişlerden nefret ederdi. Bu hususta fikri sorulduğu zaman:

— Eh, elimden geldiği kadar idare ediyorum, derdi.

Fakat Şimke, meslekdaşlarına iyi muamele ederdi. Bir gün, bir meslekdaşı bir yolcuyu elinden çalmak nezaketsizliğini gösterdi. Bu ayıbı yüzüne vurulunca haddini bilmeden elindeki kadehin içindekini Şimke'nin üstüne fırlattı. Bu, boksörün bir yumrukta yere serebileceği biçare bir insandı, orada hazır bulunanlar adamcağızın yere düşüp böğürmesini bekliyorlardı, halbuki hiç de öyle olmadı ve buna mütecaviz bile şaştı. Bir an şaşıran Şimke, şaraba bulanan üstüne baktı ve:

— Tüh! Allah kahretsin!

Diye yere tükürerek çıktı gitti.

Bununla beraber. kolunda "tercüman" bandrolunu taşıyan üniforması daima tertemizdi. Hattâ durmadan üstünü başını süpürdüğü, kasketine çok itina ettiği, günün her saatinde cebinden çıkardığı bir kadife şeritle ayakkabılarını parlattığı için onu alaya bile alırlardı. Şimke, zaaflarını kabul ederek, bu hususta müsamahalı davranır, şakanın hayli ileri götürülmesine ses çıkarmazdı...

Mesleğine olan bu aşkından başka, Şimke'nin Mısır'da hemen hemen salgın bir hastalık halinde hüküm süren bir tiryakiliği daha vardı: Piyango. Kırk, elli, yüz isterlinlik mükâfat vaadleri, hayatlarını bin güçlükle kazanan kimselerin yıkıcı ümididir. Bunlar boğazlarından kestikleri bir kuruşu olmıyacak saadetler vadeden bu biletlere verirler. Şimke her gün iki üç hattâ çok kere bir isterlinlik bilet alırdı; iyi kalbli Yusuf, sık sık, bilet satmaya yanaşmıyarak nasihat verirdi ona:

— Ağaçtaki serçeye tamah edip ne diye elindekini salıverirsin? Bu, hiçbir zaman yüz isterlini bir arada görmemiş fakirlerin afyonudur, ama Asuan'a yaptığı her seyahatte bu kadar para kazanan bir adamın böyle şeylere heves etmesini anlamıyorum, doğrusu!

O sırada, Şimke, telâşlı telâşlı çekiliş listelerini gözden geçirir, elindeki bilet tomarını birer birer yırtar, sonra, güzel bir rüyadan yeni uyanan bir insan gibi, değişen yüzünü kaldırırdı:

— Ulan Azoy! Nasihatlerini kendine sakla da ver bana elindekileri: Numaralarımı kendim seçeceğim.

— Olmaz, sana satılacak malım yok.

— Canın isterse be! Ben de başkasından alırım.

Yusuf o zaman Binder'e dönerdi:

— Görüyor musun? Tam İzak'ın kardeşi işte! Öteki içerdi, bu, kumar oynuyor!.. Neydi dedelerinin işlediği günah acaba?

Sonra, dürüst Azoy kızgın kızgın çıkar giderdi.

★

Piyango satıcısı doğru söylüyordu: Aslını araranız, Şimke'nin yaptığı, hüsrana uğramış ümitlerini perdelemek için bir nevi kafa tütsülemekten başka bir şey değildi. Kaderinin, sevdiği hekimlik mesleğinden vazgeçmeye mecbur etmekle kendisini yenmiş olmasını bir türlü affedemiyordu.

O yüzden, görünüşün tersine, hiçbir şeye ve hiç kimseye bağlanmazdı; ne uzaktan, himaye ettiği ve pek seyrek ziyaretine gittiği Helen'e, ne Kahire'de antikacılık eden ve arasıra dükkânına müşteriler götürmek vesilesiyle gördüğü kız kardeşi Ester'e, ne onu samimî bir dostu yapmak istiyen Binder'e; ne de, her seyahatinde kendisine bir sürü kimsesizler getiren ve bu yüzden saygı beslediği Sotir'e yakınlık duyardı. İzak'ın ölümünden beri, artık ailesi de âdeta mevcut olmaktan çıkmıştı onun için. Arasıra kendilerine para gönderirdi ama iki satır bile yazmazdı.

— Neye yarar? derdi. Her birimiz kendi çılgınlıklarımız ve kendi fikirlerimizle yaşıyoruz.

Fikirlerinin asil ve cömert olduğunu herkes bilirdi, ama anlaşılmaz acayiplikleri olan hayatına da kimse akıl erdiremezdi.

Çok kere gece yarıları, büyük patırdılar, kanlı döğüşler, İskenderiye'nin, hattâ bazan Kahire'nin halkını tatlı uykularından ediyordu. Bu çıngarlardan Şimke hiç eksik olmazdı, hattâ ekseriya elebaşı o olurdu. Kendisine çok saygısı olan polis, hiçbir zaman onu kabahatli çıkarmaz, fakat Şimke'nin yumruklariyle hırpalanan bir hayli kimse hastahaneyi boylardı.

Binder ona:

— Günün birinde şişleteceksin kendini, derdi.

— Düşündüğün şeye bak, derdi tercüman. Yalnız Rumen gemilerinin zorbalarına karşı "piyade" ni müdafaa etmek zorunda kaldığın gün beni unutma. Neredeyse düşecekler çünkü.

Binder'in aklı almazdı:

— Ne! Kendi evimde bana nasıl tecavüz edebilirler?

— Ah! Hermann... Çok saf adamsın doğrusu. Sen onu bırak da garsona söyle, ıskaraya iki "fleyka" ile bir düzine "Mititey" koysun.

Her lokmasına bir o kadar biber katmayı ihmal etmeden yemeğini atıştırırken ilâve ederdi:

— Hey mübarek Romanya, hey! Senin toprağına ve yemeklerine bayılırım, ama zorbalarını bekliyorum!

O gün Şimke'nin söyledikleri kehanetmiş meğer.

İzak'ın ölümünden on ay sonraydı.

Binder'in memleketi olan Galatz'lı bazı tayfaların -ne hikmettir bilinmez- sinsi sinsi mütecaviz bir Yahudi düşmanlığı besledikleri görülüyordu. Binder buna hiç aldırış etmedi, fakat Şimke bu meydan okumaya tahammül edemiyerek, bir gün heriflere kafa tuttu:

— Görüşürüz, dostlarım! Burası Mısır'dır.

O günden sonra bu zorba tayfaların bulunduğu gemi ne zaman limana gelse Şimke de Binder'in meyhanesinden eksik olmazdı.

Günün birinde herifler -bunlar altı tane tüysüz delikanlıydı-, yarı sarhoş bir halde gürültü patırdıyla çıkageldiler. Kasketler bir kulakları üstüne yıkılmış, üç renkli kokartlar göğüste, cıgara ağızda, afi kesiyorlardı. Iskaralar ısmarladılar, içtiler, şarkılar söylediler ve işine gücüne bakarken bir soyun

farkında olmıyan meyhaneciyi de bir an gözden ırak etmiyorlardı.

Dışarda, bir masaya oturmuş olan Şimke olup bitenleri görüyor, cıgara içiyor ve yumruklarını muayene ediyordu. Yumruklarına diyecek yoktu.

Tayfalar onu iyi tanımıyorlardı, boksör olduğunun farkında değillerdi, Şimke de, sıçramaya hazır bir pars gibi, olduğu yerde büzüldükçe büzülüyordu. Göz ucuyla içerdeki hareketleri takip ediyor, heriflerin aralarında fısıldaştıklarını görüyordu. İçlerinden en yüzsüzü nihayet kapı önüne çıkıp tabelâya bakarak haykırdı:

— Ne? "Rumen Piyadesi" mi? Bu çıfıdın haddine mi düşmüş milletimizle alay etmek?

Yerden bir taş alarak tabelâya fırlattı. Bu hareket derhal dükkânda korkunç bir tahripçiliğin işareti oldu. En pahalı içkilerin bulunduğu raflar bir şişe bombardımanına tutuluyordu.

Ama ayni anda dışardaki tahrikçi, yüzü gözü kan içinde, yere serilmiş, kımıldamadan yatıyordu. İçerdekiler de, hep birden, tezgâhla büfe arasına sıkışan Binder'in üstüne atılmışlardı. Üç zorba onu öküz siniri kırbaçlariyle döverlerken öteki ikisi de kasayı açmıya çalışıyorlardı. İşin asıl garip tarafı, Binder de bir yandan yüzünü korumaya gayret ederken, öte yandan yıllardan beri orada yatan bir tabancayı çıkarmak için kasayı açmak istiyordu.

Şimke ceketini çıkarıp hepsinin birden üstüne atıldı, garsonlarla müşteriler de polis çağırmıya koşuştular.

On dakika sonra polis dört nala yetişti, ama sokağın ortasına yığılmış bir sürü kana bulanmış yaralı adamla karşılaştı. Ölen yoktu, altı zorba, yüz göz, çene kulak birbirine karışmış, tozlar içinde yuvarlanırlarken debelenip avaz avaz haykırıyorlardı.

Şimke eşikte, yüzü, hâlâ sapsarı, üstü başı kan içinde, kurbanlarını satırla doğramış bir cellât gibi dimdik duruyordu.

Üç polisle şefleri dükkâna girip yapılan ahmakça tahripleri seyrettiler: Hemen hemen hiçbir şey ayakta kalmamıştı, dükkân mahvolmuştu, cam, ayna ve şişe kırıkları bütün döşemeyi örten bir renksiz mayi içinde yatıyordu!

Bir iskemleye oturmuş olan Binder, yer yer şişmiş ihtiyar başını bereli elleriyle tutuyordu.

Bu, akla sığmaz eserin ortasında, birden Yusuf peyda oldu. Tek gözü alabildiğine açılmış, rengi uçmuş, titriyordu. Binder ona baktı:

— Evet, Yusuf, haklıymışsın: Yahudi her yerde yabancı kalmıya mahkûmmuş!

— Demedim mi! Hermann? Sen bir Musevisin, nasıl "piyade" olursun!

★

Bu hâdiseden iki ay sonra, yine Hendek sokağında, eskisinden yüz metre ilerde iki küçük odadan ibaret küçücük bir dükkânda Binder oturmuş, sakin sakin gazetesini okuyordu. Kısmen toprak sevi-

yesinin altında olan bu dükkânda elinizi uzatsanız dükkânın tavanına değerdiniz.

Artık ne tabelâ vardı, ne "piyade", ne de lokanta: Sadece kahve ve yerli içkiler veriliyordu; ama insan ruhunun hayran olunacak garabeti: Rumen gemilerinin fotoğrafları, Kıral ailesinin portreleri ve memleket gazeteleri gene yerli yerindeydi.

Bir gün sabrı tükenen Sotir haykırmıştı:

— Bir de Yahudinin gâvura kin beslediğinden bahsederler!

Binder:

— Ben kimseden nefret etmem, dedi. Sadece zorbalıktan nefret ederim.

Şimke:

— İsabet ki o gün tabancası, kilitliymiş, dedi, yoksa onu ellerine geçirselerdi ikimiz de hapı yutmuştuk!

Orada bulunan dostların gülüşmeleri arasında, Şimke devam etti:

— Hermann'ın bu vak'ası bana belki de bildiğiniz şu fıkrayı hatırlattı:

"Hani Moldavya'lı Yahudinin biri, topal bir arabayla üç meteliklik malını pazar pazar dolaştırırmış da aklına gelmiş "bu böyle olmıyacak, demiş bir tüfek almalı. Bu ormanlardan geçerken olur ki karşıma bir hırsız çıkar. Ne olsa tüfek işe yarar." Gerçekten de günün birinde bir ormanda lâgar beygirile cenkleşirken bir haydut üstüne atlamış, arabayı araştırmış, işe yarar bir şey bulamamış ama tüfeği keşfetmiş:

— Nedir bu, Çıfıt?
— Tüfek, beyim!
— Ne işe yarar bu?
— Hırsızlara lâzım olur dedimdi de!
— Ha! Ben de hırsızım işte.
— Ya öyleyse buyurun alın, sizindir!"

Tüfeği hırsıza uzatmış. Bizim Hermann da tabancasını bulabilseydi zorbalara takdim edecekti. Hırsıza lâzım olur diye saklıyordu!

Bu hikâye hiç unutulmadı. Ikide bir hatırlayıp Binder'e takılırlardı.

Meyhaneci artık ihtiyar bir adam olmuştu, ak pak olan saç ve sakalıyla yaşından da ihtiyar görünüyordu. Müşterileri: işçiler, sakin tayfalar ve Iskenderiye'nin bütün tercümanlarıydı. Şimke, o tecavüz hâdisesinden sonra Binder'den ayrılmaz olmuştu. Kanserden ölüm halinde olan ve hastalığı son tasarruflarını da silip süpüren karısının yanında geçirdiği uykusuz geceler yüzünden bitkin düşen Binder bu yüzden ona minnet duyuyor, onu evlâdı gibi sayıyordu, dükkânın bütün hizmetini tek başına gördüğü için, Şimke bütün işlerinde ona fedakârlıkla yardım ediyordu.

Ama ihtiyarlığının bu son dayanağının da yıkılması mukaddermiş! Anî bir vak'a Şimke'yi dünyanın geniş yollarında Allah bilir nerelere sürükledi, onu, ardında, dünyanın en günahkâr insanının olamıyacağı kadar kederli ve yalnız bıraktı.

Karısı yağmurlu bir ekim sabahı öldü ve kimseye üzüntü vermeden gömüldü, çünkü herkes bili-

yordu ki yaşaması bir içkenceden başka bir şey değildi. Fakat az sonra patlak veren bir hâdise herkesi çok üzdü.

Musevi âdeti üzere, mutekid karısına saygı eseri olarak bir hafta kapalı tuttuğu dükkânını Binder daha yeni açmıştı. O uğursuz günün öğleden sonra saat üçü sıralarında sokakta kopan büyük bir gürültü üzerine içerdekiler hep birden dışarı fırladılar. Aksi gibi orada bulunan Şimke hepsinden önce çıktı ve serseriliğiyle maruf bir Arabın kan ter içinde kaçtığını, bir sürü dişinin de "Katil var! Katil var!" diye haykırarak, peşine düştüklerini gördü. Kadınlar onu görünce: "Şimke! diye bağırdılar, Şimke! yakala onu! Helen'i vurdu!"

Şimke de onu kendi usulünce yakaladı, Arabı ele geçirince kaldırıp başı üstünde salladıktan sonra Binder'in kapısı önünde yere fırlattı.

Adam bir daha kımıldamadı ve derhal öldü.

Bir an bir korku dalgası esti, kimseden ses çıkmadı. Herkes birbirine bakıyordu. Şimke, bayıldı sanarak hareketsiz yatan adamın üstüne eğildi ve nabzını yokladı. Ayağa kalkarken, yüzü sapsarı:

— Gel biraz, Hermann, dedi.

Dükkânın arkasındaki odada Hermann'ın boynuna sarılarak onu kucakladı, sonra:

— Allaha ısmarladık.. dedi. Adam ölmüş! Allaha ısmarladık, Hermann'cığım; bir saat sonra Fiume'ye hareket eden bir Avusturya gemisine atlayacağım... Kısmet bu kadarmış, ne yapalım... Elveda, aziz dostum!

Bir saat sonra, İngiliz polisinin parlak üniformasını taşıyan bir yüksek memur, gevşek adımlarla geldi, ağır ağır cesede yaklaştı, ehemmiyetsiz bir şeymiş gibi bakarak:

— Arapmış... diye mırıldandı.

Sonra kalkarak toplanmış olan kalabalığa ve sokağa bir göz attı. Mısırlı jandarmaya da bir iki sual sormak tenezzülünde bulundu. Öteki baştan savma cevaplar verdi.

Bir araba geçiyordu. Zabıta memuru eldivenli elinde tuttuğu kırbacı şaklatarak seslendi:

— Hey, arabacı! Kaldır şunu bakayım!

Ve, asil bir hareketle bir parmağını kasketine dokundurarak yavaş yavaş uzaklaştı. Soruşturma bitmişti.

III

ESTER PERLMUTTER

Perlmutter'lerin tek kızı olan Ester, annesiyle babasını ve onların muhitini, herkesi üzen şartlar altında bırakıp gitmişti ama bu işde kimsenin bir günahı yoktu...

Daha çocukluğundan beri etrafındakilerden o kadar ayrı zevkleri vardı ki aile hayatının mutad havasından âdeta elinde olmadan uzaklaştı. Evinde her heves ve arzusunun yerine getirtilmeyişinde şaşılacak bir taraf yoktu. Müstesna yaradılışta bir insanın alelâde fânilerden çok ayrı bir yaşayışı olaca-

ğını bildiği için bundan şikâyetçi değildi... Büyük ihtiras ve emelleri vardı onun. Ruhunda "iyiye, güzele, doğruya" tükenmez bir hasret duyuyordu!

Onun için, Ester, etrafında gördüğü, hodbinlikler ve boğucu kinlerle dolu, bu sefil hayattan daha başka bir şey arıyordu. Ne istediğini kendi de pek iyi bilmeden bekâretinin bütün kuvvetiyle başka ufukların hasretini çekiyordu... Müziğe büyük istidadı vardı, bulanık ve anlatılmaz hulyalarını Beethoven'in sonatlariyle örüyor, bunları, sırf kendi zevki için durmadan çalıyordu. Geri kalan zamanını da habire okumakla geçirirdi. Avrum'un kızı musikiye olduğu kadar edebiyata da âşıktı. 1880 sıralarının Rumen Yahudi muhiti için istisnaî bir hâdise olan tahsili, terzinin servet peşinde alabildiğine koştuğu zamanların mahsulüydü. Tabiî rumenceyi cahil Yahudilerin yaptığı gibi bozuk düzen değil, mükemmel konuşurdu. Fakat ibraniceyi de biraz okur ve Avrupalı Yahudilerden çoğunun hor gördükleri iddiş lehçesini anlardı. Daha derinleştirmeyi çok istediği üç batı dilini de bilirdi; gerçekten sonraları bu üç dili rumence kadar iyi öğrenmişti.

Rivke sızlanır dururdu:

— Vay başıma gelenler! Ben "saçı uzun, aklı kısa" bir kadınım. Kocamın da öteki adamlardan bir farkı yok! Bu âlim kız da nereden çıktı başımıza? Bir Yahudi evi için ne felâket bu!

Gerçekten de felâketti!

Çünkü mutad ölçüleri aşan bir şey, her şeyi aynı seviyeye, kendi seviyesine indiren alelâdeliğe o ka-

dar uygun düşmez, değerler ve insanlar mertebelerini öylesine alt üst eder ki görülmüşten, alışılmıştan, ayrılmak, öcü alınması gereken vahim bir hakaret sayılır. Alelâdelik, hıristiyanlarda olduğu kadar Yahudiler arasında da haklarını aynı yırtıcılıkla korur. Alışılmış gündelik hayatının rahatını kaçıran her kimseyi insafsızca cezalandırır...

Müşterek alelâdelikle çevrili olan Perlmutter ailesi, kayıtsız bir refah içinde yaşıyordu ama Ester'e göre henüz "maziden kalma batıl itikatlar" dan kâfi derecede kurtulmuş değildi. Kendini kuvvetle Musevî hissetmesine, hattâ o sıralarda yayılmıya başlıyan "Sionisme" hareketine ilk katılanlardan biri olmasına rağmen, Ester, aynı zamanda beşerî olan her şeye karşı alâka duyuyor, İsrail'in ibâdet şekillerile âdetlerine çok kere akıl erdiremiyordu. Musevîlikte az güzelliğe karşılık bir hayli çirkinlik keşfediyordu. O genç kız "tutku" larına kimse aldırış etmediği için daha çok azap duyuyordu! Genç kızla annesi ve babası arasında acı münakaşalar oluyor, bunlar gitgide sıklaşıyordu. Ama kaprislerine söylenmekle beraber, en güzel evlâtları olduğu için üstüne de titriyorlardı. O da bildiğinden hiç şaşmıyordu.

Badem biçiminde kara elmasları andıran gözleri, antik bir asâleti olan yüzü, siyah ve kudretten kıvırcık saçları, uzun boyu, yürüyüşüyle, Ester, yirmi yaşına geldiği zaman, mükemmel istidatları ve akıl almaz kaprisleri yanında, dürüst bir aile içinde hiçbir zaman hoş görülmiyen hararetli bir mizaca sahipti.

Zengin olan Avrum, uzun zaman, iyi vaziyetine uygun münasip bir kısmet aradı kızına. Ama elmas gibi saf kızı Ester'in ayarında bir erkek bulamıyordu. Kızı da seçimi büsbütün güçleştiriyordu.

Nihayet Avrum, kızı, Bükreş'in en zengin saatçi -kuyumcularından biriyle evlenmeye ikna etti. Bu Yakob Haymovici'nin yaşı, Ester'inkinin iki misliydi. Bununla beraber, kız, hayat tecrübesi olan olgun bir erkeğe varmağı kabul etmekle, onda kendi evinde bulamadığı anlayışı bulacağını ummuştu, hatâsını anladığı zamansa artık iş işten geçmiş bulunuyordu.

Perlmutter ailesinin felâketleri bu muhteşem evlenmeden sonra başladı. Avrum, hatırlarda olduğu gibi, Berlin seyahatinin neticesinde, servetini kaybetmiş, hapse atılmak utancından yakayı kurtarabildiğine şükretmişti. Birdenbire fakir düşen Avrum, zengin damadı için bir sıkıntı kaynağı oldu. Haymovici artık ona yüksekten bakıyor ve nezaketsiz mütalâalarla canını sıkıyordu. Avrum bunun üzerine Yakob'la etrafındakilerden uzaklaştı.

Öte yandan Ester de acı bir hayal kırılışının ıstırabı içinde kıvranıyordu! Yakob'un akrabaları, gelinlerini kâfi derecede dindar bulmadıkları için durmadan taciz ediyorlardı. Yahudi zihniyetini bu dinî hurafelerin üstünde tuttuğu için dindar Yahudilerin nazarında bir gâvur oldu çıktı, halbuki Hıristiyanların nazarında da softa bir çıfıt sayılıyordu. Böylece sevgi ve evrensel iyiliğe susamış ruhunu kin duvarları çevreledi. Dindarlıkları sadece bir gösteriş-

ten ibaret olan bir sürü âdi riyakârların hücumlarına uğrıyarak bir zındık diye dillere düştü!

Halkı zehirliyen o nüfuzlu adamların yüzüne karşı haykırırdı nefretini:

— Alçaklar; yılanlar! Kin ve intikam, Yahudi silâhları değildir, sizin zehir kusan yüreklerinizin mahsulüdür bunlar! Siz uydurma kurallarınız altında hakikî Yahudi zihniyetini boğuyorsunuz! Bir çıkarınız uğruna ruhu öldürmekten bile çekinmezsiniz siz! Tanrının evini bir entrika yuvasına çevirerek kirletmekten vazgeçin!

Bu cür'etli ithamları, ne kadar haklı olsalar da, Yahudilerin yaşayışı üzerinde en küçük bir değişiklik yapmıyordu. Olsa olsa aleyhinde bulunanların sayısını çoğaltıyordu. Ester hattâ kendi anasının bile bunlar arasında bulunduğunu görerek üzüldü. Sinagog'un lânetlemesinden korkan kadıncağız kızının fikirlerini reddetti! Avrum'sa daha geniş fikirli olduğu için hücuma uğrayan evlâdının müdafaasını üzerine aldı. Sosyal durumu kendisine cemaat arasında nüfuzlu bir mevki temin ettiği müddetçe inatla savaştı. Ama ikbali söndüğü günden itibaren sözlerine kimseler kulak asmaz oldu.

Günün birinde, Ester ansızın babasının evine geldi. Acele bir yere gitmesi icabettiği söyliyerek bir dadıya emanet edemediği bahanesiyle bir yaşındaki çocuğunu annesine bıraktı:

— Zaten ben artık bir çocuk büyütmeye lâyık değilim! diye de ilâve etti.

Bu esrarlı sözlerin mânası ancak birkaç ay sonra, Köstence'ye yerleşen Perlmutter'ler kızları Ester'in kocasını bırakıp kaçtığını öğrendikleri zaman meydana çıktı. Bu darbe, hayatlarının en büyük acısı oldu. Rivke sızlanıyordu:

— Vay bana! Namuslu bir Yahudi kızı kocasının evinden kaçsın! Görülmemiş şey!..

Bu yeni felâketi de reb Zalmen'den başka kimseye söylemediler.

Reb Zalmen dedi ki:

— Her halde, boşanma kararı almadıkça Hanel'i ona iade edemezsiniz. Kanun kanundur.

Sonra reb Zalmen, ümitsizliğe düşen terziyi teselli ediyordu:

— Kızına fena terbiye verdin Avrum! Bırak şimdi kader yerini bulsun! Şerrin bile hayırlı bir tarafı vardır!

Böylece Rivke ile Avrum, Hanel'i, son evlâtları sayıp büyük bir memnunlukla yanlarında alakodular. Hattâ ilk zamanlar, Ester'in kızı için gönderdiği nafakayı bile kabule yanaşmadılar.

Perlmutter'lerin günahı nedir ki evlâtları böyle insafsızca kendilerine ve birbirlerine karşı gelirler? Hani bir de Yahudiler kendi soylarından olanları çok tutarlar diye bir lâf çıkmıştır? Yoksa bu ırkın fazla hayatiyetli olmaması mı Yahudileri bu derece birbirine düşürüyordu? Yahut kuvvetlerinin fazlalığından mı zayıf düşüyorlar?.. İsrail'in kaderi esrara bürülüdür.

II

Şimke Perlmutter'in kaçışından birkaç gün sonra, Dacia vapuru İskenderiye'ye geldi ve kilercisi Sotir, her zamanki gibi, Binder'in dükkânına gitti. Hendek sokağının münzevi meyhanecisi Arabın ölümü ve tercümanın İskenderiye'den kaçışiyle neticelenen faciayı anlattı.

Kilerci:

— Ah! dedi, ondan da kötü bir haber getirdim. Babası, biçare Avrum'a, İzak'ın ölümü pek ağır geldi. Birdenbire ölüverdi. Tam Köstence'den hareket edeceğim gün kansızlıktan gitti adamcağız! Karısı Rivke'nin Allah yardımcısı olsun! Akrabaları olan reb Zalmen, Avrum'un ölümünden sonra Ester'le pek nazik bir mesele hakkında görüşmemi rica etti!

— Ya! Demek Ester'i de tanıyorsun? diye sordu Binder. Onun hakkında birbirini tutmaz söylentiler işittim. Hakikati biliyor musun?

Bu sual üzerine Sotir'in yüzü, eski hâtıraların hummasiyle tutuştu. Kır sakalını salladı:

— Ester hakkında tam hakikati öyle sanıyorum ki kimse bilemez! Avrum'la, Rivke Perlmutter'in meydana getirdikleri en güzel evlâttan sana kasden bahsetmedim şimdiye kadar: Onun hâtırası benim için büyük bir üzüntü kaynağıdır! Hayatı hakkındaki söylentilere gelince, topunu şeytan götürsün!

"Sakallı" bu cevapla yetindi, fakat Binder baba adamını tanıyordu. Sotir'in bütün soy anlatıcılar gibi hiçbir zaman acele etmediğini bilirdi. Onun için

gidip bir şişe eski şarap çıkardı, kadehlere doldurdu, sonra kadehini kaldırarak:

— Ester'imizin sıhhatine! dedi.

Kilerci kadeh tokuşturdu. Şu yaman Binder baba "Esterimiz" dedikten sonra gel de anlatma şimdi:

— Tam on iki yıllık bir ayrılıktan sonra en yakın bir dostumu görmek için bu akşam Kahire'ye gidiyorum, dedi.

— Ya! Demek Kahire'de ha? Nasıl oluyor da ne İzak, ne Şimke bana bundan hiç bahsetmediler. Anlat bana bu işi. Yalnızız hazır!

Sotir, gene bütün soy anlatıcılar gibi bu teklifi bekliyordu.

— Perlmutter'lerle dostluğum, ta ilk gençlik zamanımdan başlar. Avrum'un karısı hakkında söylenecek fazla bir şey yok: Basit kadınların maceraları olmaz! Rivke dünyaya dört erkek, bir dişi tay getirdi ve Avrum aygırının kanını kızıştıran bir kısraktan başka bir şey değildi. Zaten her kadının ilk vazifesi bu değil midir? Ateşi körüklemesini bilmek; gerisini biz kendimiz görürüz! İyi kalbli Rivke de ırkının bütün ateşi ve bütün sofuluğuyla ateşi körükledi! Hem her erkek denildiği gibi doğuştan poligam (çok karılı) ise evlenilecek tek kadın sofu Yahudi kadınıdır.

"Bizim Avrum'u, yirmi beş yıl önce Bükreş'te tanımıştım. Daha o zamandan o ele avuca sığmaz evlâtlar sürüsünden memnun, uslanmış bir hali vardı. Yosel, Ester ve Hayim, ikişer yıl arayla birbiri ar-

dından gelmişti: Şimkc ile İzak ise yedi ve on yıllık bir gecikme ile dünyaya geldiler. Günün birinde, hanım evlâdı diye alay ettikleri Yosel Amerika'da protestan oluverdi ve bütün aileyi mateme boğdu. Daha sonra Hayim ilk siyasî makalelerini yazıyordu: Soyunu inkâr ederek onun düşmanlarının hizmetine girdi!

"Ya Ester? Ha! Burada duralım biraz... Ruhunun fazla asâleti yüzünden ailesine yaptığı fenalığın şerefine bir kadeh içelim! Daha on yedisinden itibaren Ester, ailesinin yüzünü kızartabilecek acayip bir mizaç göstermeye başlamıştı.

"Bir zamanlar yaptığı çapkınlıkları unutan Avrum:

"— Ya, öyle mi? diye haykırdı, o halde seni evlendireyim de gör!

"Sahiden de evlendirdi, üç sene sonra onu, babası yaşında Bükreşli zengin bir kuyumcuya verdi! Mesleğinde çok mahir bir zanaatkâr olan Yakob Haymovici, genç karısının çapraşık mekanizması hakkında en küçük bir fikir sahibi değildi. Ester evine girdiği andan itibaren bütün saatleri tersine işlemeye başladı! Nefis tek taşlar soldu, inciler donuklaştı. O pek yukardan alan Yakob ustanın burnu yere sürtüldü.

"En muhafazakâr Yahudi ailelerinden biriydi onlar. İki budala hizmetçi ile ihtiyar bir anne, sabahtan akşama kadar sayısız duvar saatlerinin gugukları arasında, olmayan tozlar peşinde oradan oraya sağırtirken Yakob Haymovici de burusuk silûetini sa-

tafatlı bir şekilde süslenmiş vitrinlerin ardında dolaştırır dururdu.

"Ester kocasiyle kaynanasını bir kenara iterek evin dizginlerini eline aldı, hizmetçileri değiştirdi. Büyük salonda otuz yıldır mobilya vazifesini gören mendebur bir piyanoyu atıp yerine Plevel marka bir konser piyanosu oturttu.

"Sonra Haymovici'nin yaldızlı kapıları açılarak, din, milliyet, içtimaî mevki farkı gözetmeden o devrin zekâ ve his bakımından seçkinlerine giriş serbestisi verdi. Yahudi yüksek burjuvazisi içinde, peşin hükümleri yenerek fakir talebeyi de, tiyatro yıldızını da, sosyalist şefini de, dinciyi de, dinsizi de, ruhçuyu da, çatısı altında bir araya getiren biricik ev oldu!..

"Tabiî ihtiyar Madam Haymovici kıyametleri koparıyordu. Yakob'a gelince, karısının elinde bir rakam haline gelen biçare adam, gecikmiş aşkının harareti içinde ölmek istemiyen saldırgan bir geçmişle yaşamak istiyen yaman bir hali uzlaştırmak için elinden geleni yapıyordu, ama bütün gayreti boşa çıkacaktı!

"Ben de aşağı yukarı Ester'in yaşındaydım. Askerliğini yeni bitirmiş yakışıklı bir delikanlıydım. Zengin ve faydasız bir amcanın tam zamanında ölümü beni yirmi bin franklık bir mirasa kondurmuştu. Yaşama aşkım gibi bu paranın tükenmek bilmeyeceğini sanıyordum! O sıralarda oldukça iyi flüt de çalardım. Havli de okurdum. Hiçbir zaman sadece bir hayvan olmamıştım. Bütün bu meziyetlerim es-

ki aile dostluğuma eklenince, Romanya hükûmet merkezinin en can atılan ve en çok yerilen salonuna giriş hakkını vermişti bana!

"Zaten yıllardan beri, samimî iki dosttuk. Çünkü daha çocuk yaşta Avrum için sadık bir arkadaş olmuştum. Arada ben askere gittim, Ester evlendi. Bükreş'e tekrar döndüğüm zaman onu altı aylık bir kızın annesi ve güzelliğinin bütün ihtişamı içinde bir ev sahibesi buldum.

"Ester, çok güzel olmasına rağmen yüz ve vücut güzelliğine fazla değer vermezdi; hattâ belki de kendisinde fazlasiyle mevcut olduğu için bunları ikinci plâna atıyordu. Onun evi, güzel kadınlarla yakışıklı delikanlıların sırf bu meziyetleri sayesinde giremedikleri tek salondu. Bir yeni dadanmışın kalitesi hakkında yanıldığını anladı mı: "Al sana bir kedi daha, halbuki ben kaplan sanmıştım!" derdi.

"Ester, hiç kalbimizi kırmadan her zaman hepimize hâkim olurdu.

"Bu kadının mesut olması için tek bir şeye ihtiyacı vardı: Kendine lâyık bir kocaya! Hayat ondan bu saadeti esirgedi. Kimseden habersiz, bir âşık edinmekle talihini yenebileceğini sanmış ve acele bir hükümle bir gence lâyiğinden fazla değer vermişti.

"Bu Armand Blum adında, bir İsviçre saat fabrikasının müdürüydü. Arasıra Romanya'daki müşterilerini ziyarete gelirdi. Bunların başında da siparişlerinin çokluğuyla Yakob Haymovici vardı.

"Arasıra gelirdi... Fakat bir seferinde gök mavisi gözleri Ester'in gözleriyle karşılaştı, o zaman

saatçılar, adamın, bir seyyar simsar gibi ziyaretlerini sıklaştırdığını gördüler. Yalnız şu farkla ki şimdi palaslara iniyor, yalnız Haymovici'lere uğruyor, tesadüfen de, yolu hep Ester'in seçtiği sayfiye yerlerine, Sinaya veya Kalimanesti'ye uğruyordu. Ne maceraydı bu.

"Bu Armand Blum onun aklını başından aldığı kadar, o da adamı deli etti. Herkes anladı bunu. Mânevî değerlere susamış olan Ester, nihayet idealist emellerine karşılık vereni bulmuştu, çünkü "İsviçreli" modern Batı âleminin en tipik mümessiliydi: Bilgili, sanattan anlar, mükemmel müzikçi, bestekârdı. Üstelik kırk yaşlarında, kır düşmüş zarif bir başı olan, iyi giyinmesini bilen, sporcu tavırlı, yakışıklı bir adamdı. Dudaklarının kenarına gelip oturmuş küçük bir acılık, kendisine şüpheli bir edâ vererek, yüzünün asâletini tamamlıyordu. Biraz da şair olduğunu, hattâ hayli başarıyla resim ve heykeller yaptığını da öğrendik.

"Bahtsız Yakob! Böyle bir baştan çıkarıcı karşısında, o ablak yüzün, fırlak kasap göbeğinle, o dar kafanla nasıl karşı durabilirdin?

"Arzularının esiri olan Ester, Şarklı Yahudi kadını muhayyilesinde yarattığı Batılı aydın tipine tıpatıp uyduğunu sandığı Armand Blum'a fena halde tutuldu. Hattâ bu sanatkârın kendi bestelerini fazlaca çaldığını, kendi şiirlerini fazlaca okuduğunu, olur olmaz yerde hicivler düşürdüğünü, "dar kafalı" Yahudilerle fazlaca alay ettiğini, kendinden ve meziyetlerinden fazlaca bahsettiğini, fazla büyüleyici,

fazla nüktedan, fazla mükemmel olduğunu farketmedi!

"Batı, Ester kadar benim için de bir meçhuldü, ama, geceleri, herkes büyülenmiş bir halde evinden çıkarken derdim ki: "Lüzumundan fazla kafalı bu adam, acaba biraz da kalbi var mı ki?"

"İçimden böyle diyordum ama dostumuza soramıyordum, çünkü Arnold Blum'un lâfını ağzından düşürmüyor, "dünyanın en mükemmel erkeği" diyor da başka bir şey demiyordu.

"Bir gün, birlikte yemek yediğimiz sırada -Armand yoktu- Ester, peynirli ve kıymalı bir Rumen plâçintası yaptırmak cüretinde bulunduğu için mütniç hücumlara uğradı.

"En çok kızanlar:

— Bu ne rezalet!"

"Diye söylendiler.

"— Yok canım, rezalet değil, nefis bir gâvur böreğidir, dedi Ester. Ecdadımız sağ olsalardı, merak etmeyin, onlar da bugün yerdi bu böreği!

"Yakob yerinden hopladı:

"— Sen kendini ileri fikirli sanıyorsun, Ester, ama biz daha mütevaziyiz, kanunlarımızı koyanlardan daha zeki olduğumuzu iddia etmiyoruz."

"Ester alay etti:

"— Daha zeki mi dedin? Ne tevazu! Onları anlamak zahmetine bile girmediğinize göre kendilerini nasıl geçebilirsiniz?

"— Olabilir. Sen bunları tetkik etmiye vakit bulmuşsun, halbuki bizler sana bu imkânı vermek

için gece gündüz çalışıyoruz.

"— "Bu imkân" la ne kastediyorsun, bay Haymovici? İsmini ve servetini takdim etmekle bana pek büyük bir şeref bahşettiğini mi sanıyorsun?

"Sonra biz davetlilere dönerek haykırdı:

"— Kocam kendisinden daha *zengin* olduğumun farkında bile değil. Mağazasının en muhteşem parlantası karısı olduğunu anlatabilir misiniz ona?

"Yerinden kalkıp piyanosu başına geçerek Yakob'a meydan okudu:

"— Merak etme, şekerim! Sen kıymetini bilmezsen, bilecekler bulunur elbet!

"İçerliyen birkaç kişi gitmek için kalktılar. Bunlar Yakob'un akrabalarıydı. Ester'le münakaşaya girişmek istediler ama:

"— Müsaade, edin de *bu dünyada* ben bildiğim gibi yaşayayım. *Ötekinde,* istediğiniz gibi olmaya çalışırım!

"Diyerek onları uğurladı.

"Ama bu *dünya* müthiş şeydir. Siz başkasını kendiniz gibi yaşamaya zorlamadığınız halde o sizi daima kendi gibi olmaya zorlar. Karşı geldiniz mi sizi hamakat mahkemesi huzuruna çıkarıp dâvasını kazanır.

"Ester'de bir dosttan -ilk gençliğimin temiz ve eşsiz dostumdan- başka bir şey aramadığım için tek sırdaşı olmak saadetine eriştim. Günahını yalnız bana itiraf etti. Armond Blum'la alâkasını bilen yalnız bendim. Kimsenin de şüphelenmeğe hakkı yoktu. Çünkü cemiyet hayatındaki münasebetlerinde göze

batan hiçbir taraf görülmezdi.

"Buna karşılık Yahudi ile gâvur arasında fark gözetmediği, fakir talebelere kesesini açtığı, köy şenliklerine iştirak ederek israflarda bulunduğu için paylıyorlardı onu.

"Kendisine yaşamayı öğretmeye kalkanları insafsızca alaya alarak gözlerini yıldırmıştı. Fakat çok geçmeden hakaretler evinin eşiğine kadar bulaştı.

"Ne istiyor bu itler benden, diyordu. Neymiş günahım?

"Irkımı inkâr etmiyorum, bilâkis barışçılığı yüzünden dünyada yurtsuz barksız kalan tek millet olduğunu söylüyorum. Neden o halde iyi Yahudi olmuyormuşum? İyi Yahudi olmak için sadece para biriktirip gâvurlara tükürmek kâfi midir?

"Bu cüretli hareketler Yakob'un ticaretine gem vurdu, adam, karısına kendisini iflâsa sürüklemekte olduğunu ihtar etti.

"Ester için en ağır darbe oldu. Aleyhindeki riyakâr cephe onu odasına kapanmak zorunda bıraktı. Ancak bir iki yakın dostunu kabul ediyor ve bütün gün ne yapacağını düşünüyordu. Tükürdüğünü yalamak âdeti değildi. Devam etmek: Fenalığını istemediği kocası bu yüzden mahvolacağını söylüyordu. İkisi ortası bir yol takip etmekse ona büsbütün âdice bir çare görünüyordu, çünkü ya hep, ya hiç diyenlerdendi.

"O zaman bir yaşını bitirmiş olan kızının başını okşayarak bir gün dedi ki:

"— Galiba ayrılık düştü bize, evlâdım! Annen

hem kendinin hem de senin ekmeğini kazanmak için başını alıp uzaklara gidecek!

"Yalnızdık, sordum:

"— Onun ekmeğini kazanmaya ne lüzum var? Yakob bakar çocuğuna.

"— Öyle ama o Yakob'un değil, Armond'un kızıdır!

"Birkaç ay sonra Ester ansızın ortadan kayboldu. Bir müddet sonra ben de kayıplara karıştım. Tayfa çizmelerini ayağıma çekmiş, denizleri ve okyanusları dolaşmıya çıkmıştım. Sonra...

"Bir haziran günü akşama doğru, Londra'da Tamise nehri kıyılarında avâre avâre dolaşıyordum. Birden Ester çıktı karşıma, burun buruna geldiğimiz halde, sakalımı uzattığım için beni tanımadı.

"Eldivenli küçücük elini arkadan yakaladım. Bir çığlık atarak elini hızla çekti; ama derhal beni tanıdı; gerçek dostlar gibi kucaklaştık!

"Ancak iki saatlik vaktim vardı. Bir viski-soda önünde bir masaya oturarak "dünyanın en mükemmel erkeği" ile olan macerasını dinledim. Üzgün bir tavırla bana başından geçenleri anlattı:

"— Evet, yanılmışım... Armand, Batı'da pek çok örneği bulunan o yaşamasını da, yaşatmasını da beceremiyen *"raté"* lerden, kısırlardan biriymiş. Bu tecrübem eksikti. Şimdi tamamlandı. Onunla bir buçuk sene birlikte yaşadıktan sonra, bugün, bir Armand Blum'dansa bir Yakob Haymovici ile yaşamayı tercih ederim. Yakob gerçi basit, softa, mızmız adamdı, ama ötekine gösterdiğim tahammülü ona

gösterseydim, bir Tanrı gibi tapardı bana! Biliyorum: Bir ahmağın tanrısı olmak pek de övünülecek şey değil, ama, bir fazla zekinin de sanat zirvalarına kulak asmadın diye seni hor gören bir merhametle cahil yerine koyması ondan da beter. Sonra nasıl bir muhitte yaşıyor! Bütün bu kalın kafalı ve dar ufuklu "Avrupa" Yahudileri, onun etrafında tanımasını öğrendiğim o tencere esnafı, bizleri, daha zengin olsak bile, bir çeşit fakir akraba yerine koymaktan bir türlü kendilerini alamıyorlar! Doğudan gelen her şeye karşı duydukları içten küstahlık fena halde dokundu bana. Onların nazarında Parisli olmıyan bütün Yahudiler onlardan, "ileri fikirli Batılılar" dan aşağıdırlar. Nereden gelirsek gelelim onlar için sadece birer "Doğulu" yuz! Armand'ın büyük günahı kendini dâhi sanması. Daha mütevazi, daha insan olsa ve gerçek kabiliyetleriyle yetinebilse bu adam benim için, ilk gençliğimde hayal ettiğim mükemmel bir hayat arkadaşı olabilirdi. Ama ne gezer! Bir musiki dehâsı olmak iddiasında adam! Bestelerini bastırıp çaldırmak için dünyanın parasını harcar; methetsinler diye münekkitlerin önünde iki büklüm olur; herkesten alkış bekler. Övmeyi kırıntı halinde, alayları ise tümen tümen elde ettiği için hıncını benden çıkarır, anlaşılmamış bir dâhi olduğunu iddiaya kalkarak tahammül edilmez bir insan olur. Yok. Ben sanatı severim ama bu türlüsünü değil...

"O zaman ona:

"— Zavallı Ester, dedim. Bu Armand'ı ben daha o zamanlar tıpkı şimdi bana anlattığın gibi görmüş

ve tahmin etmiştim. Bu hissimi sana açmadığıma yanıyorum. Söyle bakayım, nasıl ayrıldınız?

"— Nasıl olacak: Kabil olduğu kadar ahbapça. Saat fabrikasının Londra mümessiliyim. Bu gerçi bir sinekürdür ama, buna ihtiyacım vardı. Yakında kendime, üzerinde tek başıma yürüyeceğim bir yol açacağım, *tek başıma!*..

"— *Tek başına* mı? Peki bu güzel gençliğin ne olacak?

"— Ha! O başka iş!

— İşte, azizim Binder, Ester hakkında bütün bildiğim bundan ibaret. Yarın, Kahire'de onu büyük bir heyecanla göreceğim ve daha fazla bir şeyler öğreneceğim!

III

Ezici bir muhabbetten ağırlaşmış adımlarını sürüyerek, Sotir, daha sabahın sekizinden itibaren Esbekiyeh bahçesi etrafında dolaşıyordu. Ester'in antika eşya mağazasının bulunduğu Kamel sokağı hemen oracıkta... Fakat tayfa, oraya gitmek için henüz vaktin pek erken olduğu kanaatindedir. Endişeli bir sabırsızlıkla çarpan kalbi içini heyecanla doldurmakta, yaşanmış bunca hulyaların hâtırasiyle, kaybolmuş, bunca ümitlerin hüsraniyle dizleri titremekte, sırtı kamburlaşmaktadır.

Yüksek sesle:

— Bir kraliçe nihayet bir dükkâncı haline gelsin! diyordu, kendi kendine.

Kendini de âdi bir kilerciden daha başka bir şey olmıya lâyık bulurdu. Böyle bir kalb ve böyle bir kafa ile, hayatın kendisine daha fazlasını vermesi icabederdi.

Hayat ona...

Sotir, büyük bir kahvenin taraçasına oturdu, bir nargile ısmarladı, tokurdatırken etrafını seyretti. Turist kafileleri, çoğu eşek sırtında, geçiyordu. Tarihî harikaları görmeye gidiyorlar. Dimdik boyunlarında, soğuk tavırlarında, donuk yüzlerinde hiçbir ifade yok, hiçbir şey belli etmiyor bunlar. Her günkü gibi, mütevazi işlerini görmeye giden işçiler sanırsınız.

Hayat bunlara neler borçluydu? Hiç. Sadece, yumruk zoruyla kendilerine bir yer açmışlar, o kadar. O beyaz sakalı ve sakin filozof yüzüyle yanlarından geçen şu kırtipil kılıklı fakir Arap hayatını böyle mi bitirmeliydi? Hemen hemen çıplak vücuduyla masalar arasında izmarit toplayan ve bir köpek gibi boynunda numarasını taşıyan şu fellâh yavrusu hayata böyle mi başlamalıydı?

Hayat... İnsanlar nasıl yapmışlarsa öyledir.

— Hadi Ester'e gidelim artık!

Kapının üstünde duvara yazılı Antikacı kelimesinden başka bir adı yok dükkânın.

Sotir vitrini seyretti, fakat gözleri bir şey görmeden. Kalbi çatlarcasına çarpıyor. Gözlerine kadar batırdığı kasketinin vizyeri altından içeriye bakıyor;

siyahlar giyinmiş bir kadın mallara bakarak gidip geliyor.

İçerde tek başına bu kadın.

Ah!.. Hâlâ güzel bizim Ester! Elleri, beli, boynu: Hep ayni. Yüzü, saçları, evet biraz yıpranmış! Ama fazla değil. İlk rahavetli sonbahar yeli esmiş. Karşıdan bakınca otuz beş var dersiniz (daha fazla olmalı halbuki). Arkadansa yirmi beşten fazla veremezsiniz, o kadar incerek, endamlı kalmış.

Sotir içinden:

"Aman Yarabbi, dedi, bu çarpık vazolar, paslı heykelcikler, mumyalaşmış papağanlar, bütün bu küflü şeyler arasında nasıl yaşayabiliyor!"

Kilerci içeri girdi, kasketini çıkardı, selâm sabah demeden damdan düşercesine:

— Bütün bu Ramses'ler, yapma böcekler arasında nasıl yaşayabiliyorsunuz? diye sordu.

Ester, en iyi dostuna iki elini birden uzatarak:

— Sotir! diye bir çığlık kopardı.

"Sakallı" uzattığı elleri kırarcasına sıkarken, Ester, bu beklenmedik sevincin tesiriyle hıçkırmaya başladı!

— Ağla, Ester'ciğim, ağla, için ferahlar!

— Bütün bir mazi canlanıyor!

— Evet... Bütün bir mazi!

— Ölüler de... Zavallı İzak... O kadar genç yaşta!

— Bu, baban için çok ağır bir darbe oldu... Dayanamadı adamcağız! Sana acı bir haber getirdim...

— Ne? Babam da mı... öldü...

Tayfa başını eğdi. Ester, iki gözü iki çeşme, acısını dostunun omuzunda gizledi.

— Bir daha görmiyeceğim onu! diye sızlanıyordu. Nasıl olur? Tam on dört senedir görmedim onları! Şimdi de iş işten geçti... Bari hakkını helâl etti mi bana?

— Evet, Ester, etmiştir her halde. Avrum, her şeyi anlamasını bilen iyi bir adamdı!.. Ağlama, Ester, baban öldüyse, kızına kavuşacaksın. Hanel'in on beşine bastı! Güzel bir kız oldu! Bak sana resmini getirdim!

Ester, Hanel'in fotoğrafını uzun uzun seyretti ve kendi gençliğini görür gibi oldu.

— Kızım beni devam ettiriyor, diye bağırdı! Allah ona benim çektiklerimi çektirmesin ve benden mesut etsin onu!

— Senin tecrübenden, istifade eder her halde! Akrabanız reb Zalmen, haber yolladı, isterse kızını alabilir, diyor!

— İstersem de lâf mı? Bundan büyük bir saadet olabilir mi benim için! Nihayet kızımı iade ediyorlar bana! Annem razı oldu demek?

— İhtiyar anne çok hasta; Hanel'in büsbütün yetim kalmasını istemiyor?

— Ya! İyi kadındır annem benim! Söyle ona, Sotir'ciğim, ettiğim kötülüklerden dolayı af diliyorum! Hatalarımın cezasını fazlasiyle çektim, şimdi, Hanel'in yaşında neysem, tekrar o hale döndüm. İşlenen günahlar insanın ruhundaki kötülükleri yıkıyor! Adeta annem kadar sofu oldum şimdi! İkisini

de yanıma almayı ne kadar isterdim. Hemen vapura atlayıp onları getirmeyi çok isterdim!

— Hacet yok, gelecek seferimde onları sana getirebilirim.

— Ah, sadık dostum Sotir, bilsen ne kadar minnettarım sana! Gel kucaklaşalım!

Şimdi el ele vermiş, karşı karşıya bakışmaktadırlar.

Sotir, bütün o "küflü" şeyleri gözden geçirerek:

— Peki ama ne diye antikacı oldun sanki? diye sordu.

Ester uzunca bir müddet ses çıkarmadı. Sonra dedi ki:

— Anlatırım. Asıl sen tam on iki yıl, bir sağlık haberini bile vermeden, ortadan kayboluşunun sebebini söyle. Bu kadar zamandır neler yaptın?

— Brezilya'da patates ektim, Meksika'da ördek yetiştirdim, ama asıl her yerde güzel güzel hayaller kurdum, işte o sayede yaşayabildim. Ya sen, hulyalarının idealine kavuşabildin mi, yoksa hâlâ onun peşinde misin? Kahire'de bir gece, iki gün kalacağım, seni bol bol dinlerim.

— Hâlâ hulya kurduğun oluyor mu, Sotir'ciğim?

— Neden olmasın? Hayatın en güzel tarafı hakikat nudır sanırsın? Hakikate çabuk doyulur. Hulyaya ise hiçbir zaman! Açık gözlerle hayal kurmasını bilmiyenlere acırım doğrusu!

Dükkânın arkasındaki odada, çocukluk hâtıraları, bugün aşılması imkânsız bir sanat kalitesi taşıyan

antika eserler ve kitaplar arasında, Ester'le Sotir, herkesin nazarında Ester'in küçük kızkardeşi haline gelen Hanel'le Rivke'nin uzun seyahatlerinin tarihini ve teferruatını kararlaştırdılar.

Sotir'in karnını doyurduktan sonra, Ester Londra'daki son görüşmelerinden beri başından geçenleri anlattı.

★

"Hayır! Londra'da beş yıl kaldıktan sonra, sadık bir dosta rastlamanın hemen hemen imkânsız olduğu o iş adamları muhitinde artık duramazdım. Kârlı işler yapıyordum, ama kalbim üşüyordu; İngilizlerin nezaketi yüzünden bir kadın aralarında rahatsız olmaz ama kalbi de ısınmaz!

"Çıkarı olmıyan her şeyi ziyan sayan ve müşterilerle rakiplerden başka insan tanımıyan iş adamiyle müsavi şartlarla mücadele eden bir kadının düştüğü hayal kırıklığı o kadar müthiştir ki bunun hiç bahsini etmemek daha iyi olur. Hayat savaşında erkeklerin ihtirası hudut tanımaz; onun için savaş başladı mı artık aman yoktur! Ezilmemek için daima ezeceksin! Zafer de hayli pahalıya mal olur!

"Beş yıl süren bu hareketli savaştan zaferle çıktım; beş bin isterlinlik haylice bir servetle oldukça ağır bir dimağ yorgunluğu! Bir müddet için olsun bir kenara çekilip dinlenmem icabediyordu. Doktorun tavsiyesi üzerine bir deniz yolculuğuna çıktım! Çocukluğumdan beri, ecdadımın memleketi olan Filis-

tin'i görmeyi hayal ettiğim için, bir Yahudi muhitinde hak ettiğim istirahate kavuşurum ümidiyle Yafa'ya gittim.

"İşte o yolculuk esnasındadır ki, kader bana, kendisi için yaratılmış olduğum ve benim için yaradılmış erkeği gönderdi! Bak anlatayım:

"Gemi Malta adasına yanaşmıştı. Bilgin yüzlü, kılığı kıyafeti ihmal edilmiş, gülünç bir bavulu beceriksizce taşıyan bir adam gemiye çıktı ve gözlerimiz karşılaştığı anda kendini tutamıyarak güldü. Bu gülüşün bir zihin tepkisinden ileri geldiğini anladım, çünkü görünüşümde gülünç olan bir taraf yoktu. Bununla beraber, bu tuhaf adamı görmek için dönüp baktım. O da ayni anda döndü ve biraz mahcup bir halle beni ciddî ciddî selâmladı.

"Ehemmiyetsiz, alelâde bir gündelik hâdise, denecek. Ama öyle olmadı.

"Denize açıldıktan sonra, öğle yemeğinde bu adam benim yanıma düşmüştü. Yemeğe biraz geç geldi. Muntazam giyinmiş, yeni tıraş olmuştu. Peçetesini açtı ve gür bir sesle, hiç çekinmeden dedi ki:

"— Demin, sizinle karşılaştığım zaman her halde üzerinizde nezaketsiz bir insan intibaı bıraktım: Özür dilerim, hanımefendi.

"— Dalgın olduğunuzu farkettim, dedim.

"— Hayır! Dalgın değildim, diye itiraz etti; kendimle konuşuyordum. Daha ziyade dışarısı ile ve dışarısı için yaşayanlar dalgın olur.

"Bu paradoks hoşuma gitti. Adamın açık yürekliliği ve açık sözlülüğü daha çok hoşuma gitti! Ya

susup dinlemek, yahut büyük lâflar etmek için ağız açmak gereken cemiyet hayatında böyle şeylere rastlanmaz. Onun içindir ki o yemekten sonra, güvertede piposunu içmekte olan adama yaklaştım, damdan düşer gibi:

"— İngiliz değilsiniz galiba, mösyö! dedim.

"— İngilizim, efendim. Londra'dan John Edwards.

"— O halde nasıl oluyor da teşrifata bu kadar az riayet ediyorsunuz?

"— Çünkü görünen ve görünmeyen "gerçekler"e nüfuz etmesini bilirim... Ama İngiliz olmıyanların teşrifata daha mı az riayet ettiklerini sanırsınız?

"— Öyle sanıyordum.

"— Doğru değil. Açık yüreklilik, açık sözlülük, her insanın tabiî istidatlarındandır, fakat yanlış anlaşılmış bir terbiye ve fena düzenlenmiş hayatın acılığı bunları boğup öldürür. Biz İngilizler hayat savaşına her milletten fazla maruzuz: İşte bizi fazla teşrifatçı yapan budur. Ama buna bakarak, başka milletlerin açık sözlülükte bizden ileri olduklarını sanmayın. Yalnız bizden fazla yapmacık yaparlar, asıl çirkini de budur! Onun için açık sözlülüğe bir İngilizde rastlandığı zaman daha çok göze çarpar ve daha değerlidir, çünkü biz hiçbir şeyi yarım yamalak bırakmasını bilmeyiz.

"İşte, Sotir'ciğim, tevazuu da bilgisi kadar büyük olan egiptolog Mister John Edwards'ı böyle tanıdım. Bütün eski çağ kavimlerinde müşterek olan ebedî hikmete dayanan evrensel ésoterik doktrininin

(1) nadir aşinâlarından biri, Hindistan, Mısır ve İsrail'in samimî dostu, ezilen milletlerin bağımsızlığı uğrunda savaşan, bu yüzden de memleketinin resmî muhitlerinde pek sevilmiyen bir insandı. Sömürgelerde büyük bir servet biriktirmiş olan bir adamın oğlu ve tek varisiydi ama, kazılara harcadığı bu servetten elinde bir kırıntı bile kalmamıştı!

"Böylece, İskenderiye'ye gelmeden önce kalblerimizi birbirimize açtık, bu adamın beni hemen anladığını, duygulandığını, zaaflarını itiraf ettiğini, ilmine ateşli bir ihtiras ve bütün sanatlara karşı geniş bir anlayış gösterdiğini sevinçle gördüm. Beni en çok duygulandıran da ruh asâleti oldu! John Edwards, tam bizim anladığımız mânada bir insan dostuydu, yani bir adamı kurtarmak için fikrî ihtiraslarını feda edebilecek karakterdeydi. Onun nazarında hayat bir sanat eserinden daha önemliydi!

"— En mütevazi hayat bile en başarılı sanattan daha şaşırtıcı ve mucizeli bir eserdir, derdi. Tanrı timsali olan insana saygı beslemedikten sonra insan elinden çıkmış bir şeye hayran olmak neye yarar! Çünkü her insan hayat yaratıcısıdır ve imaniyle, iyiliğin zaferine yardım eder!.. Hayat, tanrısal olan tek eserdir. Her şey yeniden yapılabilir, yalnız hayat müstesna! Kâinatta hiçbir şey küçük ve hiçbir şey büyük değildir.

"Mükemmel bir dostluğun ne kadar nadir olduğunu bizim gibi o da biliyordu, fakat yokluğundan

(1) Eski çağların batınî felsefesi.

fazla şikâyetçi değildi, kendini araştırmalarına vermiş ve mizacımıza uygun insana asla rastlamadan ömrünü tüketmek mümkün olduğuna inanmıştı.

"Ahbap olduk ve derhal birbirimiz için vazgeçilmez birer insan haline geldik, doğdukları günden beri birbirini aradıktan sonra birbirlerine sımsıkı bağlanan iki insan gibi rabıtamız sarsılmaz oldu!

"Acı hayal kırılışlarımızın acısını unuttum ve derhal beş bin isterlinimi emrine tahsis ettiğimi kendisine söyledim. John Edwards, sanki sözünü ettiğim para iki metelikmiş gibi bana tam bir sükûnetle cevap verdi:

"— Siz mükemmel bir kadınsınız, yalnız size haber vereyim ki muhakkak bir iflâsa sürüklüyorsunuz kendinizi: hiyeroglif'ler kimseyi zengin etmemiştir, hattâ küçük bir Trianon sarayını hak etmiş olan Champollion'u bile. Biraz daha düşünün lûtfen...

"Düşünecek bir şey yoktu, çünkü artık John'suz yaşayamıyacağımı anlamıştım, bunu kendisine söyledim.

"— Pekâlâ, dedi. Ama biraz pratik davranmalıyız! Bizim konsolosa kadar bana refakat ederseniz. Oradan Misterss Edwards olarak çıkarsınız! Ancak bu şartla kabul ederim! Düşünün: Ben sizden yaşlıyım, sıhhatim de pek iyi değildir. Ölümümden sonra geçinecek bir paranız bulunması lâzım!

"Kabul ettim, Misterss Edwards oldum ve yedi sene önce, genç kızlık hulyalarıma lâyık yeni bir hayata başladım: İki vücutta bir ruh hayatı.

Yazın ağır sıcaklarında kazılar imkânsız hale geldiği için, Ramleh yolundaki mütevazı evceğizine sığınıyorduk. Orada, güzel bir şiir kadar vazıh ve canlı fikirler halinde, yapılan araştırmaların neticelerini kaleme alıyordu.

"İman, diyordu, zihnin cesareti ve mantığın meşalesidir. Hiyerogliflerde, eski Mısır hikmetinin, Batı için kaybedilmiş prensiplerini, Hindistan'ın tapınaklarında bulunanlara eş prensipleri okuyordu. Çünkü hikmet tektir ve evrensel'dir, halbuki yalan çeşitlidir, zamana ve mekâna göre değişir!

"Gene derdi ki, "Taş benimle konuşur!" Ama John değerli bir egiptolog değildi; dinle ilmin de günün birinde uzlaşacağına, bu suretle milletler arasında barışçı anlayışın temeli atılmış olacağına da inanırdı.

"Din istismarcılarının iman anlayışını ise gülünç buluyordu. Muhafazakârlığın da tıpkı din düşmanlığı gibi insanları birbirinden ayırdığım, bunun ise her dine aykırı bir şey olduğunu söylerdi. Çünkü dinlerin gayesi ayırmak değil birleştirmektir. Geniş çalışmalarının gayesi de modern medeniyetlerimiz gibi insanları böleceğine birleştiren eski çağ hikmetini diriltmekti!

"En garibi, sevgili Edwards'ımın yanında olmayı daima istediğim kadar, tam mânasiyle Yahudi olabildim! Yahudiler beni İsrail'den uzaklaştırmışlardı, John'umsa ona yaklaştırdı beni, öyle ki onun nezareti altında ırkımın tarihini tanımayı öğrendim.

"Her gün Akdeniz kıyılarında birlikte dolaşır-

dık, John o büyülü sözleriyle eski çağlar şehirlerinin ihtişamını gözümde canlandırır, onu bugünkü tereddi etmiş medeniyetimizin sosyal kargaşalığiyle mukayese ederdi.

"Akşamları, hareketsiz palmiyelerin altında şezlonglarımıza uzanarak en sevdiğimiz yazarların eserlerini yüksek bir sesle bir o, bir ben okurduk, onlarla güler veya hüzünlenirdik. Yahut da müzik saatinde odamızı en sevdiğimiz Beethoven'le doldurarak bütün hayatın sevinç ve ıstıraplarını birlikte yaşardık!

Edwards:

"— İşte insanlığın dostları, derdi. Şu biçare gündelik hayatımızda onlarla boy ölçüşecek devleri bulmıya kalkışmak ve bunları mahremiyetimize karıştırmak bir çeşit saygısızlık olur. Hislerimizi incelterek onlara yetişmiye çalışalım, sıhhatli olmıya gayret edelim. Dünyamızın sıhhate ihtiyacı var!

"Nisanla eylûl ayının arasında hayatımız böyle geçerdi. Yılın öteki aylarıysa vaktini çok yorucu çalışmalarla geçirirdi.

John Edwards, hayatlarını ölümsüz hâtıralarla dolu bir toprağı araştırmaya vakfetmiş meçhul egiptolog'lardan biriydi. Başlangıçta, kendisine büyük gelirler sağlıyabilecek önemli imtiyazlara sahipti. Fakat eli açık bir insan olduğu için bulduğu tarihî eserlerin en güzellerini Bulak müzesine hediye etti. Çünkü "evvelâ Fransızlar, sonra da İngilizler Mısır'ın en önemli tarihî eserlerini yağma ettiler" derdi.

"Son derece cömert adamdı. Kahire'yle Asuan

arasında ayağını atmış olduğu her yerde bugün adını andınız mı, fellâhlar ellerini yüreklerine götürerek: Hauaga Koes (iyi adamdır) derler. Hayırsever görünenlerden hiç hoşlanmazdı ama bedbaht bir insanın yanından geçerken avucuna bir şeyler sıkıştırmadan da edemezdi. Onun için de, kara balçıktan yapılmış kulübelerden mürekkep o köylerden birine gideceği zaman cebine iki üç isterlinlik bozuk para doldurur, en muhtaçlara dağıtırdı.

"İşçilerine karşı da öyle davranırdı, o yüzden ona taparlardı, yalnız haklarını verdiği için değil, sadeliği ve tatlılığı için de. Onlarla beraber yaşar, onların yediklerini yerdi, ayni barakalarda yatar, işçinin başı ucunda durarak, binlerce yıllık esrarlı kumlardan fışkıracak olan kıymetli nesneye bir zarar gelmesin diye kazma vuruşunu gözetlerdi. Üstelik onlara hekimlik eder, her hususta kendilerine yol gösterirdi. Sağlık kurallarına dikkat etmeyişleri yüzünden birçok hastalıklara ve bilhassa gözlerini kör eden korkunç trahoma tutuldukları için sık sık müdahale etmesi gerekirdi.

"Bir gün pek iptidaî olan yerli yemeklere alışmış olmasından duyduğum hayreti söyleyince bana demişti ki:

"— Her yerde ve her zaman böyle yapmak lâzımdır. Milletler, tarihsiz çağlardan beri sürüp gelen hâfızalariyle ekvatörde hangi yemeği, Sibirya'da ise hangisini yemek icabettiğini pek iyi bilirler. Biz de biliriz bunları, ama milletler kadar akıl ve hikmetin gereklerine uyamadığımız için aldırış etmeyiz.

"Öğleyin, eline bir tabak alıp ortada kaynayan tencereden, içine Fellâhın millî yemeği "ful" doldurduğu görülürdü.

"Bu alçak gönüllülüğü, dürüstlüğü ve iyi kalbliliği ile birlikte bir tılsım gibi onu korur, Mısır'da fethedilmemiş bir memleketteymişler gibi türlü zorbalıklar yapan Avrupalıların zaman zaman uğradıkları kötü âkıbetlere düşmesine meydan vermezdi. Bu memlekette, bütün esircilerin yaptığı gibi beline tabanca takıp küstahça dolaşmadı. Buna hiçbir zaman ihtiyaç duymadı: O *hauaga koes*'di.

"Bütün kazı mevsimi boyunca Edwards, toprağın kendisine sunacağı hazlardan başka bir zevk düşünmezdi. Ah! İnsan kalbli bir âlimin yanında yaşamak ne saadetmiş!

"İyi muhafaza edilmiş bir eski eser keşfettiği zaman duyduğu sevinci ancak bir şair anlatabilirdi. Gözleri parlayarak, sabit bakışlarla öylece durur, ellerinin sonsuz bir itinayla tuttuğu taş, tahta veya maden parçasını saatlerce seyrederdi. O zaman her şeyi unuturdu; onu rahat bırakmak icabettiğini bilirdik. O ilk anların hazzı, uzun emek ve zahmetlerinin tek mükâfatıydı. Heykelcikler, vazolar, silâhlar, âletler, her ne bulursa kendi elceğiziyle temizler, pertavsızla muayene eder, sınıflar, numaralar ve itina ile sarıp sandıklara yerleştirirdi.

"Arasıra, tabutlarda hazineler yattığını işiten Avrupalı haydutların gizlice tahrip edici kazılar yaptıkları olurdu. Tarihe karşı işlenen bu saygısızlıklar-

dan Edwards büyük bir üzüntü duyar, fakat acısını ne asîl bir şekilde ifade ederdi!

"Bir sefer, bir Fellâh koşup, bizim kazı yerinden az uzakta bir tabutun meydana çıkarıldığını haber vermişti. Oraya gittik. Tabut açılmış, içindeki madenî mahfaza kırılmış, her tarafı araştırılmış olan mumya, arkaüstü yatıyordu. Bütün bunlarda bir fevkalâdelik yoktu, olağan şeylerdendi. Fakat onu asıl kızdıran, şu oldu: Bu saygısızlığı yapan insan şeklindeki sırtlan, kıymetli bir şey bulamayınca, boşuna zahmet çektiğine sinirlenerek bir tekme vurup mumyanın yüzünü dağıtmıştı. Ökçenin dört köşe şekli yüze nakşolunmuştu.

"Bu barbarlık karşısında Edwards başından şapkasını çıkardı ve sakin bir tavırla, fakat boğulur gibi bir sesle, gözlerinden ateşler saçarak dedi ki:

"— Dört bin yıl önceki Mısır'da böyle bir alçaklığı yapacak tek adam çıkmazdı! O günden bugüne insanlık hayli geriledi, şimdi artık gözlerimizde hiçbir şeyin kudsiyeti kalmadı.

Sonra, nefesi daralarak ilâve etti:

"— Bir kimseyi giyotine gönderecek yaradılışta olduğumu sanmazdım. Ama şu anda, evet: İnsanı böyle vahşilikler yapacak seviyeye düşürenlerin başlarını vurdurmakta tereddüt etmezdim. Âdem oğlunu bu derece insanlıktan çıkaranların yaşamıya hakları yoktur!... Meşhur olmak için bir harika eseri tahrip etmiş olan Arostrates'i gene anlarım, ama bir insanı böyle bir suça teşvik etmek insanlık değildir!

"Bazan mucizeler yaratan bir tesadüfle, kaderin bana gönderdiği adam işte böyle bir insandı. Heyhat! Ayni kader, belki de, bu derece büyük bir saadetten çılgına dönmiyeyim diye onu elimden aldı.

"Tam bir yıl oluyor, John birdenbire bir apandisit krizine yakalandı. Hemen bir hastahaneye kaldırttım, fakat daha ameliyat esnasında o büyük kalbi çarpmaz oldu.

"Bir gün, ölmeden önce, sonunun yaklaştığını hissederek:

"— Sana servet namına bütün bıraktığım lekesiz bir isimle mütevazi bir şekilde geçimini temin edecek bir eski eserler kolleksiyonundan ibarettir. Çok zengin bir ailenin evlâdı olduğum için benim de onların yolundan yürüyeceğimi ummuşlardı. Halbuki ben gördüğün hayatı tercih ettim: Haris, aç gözlü atalarımın insanlıktan çaldığını ona geri verdim. Heyhat! karımın günün birinde antikacılık etmek zorunda kalacağını düşünmemiştim; en büyük üzüntüm budur: Bana bunca saadet vermiş olan şeyleri satarak geçineceksin. Halbuki daha yaşayıp biraz para biriktireceğimi, bütün kolleksiyonumu da bu memleketin müzesine bırakabileceğimi umuyordum. Kısmet bu kadarmış. Şimdi sana, mizacına uygun bir hayat kaidesi olarak, tek nasihatım şu olacak: İnsanlardan sakınma, açık sözlü ol! Sakınmak, zayıfın silâhıdır. Kuvvetlilerin korkacak bir şeyleri yoktur. Kurtlardan kaçar gibi insandan kaçmakla onu ıslâh edemezsin. Onun için daima açık sözlü ol, Ester, ruhum daima seninle beraber olacak."

John Edwards'la kısa hayatının hikâyesini burada kesen Ester, gözlerine dolan yaşları silerek ilâve etti:

— En sevdiği ve takdir ettiği şeylerden hiçbirini satmadım. Bu dükkânı, sırf lüzumsuz birtakım ıvır zıvırı başımdan defetmek için açtım, snob milyonerler de bunları kapıştılar. Bu paralar -ölümünden sonra artık oturamadığım- köşkünün satışından elde ettiğim paraya eklenince, kızımın tahsiline ve annemin bakımına yetecek bir yekûn tutuyor! Hemen gelsinler, Sotir'ciğim, üçümüz birlikte Filistin'in sakin bir köyüne yerleşiriz! Artık burada yapacak işim kalmadı. John'umun arzusunu yerine getirdim. Bulak müzesinde yakında bir John Edwards şubesi açılacak. Bütün sevdiği eşyalar -ki içinde eşsiz olanları vardır- orada bulunacak.

"Evet, Sotir'ciğim, yaşamaya değer bu dünya: *Hayat ne kadar çirkin de olsa hayatta her şey çirkin değildir!*

Dacia vapuru bir kere daha Köstence'den demir almıştı, ağır bulutlarla dolu kurşundan bir gök altından, gemi, güzel bir güven içinde, köpüklü ve hareketli bir denizde, karanlıklara dalıyordu. Hemen bütün yolcular, yataklarına uzanmış, yüzen evin düzenli salıntısına uyarak uykuya dalıyorlardı, kimileri talihlerine, kimileri de şimdiden kamarasına çekilmiş olan kaptana güveniyorlardı. Geminin, bir insan iradesinin müdahalesi olmadan, sanki gelişi güzel kendiliğinden gidiyormuş gibi bir hali vardı.

Sotir'in kamarasında hâlâ ışık yanıyordu. Kilercinin karşısına oturmuş olan ciddî ve sükûtî reb Zalmen, alçak sesle bir şeyler söylüyor, yatağa uzanmış olan Hanel, kızarmış, gözlerine durmadan mendilini götürüyordu.

— Evet, Sotir, "hayat bir gölge gibi geçiyor, bir rüya gibi silinip gidiyor", dış hayatımızın bütün didinmeleri boş... Tanrı yanında ferdin ne mânası var? Denizdeki bir damla bile değil! Sevinçlerimizin, kederlerimizin ne hükmü var!.. Allah rahmet etsin bizim, Rivke, kızım göreceğine ne kadar seviniyordu; bütün evini tasfiye etti, gemiye bineceği günü hummalı bir sabırsızlıkla bekliyordu, ama işte anî bir hal geldi üstüne, aldı götürdü kadıncağızı... Onu gömdüğümüzün tam haftası bugün! Toprağı bol olsun!

Sotir:

— Ester, gemiyi beklemek için İskenderiye'ye gelecek. Ne acı bir darbe! dedi.

Rab Zelmen:

— Ağlama Hanel'ciğim, diye tekrarlıyordu, artık öğrendin ya, anne sağdır! Sen bir yetim değilsin! Allaha şükür!

Hanel bitkin bir sesle:

— Annem öldü benim, diye hıçkırıyordu; *öteki annemi* tanımıyorum bile! Ester benim annem değil ki, ablam.. Tanımıyorum onu...

— Ağlama, evlâdım, diyor reb Zalmen, saçmalıyorsun. Metin ol, artık koca kız oldun maşallah! Büyük babanla büyük annenin ruhları için dua et...

Ölüler bizim dualarımıza muhtaçtırlar. Daha iki ay önce her ikisi de hayattaydılar, şimdiyse, Köstence mezarlığında, karımın biraz ilerisinde yanyana yatıyorlar. Beni dinle Hanel, annen mesut olmadı senin; onu sen teselli edeceksin, ama sana bizim kaidelerimizi öğreten büyük babanla büyük annenin hâtırasına da sadık kal. Daha çok güzel günler göreceksın. Ben Iskenderiye'ye varınca senden ayrılacağım!.. Sen hayata yeni başlıyorsun, benimse bir ayagım çukurda. Mukaddes ülkede vicdan huzuru için de ölebilen insana ne mutlu!

Sotir atıldı:

— Siz, dindar Yahudiler, hayatımzda hiçbir fevkalâdelik yok! Sizi bildim bileli hep aynısınız, tek bir kere hayatınızı değiştirdiniz ama yaşamak için değil... Ölmek için...

— Tanrıyla birlikte yaşayan insan başkalarının nazarında hiç değişmez gibi görünür. Hem Yahudiler için kişiliğin bir önemi yoktur. Bizim Musa'mızın hususî hayatı bile bizi ilgilendirmez! Önemli olan onun öğrettikleridir.

Kamaranın pencerelerinde şafağın ilk ışıkları belirmişti. Hanel uyuyordu. İş zamanı geldiği için Sotir kalktı. O zaman reb Zalmen üçüncü mevki kamarasına indi ve hemen dua etmeye başladı. Denizin tatlı çalkantısı arasında Yaradanı ululayan monoton ilâhisini kendinden geçercesine okuyordu.

SON

Panait Istrati, Yesue Yehuda isimli bir Musevî yazarın yardımiyle kaleme aldığı bu romanda Rumanyalı bir Yahudi ailesinin Köstence'de başlayıp Mısır'da sona eren hayat dramını anlatır.

Dört oğluyla bir kızından hiçbiri kendisine yar olmıyan ve dünyanın dört bucağına dağılan evlâtlarının ardından melül, mahzun bakan Avrum'un macerası ile bu yaban illere düşen oğul ve kızların birbirinden acıklı hikâyeleri bizi bir yandan duygulandırırken bir yandan da Akdeniz'in o eşsiz ikliminde Istrati'nin yanında tadına doyulmaz yolculuklara sürükler.

2 lira